LVCII ANNÆI FLORI

RERVM ROMANARVM LIBRI IV.

Ex Museo

IOH: ISACI PONTANI

Accedunt Breues eiuſdem Notæ, atque obſeruata præſertim Politica.

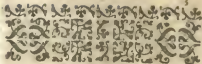
Editio altera auctior, & emendatior.

VENETIIS, M. DC. XCV.

Apud Io: Baptiſtam Indrichum.

Superiorum Permiſſu.

L. FLORI

HISTORIARUM

Liber Primus.

PROLOGVS.

OPVLVS Romanus à Rege Romulo in Cæsarem Augustum septingentos per annos tantum operum pace, belloque gessit, vt si quis magnitudinem Imperij cùm annis conferat, ætatem vltrà putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, vt qui res eius legunt, non vnius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus, periculisque iactatus est, vt ad constituendum eius Imperium, contendisse virtus, & fortuna viderentur. Quare quum præcipuè hoc quoque, sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat ma-

magnitudo, rerumque diuersitas aciem intentionis abrumpit, faciam, quòd solent, qui terrarum situs pingunt, in breui quasi tabella totam eius imaginem amplectar, nonnihil, vt spero, in admirationem principis populi collaturus, si pariter, atque in semet vniuersam magnitudinem eius ostendero. Si quis ergo populum Romanum, quasi hominem consideret, totamque eius ætatem percenseat, vt cœperit, vtque adoleuerit, vt quasi ad quendam iuuentæ florem peruenerit, vt posteà velut consenuerit, quatuor gradus, progressusque eius inueniet.

Prima ætas sub regibus fuit, prope CCL. per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hæc erit eius infantia. Sequens à Bruto, Collatinoque Consulibus, in Appium Claudium, Quinctumque Fuluium Consules, CCL. annos habet, quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus viris, armisque exercitatissimum: ideò quis adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum CCL. anni, quibus totum orbem pacauit. Hic iam ipsa iuuenta Imperij, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæculum nostrum sunt non multò minus anni CC. quibus inertia Cæsarum quasi consueuit, atque decoxit, nisi quòd sub Traiano Principe mouet lacertos, & præter

ter spem omnium, senectus Imperij quasi reddita iuuentute reuirescit.

CAP. I.

De Romulo primo Romanorum Rege.

PRimus ille, & vrbis, & Imperij conditor Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Siluia. Hoc de se Vestæ sacerdos grauida confessa est, nec mox fama dubitauit, cum Amulij Imperio abiectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem, & Tiberinus amnem repressit, & relictis catulis lupa vagitum secuta, vbera admouit infantibus, matremque se gessit. Sic repertos apud arborem Faustulus regis pastor tulit in casam, atque educauit. Alba tunc erat Latio caput Iuli opus: nam Lauinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius iam bis septima sobole regnabat fratre pulso Numitore, cuius ex filia Romulus. Igitur prima iuuentę face patruum Amulium ab arce deturbat, auum, reponit ipse fluminis amator, & montiũ, apud quos erat educatus, męnia nouæ vrbis agitabat. Gemini erant, vter auspicaretur, & regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Auentinũ, hic Palatinũ occupauit. Prior ille VI. vultures, hic posteà, sed XII. vidit. Sic victor augurio, vrbẽ excitat, plenus spei bellatricẽ fore: ita illi assuetę sãguini, & prędę

aues pollicebantur. Ad tutelam nouæ vrbis sufficere vallum videbatur: cuius dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu; dubium an iussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit, munitionemque vrbis nouæ sanguine suo consecrauit. Imaginem vrbis magis quàm vrbem fecerat: incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, Tuscique pastores, quidam, & trāsmarini Phryges, qui sub Ænea: Arcades, qui sub Euandro Duce, influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregauit corpus vnum, populumque Romanum ipse fecit. Res erat vnius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippè ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, præda fuere: & hæc statim causa bellorum. Pulsi, fugatique Veientes. Ceninensium captum, ac dirutum est oppidum. Spolia insuper opima de Rege, Feretrio Ioui manibus suis Rex reportauit. Sabinis prodita: porta per virginem, nec dolo; sed puella pretium rei, quàm gerebant in sinistris, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi vt & fidem soluerent, & vlciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis adm̄enia host bus atrox in ipso aditu pugna, adeò vt Romulus Iouem oraret, vt fœdam

fœdam suorum fugam sisteret. Hic templum esto inquit Stator Iupiter. Tandem sæuientibus interuenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cùm Tatio, fœdusque percussum, secutaque res mira dictu, vt relictis sedibus suis nouam in vrbem hostes demigrarent, & cùm generis suis auitas opes pro dote sociarent. Auctis breui viribus, hunc Rex sapientissimus Statum Reip. imposuit, vt iuuentus diuisa per tribus, in equis, & in armis ad subita bella excubaret: consilium Reipub. penes senes esset, qui ex authoritate patres, ab ætate Senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante vrbem apud Capræ paludem è conspectu ablatus est. Discerptum aliquid à Senatu putāt ob asperiùs ingenium: sed oborta tempestas, solisque defectio, consecrationis speciem præbuere, cui mox Iulius Proculus fidem fecit, visum, & à se Romulum affirmans augustiore forma, quàm fuisset: mandare prætereà, vt se pro numine acciperent: Quirinum in cœlo vocari placitum dijs: ita gentium imperio Roma potiretur.

CAP. II.

De Numa Pompilio.

SVcceßit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem vitro

periuete, ob inclytam viri religionem. Illa sacra, cæremonias, omnemq; cultum deorum immortalium docuit. Ille Pontifices, Augures, Salios, cæterosque per sacerdotia: annum quoque in XII. menses, fastos dies, nefastosque descripsit. Ille Ancylia, atque Palladium, secreta quædam Imperij pignora, Ianumque geminum, fidem pacis, ac belli, in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit, vt ad similitudinem celestium siderum, custos Imperij flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu Deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eò deniq; ferocem populum redegit, vt quòd vi, & iniuria occupauerat Imperium, religione, atque iustitia gubernaret.

CAP. III.

De Tullo Hostilio.

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cui in honorem virtutis regnum vltrò datum. Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit. Itaq; mirum in modum exercita iuuentute, prouocare ausus Albanos, grauem, & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus prælijs vtrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatijs, Curiatijsque tergeminis hinc, atque inde fratribus, vtriusque populi fata commissa sunt. Anceps, & pulchra contentio, exitque

ipso

ipso mirabilis. Tribus quippè illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo; vt distraheret hostem, simulat fugam, singulosque proui sequi poterant adortus exsuperat. Sic (rarum aliàs decus) vnius manu parta victoria est, quàm ille mox parricidio fœdauit. Flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem vltus est ferro. Citauere leges nefas, sed abstulit virtus parricidam, & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide mansit Albanus. Nam Fidenates bello missi in auxilium ex fœdere, medij inter duos expectauere fortunam. Sed rex callidus vbi inclinare se socios ad hostem videt, tollit animos, quasi ipse mandasset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem fœder's Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis distrahit: Albamque ipsam quam vis parentem, æmulam tamen, diruit, cùm priùs omnes opes vrbis, ipsumque populum Romam transtulisset, prorsus vt consanguinea ciuitas non perijsse, sed in suum corpus redijsse rursus videretur.

CAP. IV.

De Anco Marcio.

ANcus deinde Marcius Nepos, ex filia Pompilii, pari ingenio. Hic igitur

& mœnia muro amplexus est, & interfluentem vrbi Tigerim ponte commisit: Ostiamque in ipso maris, fluminisque confinio Coloniam posuit: iam tum videlicet præsagiens animo futurum, vt totius mundi opes, & commeatus illo veluti maritimo Vrbis hospitio reciperentur.

C A P. V.

De Tarquinio Prisco.

TArquinius posteà Priscus, quamuis trasmarinæ originis, Regnum vltrò petens, accipit ob industriam, atque elegantiam: quippè qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & Senatus maiestatem numero ampliauit, & centurijs tribus auxit, quamuis Actius Neuius numerum augeri prohiberet, vir summus augurio; quem Rex in experimentum rogauit, fierine posset, quòd ipse mente conceperat. Ille rem expertus augurio, posse respondit. Atque hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare nouacula possem? Et Augur, Potes ergo, inquit, & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius, quàm bello promptior. XII. namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit: & inde Fasces, Trabeæ, Curules, Annuli, Phaleræ, Paludamenta, Prætexta: inde quòd aurato curru

curru quatuor equis triumphatur, Togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora, & insignia, quibus Imperij dignitas eminet.

CAP. VI.

De Seruio Tullio.

Seruius Tullius deinceps gubernacula vrbis inuadit, nec obscuritas inhibuit, quamuis matre serua creatum. Nam ob eximiam indolem vxor Tarquinij Tanaquil liberaliter educauerat: & clarum fore, visa circa caput flamma, promiserat. Ergo inter Tarquinij mortem, adnitente Regina, substitutus in locum Regis quasi ad tempus. Regnum dolo partum sic egit industria, vt iure adeptus videretur. Ab hoc Populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curijs, atque collegijs distributus. Summàque regis solertia ita est ordinata Respublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ętatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac si maxima ciuitas minimæ domus diligẽtia contineretur.

CAP. VII.

De Tarquinio Superbo.

Postremus omnium fuit Regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex

moribus datum. Hi Regnum auitum, quòd à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare: immissisque in eum percussoribus, scelere parram potestatem non meliùs egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus vxor Tullia; quæ vt virum Regem salutaret, supra cruentum patrem, vecta carpento, consternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cædibus, in omnes superbia (quæ crudelitate grauior est bonis) grassatus, cùm sæuitiam iam domi fatigasset, tandem in hostes conuersus est; sic valida oppida in Latio capta sunt Ardea, Otriculum, Gabij, Suessa, Pomeria. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitauit, vt simulanti transfugam, apud hostes hinc fides esset: cui Gabijs vt voluerat recepto, atque per nuncios consulenti quid fieri vellet, eminentia forte, papauerū capita virgula decussit, quum per hoc interficiendos esse Principes intelligi vellet, (quæ superbia) sic respondit. Tamen de manubijs captarum vrbium templum erexit, quòd quum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) restitere Iuuentas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: si quidem firma omnia, & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est caput: nec dubitauere cuncti, monstrum pulcher-

cherrimum Imperi sedem,caputque te... rum promittere. Tamdiu superbiam Regis Populus Romanus perpessus est, donec aberat libido:hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit: quorum cùm alter ornatissimæ fęminæ Lucretię stuprum intulisset,matrona dedecus ferro expiauit: Imperium tum Regibus abrogatum.

CAP. VIII.

Anacephaleosis de septem Regibus.

HÆc est prima ætas Populi Romani, & quasi infantia, quàm habuit sub Regibus septem, quadam fatorum industria tam varijs ingenio, vt Reip. ratio, & vtilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, vt inuaderet Regnum. Quid Numa religiosius? talem res poposcit, vt ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quàm necessarius? vt acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? vt vrbem Colonia extenderet ponte iungeret, muro tueretur. Iam verò Tarquinij ornamenta,& insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Seruio census quid effecit, nisi vt ipsa se nosceret Respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immò vel plu-

plurimum profuit. Sic enim effectum est, vt agitatus iniurijs populus, cupiditate libertatis incenderetur.

CAP. IX.
De mutatione Reip.

IGitur Bruto, Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus vltionem sui moriens matrona mandauerat: Populus Romanus ad vindicandum libertatis, ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu Deorum concitus, Regem repentè destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, Imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen, & iure, & nomine. Quippè ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine, vel mora corrumperetur. Consulesque appellauit pro regibus, vt consulere se ciuibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis nouæ gaudium incesserat, vt vix mutati Status fidem caperent, alterumque ex Consulibus Lucretiæ maritum, tantum ob nomen, & genus regium, fascibus abrogatis vrbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Publicola, summo studio annixus est augendam liberi populi maiestatem. Nam, & fasces ei pro libera concione submisit, & ius prouocationis aduersus ipsos dedit. Et ne species arcis offenderet, eminentes ædes suas in

in plana submisit. Brutus verò fauori ciuium etiã domus suę cladę, & parricidio verificatus est. Quippè cùm studere reuocandis in vrbem regibus liberos suos cõperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit,& securi percussit, vt planè publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum Romanum videretur. Liberi iam hinc Popul Rom. prima aduersus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus deinde pro socijs, tum gloria, & Imperio, lacessentibus assiduè vsquequaque finitimis, quippe cùm patrij soli gleba nulla esset, sed statim hostile pomęrium, mediusque inter Latium, & Tuscos quasi in quadam biuio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret: donec quasi contagione quadam per singulos iitum est, & proximis quibusque correptis, totam Italiam sub se redigeret.

CAP. X.

Bello Etruscum, & cùm Rege Porsena.

Pulsis ex vrbe Regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porsena Rex Etruscorum ingentibus copijs aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamuis & armis, & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo ipsis vrbis faucibus incu-

incubaret, sustinuit, repulit: nouissimò etiam tanta admiratione perculit, vt superior vltrò cum pænè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana pericula, atque miracula Horatius, Mucius, Clælia: quæ nisi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles postquam hostes vndique instantes solus submouere non poterat, ponte reciso transnatat Tyberim, nec arma dimittit. Mucius Scæuola regem per insidias in castris eius aggreditur: sed vbi frustratum circa purpuratum eius ictum tuetur, ardentibus focis subijcit manum, terroremq; geminat dolo. Vt scias, inquit, quem virũ effugeris, idem trecenti iurauimus: cum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne qui sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Vna ex obsidibus Regi data, elapsa custodiam. Clœlia per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot, tantisque virtutum territus monstris, valere, liberosque esse iussit. Tarquinij tamdiu dimicauerunt, donec Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit, superque ipso mutuò vulnere exspirauit, planè quasi adulterum ad inferos vsque sequeretur.

CAP. XI.

Bellum Latinum.

Latini quoque Tarquinios asserebant æmulatione & inuidia, vt populus qui foris dominabantur, saltem domi seruiret. Igitur omne Latium Manilio Tusculano Duce quasi in regis vltionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur diu Marte vario, donec Postumius ipse dictator signum in hostes iaculatus est (nouum, & insigne commentum) vti peteretur cursu. Cossus equitum magister exuere frœnos imperauit, & hoc nouum, quo acriùs incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prælij, vt interfuisse spectaculo Deos fama tradiderit, Deos in candidis equis Castorem, atque Pollucem nemo dubitarit. Itaque, & Imperator veneratus est, pactusque victoriam, templa promisit, & reddidit plane quasi commilitonibus Deis stipendium. Hactenus pro libertate: Mox de finibus cùm eisdem Latinis assidue, & sine intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt. Satricum, atque Corniculum Prouinciæ. De Ueijs, & Bouillis pudet, sed triumphauimus. Tibur nunc suburbanum, & æstiuæ

Præ-

Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis patebantur. Idem tunc Fæsulæ, quod Taphræ nuper, idem nemus Aricinum, quod Hercinius saltus, Fregellæ, quod Gesoriacum Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque (proh pudor) victos adeò gloriæ fuisse, vt captum oppidum C. Marcius Coriolanus quasi Numantiã, aut Africam nomini indueret. Extant, & parta de Antio spolia, quæ C. Mænius in suggestu fori, capta hostium classe, suffixit: si tamen illa classis, nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis inuitus nauale bellum fuit. Peruicacissimi tamen Latinorum Æqui, & Volsci fuere, & quotidiani, vt sic dixerim, hostes. Sed hos præcipue L. Quinctius domuit, ille Dictator ab aratro, qui obsessa, ac pœnè iam capta L. Minutij consulis castra, egregiã virtute seruauit. Medium erat forte tempus sementis, quum patricium virum innixum aratro suo lictorum ipso opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub iugum misit. Sic expeditione finita, rediit ad boues rursus triumphalis agricola. Fides numinum! qua velocitate, intra XVI. dies cœptum, peractumque prorsus est bellum; vt fest nasse dictator ad relictum opus videretur.

CAP.

CAP. XII.

Bellum dum Etruscis, Faliscis, & Fidinatibus.

ASsidui verò, & anniuersarij hostes ab Etruria fuere Veientes, adeò vt extraordinariam manus aduersus eo promiserit, priuatumque gesserit bellum gens vna Fabiorum; satis superq; idonea clades. Cesi apud Cremeram trecenti, & sex, patricius exercitus: & scelerato signatur nomine, quæ proficiscentes in prælium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victorijs, postquam per aliosatq; alios duces robustissima capta sunt oppida, vario quidem euentu Falisci se spontè dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditus, deletique Veientes. Faliscis quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immeritò, quòd ludimagistrum vrbis proditorem, cum his quos adduxerat pueris vinctum sibi vltro remisisset. Eam nāque Furius Camillus, vir sanctus, & sapiens sciebat veram esse victoriam, quæ salua fide, & integra dignitate paratetur. Fidenæ quia dares non erant ferro, ad terrorem mouendum fascibus armatæ, & discoloribus serpentum in modum vittis ferali more processerant: sed habitus feralis, euersionis omen fuit. Veientium quanta res suc-

fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hyematum sub pellibus, taxata stipendio hyberna, adactus miles sua sponte iure iurando, nisi capta vrbe non remeare. Spolia de Larte Tolumnio Rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, & subterraneis dolis peractum vrbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, vt eius decimæ Apollini Pythio mitterentur vniuersusque Populus Romanus ad direptionem vrbis vocaretur. Hoc tunc Veientes fuere, nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quodue vestigium? Laborat annalium fides, vt Velos fuisse credamus.

CAP. XIII.
Bellum Gallicum.

Hinc siue inuidia deorum, siue fato, rapidissimus procurrentis Jmperij cursus, parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quòd tempus pop. Rom. nescio vtrum clade funestius fuerit, an virtutis experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis, vt in experimentum illatam putem diuinitus, scire volentibus immortalibus dijs, an Romana virtus Jmperium orbis mereretur. Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole perindè ac armis ingentibus, adeò omni genere terribilis fuit, vt planè

nata

nata ad hominum interitum, vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum orbis, cùm cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cùm iam media vastassent, positis inter Alpes, & Padum sedibus; ne his quidem contenti, per mediam Italiam vagabantur. Tum Clusium oppidum obsidebat. Pro socijs, ac fœderatis populus Romanus interuenit. Missis ex more legati. Sed quod ius apud barbaros? Ferocius agunt. Mouent exinde certamen. Conuersis igitur à Clusio, Romamque venientibus; ad Aliam flumen cum exercitu Fabius Consul occurrit. Non Cremetæ fœdior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnauit. Fuso exercito, iam mœnibus vrbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam alias, apparuit vera illa Romana virtus. Quam primùm maiores natu amplissimis vsi honoribus in forum coeunt: ibi deuouente Pontifice, dijs se Manibus consecrarant: statimque in suas quisq; ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt, vt, cum venisset hostis in sua dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quidquid religiosissimi in templis erat, partim in dolijs defossa terræ recondunt, partim imposita plaustris secum auferunt. Virgines simul ex sacerdotio Ve-

stæ

stæ, nudo pede fugentia sacra comitantur. Tum excepisse fugientes vnus è plebe fertur L. Albinius, qui depositis vxore & filijs, virgines in plaustrum recepit. Adeò tum quoque in vltimis religio publica priuatis affectibus antecellebat. Iuuentus verò, quàm satis constat vix mille hominum fuisse, Duce Manlio arcem Capitolinio montis insedit, obtestata ipsum, quasi præsentem Iouem, vt quemadmodum ipsi ad defendendum templum eius concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque vrbem primò trepidi, ne quis subesset dolus: mox vbi solitudinem vident, pari clamore, & impetu inuadunt. Patentes passim domos adeunt: vbi sedentes in curulibus sellis prætextatos senes velut Deos, Geniosque venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis injiciunt, & totam vrbem ignem, ferro, manibus, solo exæquant. Septem mensibus barbari (quis crederet?) circa montem vnum pependerunt, nec diebus modò sed noctibus omnia experti; quos tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus à summa rupe deiecit: & vt spem hostibus demeret, quamquam in summa fame, tamen ad spem fiduciæ pa-

nes

nes ab arce iaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias Fabium Pontificem ab arce demisit, qui solemne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitiosque Deos renunciauit. Nouissimè cùm iam obsidio suo barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, cùm ad iniqua pondera addito adhuc gladio, superbè, væ victis increparent, subitò aggressus à tergo Camillus adeò cecidit, vt omnia incendiorum vestigia, Gallici sanguinis inundatione deleret. Agere gratias dijs immortalibus ipso tantæ cladis nomine liber. Pastorum casas ignis ille, & flamma, paupertatē Romuli abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi vt destinata hominum, ac deorum domicilia ciuitas, non deleta, non obruta, sed expiata potiùs, & illustrata videatur: Igitur post assertam a Manlio, restitutam à Camillo vrbem, acriùs etiam vehementiusq; in finitimos resurrexit. Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, cùm per Italiam naufragia sua latius traheret, sic persecutus est duce Camillo, vt hodie nulla Senonū vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, cùm singulari certamine Manlius aureum torquem

quem

quem Barbaro inter spolia detraxit: inde Torquatus dictus. Jterum in Pontino agro, cùm in simili pugna M. Valerius, insidente galeæ satyria alite adiutus retulit spolia; dictusque est ipse Coruinus. Nec non tamen post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella deleuit, ne quis exstaret in ea gente, qui incensam à se Romanam vrbem gloriaretur.

CAP. XIV.

Bellum Latinum.

Conuersus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure Consulibus, semper quidem æmulatione Jmperij, & magistratuum infestos, tum verò contemptu vrbis incensæ, cùm ius ciuitatis, partem imperij, ac magistratuum poscerent pari imperio, atque iam amplius, quàm congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? cùm alter Consulum filium suum, quia contra imperium pugnauerat, quamuis victorem occiderit, quasi plus in imperio esset, quàm in victoria: alter quasi monitu deorum capite velato primam ante aciem dijs Manibus se deuouerit, vt in confertissima se hostium tela iaculatus, nouum ad victoriam iter, sanguinis sui semita aperiret.

CAP.

CAP. XV.

Bellum Sabinum.

Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adiunxerat. Sed Curio Dentato consule, omnem eum tractum quàm Nar ambit, fontesque Velini Adriatico tenus mari, igne ferroque vastauit. qua victoria tantum hominem, tantum agrorum redactum in potestatem, vt in vtro plus esset, nec ipse posset æstimare qui vicerat.

CAP. XVI.

Bellum Samniticum.

Precibus deinde Campaniæ motus, nôn pro se, sed quòd est speciosius pro socijs Samnitas inuadit. Erat fœdus cùm vtrique percussum. Sed hoc Campani sanctius & prius, omnium suorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tamquam sibi gessit. Omnium nô modò Italia, sed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est. Nil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil vberius solo; ideò Liberi cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus,

& repentes fontibus Baiæ. Lucrinus & Auernus;quædam maris otia. Hic amicti viribus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuuius, Ætnæi ignis imitator, Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeij, & ipsa caput vrbium Capua quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac vrbe ijs regionibus populus Romanus Samnitas inuasit gentem, si opulentiam quæras aureis & argenteis armis, discolori veste vsque ad ambitum armatam. Si insidiarum fallaciam, saltibus fere & montium fraude grassantem. Si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitum vrbis agitatam. Si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres eorumque liberos, ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsam vrbium diruit, vt hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maxime tamen nota & illustris ex hac gente clades apud Caudinas furcas Veturio, Postumioque consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, vnde non posset euadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium

patrem

patrem consuluit & ille mitteret omnes, vel occideret sapienter vt senior suaserat. Hic armis exutos mittere sub iugum maluit, vt nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules magnificè voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & vltionem flagitans miles Papirio duce (horribile dictu) subiectis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit, & in congressu arsisse omnium oculos, hostis auctor fuit: nec priùs finis cædius datus, quàm iugum & hostibus, & duci capto reposuerunt.

CAP. XVII.

Bellum Etruscum, & Samniticum.

HActenus Populus Romanus bellum cùm singulis gentium: mox aceruatim, tamen sic quoque per omnibus. Etruscorum XII. populi in id tempus incitati, antiquissimus Italiæ populus Samnitium, reliqui in excidium Romani nominis repentè coniurant. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum. A latere Etruria infesta, quatuor agminum signa volitabant Ciminus interim fatus in medio, ante inuius planè quasi Calcdonius, vel Hernicius, adeò tunc terrori erat, vt Senatus consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum

terruit ducem, quin fratre premisso exploraret accessus Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia refert. Tum sic Fabius Maximus periculosissimum bellum, periculo explicauit. Nam subito inconditos atque palantes aggressus est, eapitisque superioribus iugis, in subiectos suo more detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in Terrigenas è cœlo ac nauibus tela mitterentur: nec incruenta tamen illa victoria: nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius more patrio deuotum dijs manibus obtulit caput solemnemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit.

CAP. XVIII.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho rege.

Sequitur bellum Tarentinum, vnum quidem titulo & nomine, sed victoria multiplex Hoc enim Campanos, Apulos atque Lucanos & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cùm istis omnibus Pyrrhum clarissimum Græciæ regem vna veluti ruina pariter inuoluit, vt eodem tempore & Italiam consummaret, & trãsmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus etiam Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ totiusque Luca-

niæ

niæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobili, tum mirabili situ quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita in oras nostras, Istriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam vela, dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum vrbis theatrum, quod quidem causæ miseræ ciuitati fuit omnium suarum calamitatum. Ludos forte celebrabant, quum remigantes littori Romanas classes inde videntarque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant; qui autem, aut vnde Romani, nec satis norant. Aderat sine mora querelam ferens legatio; hanc quoque fœdius per obscenam turpenique dictu contumeliam violant. Ex huic bellum, sed apparatus horribilis cùm tot simuli populo pro Tarentinus consurgerent omnibusque vehementior Pyrrhus, qui semigræcam ex Lacedemonijs conditoribus, ciuitatem vindicaturus, cùm totius viribus Epiri Thessaliæ, Macedoniæ incognitisque in id tempus elephantis mari, terra, viris, equis, armis addito insuper ferarum terrore veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluuium Sirim, Lęuino consule, prima: pugnaque tam atrox fuit, vt Ferentanæ turmæ præfectus Obsidius, inuectus in regem, turbauerit coegeritque proiectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephanti conuersi

la spectaculum belli procurrissent: quorum tum magnitudine, tum deformitate & nouo colore simul ac stridore consternati equi, cùm incognitas sibi belluas amplius quam erant suspicarentur, fugam stragemque late dederunt. In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, Fabricio Æmilioque Coss. Iam quippe belluarium terror exoleuerat, & C. Minucius quartæ legionis hastatus, vnius proboscide abscissa mori posse belluas ostenderat. Itaque in ipsas pila congesta sunt: & in turres vibratæ faces, tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt: nec alius cladi finis fuit, quam nox dirimeret, postremusque fugientium ipse rex à satellitibus, humero saucius in armis referetur. In Lucania suprema pugna sub Aurusinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem qui superius, & tunc toti victoriæ exitum quem datura virtus fuit casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis vnum ex his pullum adacti in caput teli grauis ictus auertit: qui cum per stragem suorum percurrens stridore quereretur mater agnouit, & quasi vindicatura exiluit: tum omnia circa quasi hostilia graui timore permiscuit, ac sic cędem ferę, quę primam victoriam abstulerant, secundum parem fecerant, tertiam sine controuersia tradidere. Nec verò

tan-

tantis armis & in capris, sed consiliis quoq; & domi intra vrbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex callidus, intellecta virtute Romana statim desperauit armis seque ad dolos contulit. Nam interemptos cremauit, captiuosque indulgenter habuit & sine pretio restituit. Missisque deinde legatis in vrbem, omni modo adnixus est vt in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se probauit: nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obrutos accepimus? omnium vulnera in pectore quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses, & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira viuebat. Quod adeò Phyrrus miratus est, vt diceret: O quam facile erat, orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis! Quæ autem eorum qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? tum Pyrrhus, Video me, inquit, plane Herculis sidere procreatum, cui quasi ab angue Lerneo tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascantur. Qui autem ille senatus fuit cum perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab vr-

be legati, interrogāti regi suo quid de hōstium sede sentirent, vrbem remplum sibi visum senatum regum esse confessum confiterentur. Quales porrò ipsi duces vel in castris? cū medicū venale regis Pyrrhi caput afferētē Curius remisit Fabricus oblatā sibi à rege imperij partē repudiauit. Vel in pace? cum Curius fictilia sua Sannitico preferret auro: Fabricius decē pōdo argēti facti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam censoria grauitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus virtute militia, victorem Popul. Romanum fuisse? vnoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ fortissimas gentes, opulentissimas vrbes vberrimasq; regiones in deditionem redegisse? Aut quid adeò fidem superet, quam si principia belli cùm exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italiani, Campaniam Lirim, Fregellasque populatus, prope captam vrbem à prænestina arce prospexit, & à vigesimo lapide oculos trepide ciuitatis fumo ac puluere impleuit eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam trans mare, ac terras fugato, pax, & quies, & tanta adeò de opulentissimis tot gentibus spolia, vt victoriam suam Roma non caperet. Nec enim vllus pulchrior in vrbem aut speciosior triumphus intra-

intrauit, cùm ante hunc in diem nihil nisi in pecora Volscorum greges Sabinorum, carpenta Gallorum, facta Samnitium arma vidisset. Tum si captiuos aspicere, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius Populus Romanus aspexit, quàm illas quas timuerat cùm turribus suis belluas, quæ non sine sensu captiuitatis summissis ceruicibus victores equos sequebantur.

CAP. XIX.

Bellum Picenum.

Omnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quòd vltro persequi socios hostium placuit. Domiti hinc Picentes & caput gentis Asculum. P. Sempronio duce, qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam promissa æde placauit.

CAP. XX.

Bellum Salentinum.

Salentini Picētibus additi, caputque regionis Brundusiū inclyto portu Atilio duce: Et in hoc certamine victoriæ pretiū templū sibi pastoria Palles vltro popoſcit.

CAP. XXI.

Bellum Vulsiniense.

POstremi Italicorum in fide mansere Vulsinij opulentissimi Etruscorum, implorantes ope aduersus seruos quondam suos, qui libertatem à dominis datam, in ipsos erexerant, translataque in se Rep. dominabantur. Sed qui quoque duce Fabio. Gurgite pœnas dederunt.

CAP. XXII.

De seditionibus.

HÆc est secunda ętas Populi Romani, & quasi adolescentia, qua maximè viruit, & quondam flore virtutis exarsit, ac ferbuit. Ira quæ inerat, quædam adhuc ex pastoribus feritas, quiddam spirabat indomitum. Inde est quòd exercitus Posthumium Imperatorem, inficiantem quas promiserat prædas, facta in castris seditione lapidauit: Quòd sub Appio Claudio noluit vincere hostem, cùm posset. Quòd duce Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti consulis fasces, Inde, quòd clarissimos principes quòd aduersarentur voluntati suæ, exultatione multauit: vt Coriolanum colere agros iubentem. Nec minùs ille ferociter iniuriam

ar-

armis vindicasset, nisi quod iam inferentem signa filium mater Veturia lacrymis suis exarmauit. Vt ipsum Camillum quod inique interplem & exercitum diuisisse Venientem prædam. Sed hic melior obsessis in capta vrbe consuluit; & mox supplices de hoste Gallo vindicauit. Cum se natu quoque de æquo bonoque certatum est: adeò vt relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

CAP. XXIII.

Prima Vrbis discordia.

PRima discordia ob impotentiam feneratorum, quibus in terga quoque seruiliter sæuientibus, in Sacrum montem plebs armata secessit egrèque nec nisi Tribunus plebis impetrasset. Menenij Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate reuocata est. Extat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, quà dissensisse inter se quondam humanos artus dicitur, quod omnibus operę fungentibus, solus venter immunis ageret: deinde moribundos à se iunctione redijsse in gratiam, quando sensissent, quod eius opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.

CAP. XXIV.

Secunda Vrbis discordia.

SEcundam in vrbe media decemuiratus libido,cõflauit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, iubente populo conscripserant; ordinataque erat in duodecim tabulis tota iustitia : cum tamen traditos fasces regio quodam furore, retinebant. Ante ceteros Appius Claudius eò insolentiæ eleuatus est, vt ingenuam virgine stupro destinaret, oblitus, & Lucretiæ, & regum,& iuris,quod ipse compofuerat. Itaq; cùm oppressam iudicio,filiam;trahi in seruitutem videret Virginius pater,nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit, admotisq; signis commilitonum totam eã dominationem obsessam armis, in carcerẽ & catenas ab Auentino monte detraxit.

CAP. XXV.

Tertia Vrbis discordia.

TErtiam seditionem excitauit matrimoniorum dignitas, vt plebeij cùm patriciis iungeretur, qui tumultus in monte Ianiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

CAP.

CAP. XXVI.

Quarta Vrbis discordia.

QVantum honorum cupido, vt plebei quoque magistratus crearentur. Fabius ambustus duarum pariter, alteram Sulpicio patricij sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. Qui quod vxor eius ad lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expauerat, & à sorore satis insolenter irrisa esset iniuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorem, & magistratuum consortium quamuis inuito senatui extorsit. Verum in his ipsis seditionibus principem populum non immeritò suspexeris; siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam tùm natalium dignitatem honorum decora & insignia vindicauit; Interque omnia hæc nullius acrior custos, quam libertatis fuit: nullaque in pretium eius potuit largitione corrumpi, cùm vt in magno & in dies maiore populo, interim perniciosi ciues exsisterent. Sp. Cassium, Agraria lege, Mælium largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multauit. Ac de Spurio quidem supplicium pariter ipsius sumpsit. hunc Quintij Dictatoris imperio in medio foro Magister æquitum Seruilius Ahala confodit. Manlium verò Capitolij vindicem,

dicem quia plerosq; debitorum liberauerar, altius se & inciuilius efferētem, ab illa quam defenderat arce deiecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque populus Romanus fretum illud adolescentiæ id est secundam imperij ætatem habuit, in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

L. FLORI HISTORIARVM

LIBER II.

CAP. I.

Domita Subactaque Italia populus Romanus prope quingentesimum annum agens, cùm bona fide adoleuisset, si quòd est robur, si qua iuuentus, tum ille vere robustus, & iuuenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Itaque mirum, & incredibile dictu, qui prope quingentis annis domi luctatus est (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his CC. annis qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam totum denique orbem terrarum bellis, victorijsque peragrauit.

CAP. II.

Primum bellum Punicum.

IGitur victor Italiæ Populus cum à terra fretum vſque veniſſet more ignis, qui obuias populatus incendio ſiluas, interueniente flumine abrumpitur paulisper ſubſtitit. Mox cū videret opulentiſſimam in proximo prædam quomodo Italiæ ſuæ abſciſſam & quaſi reuulſam: adeò cupiditate exarſit, vt quatenus nec mari iungi nec pontibus poſſet armis, belloque iungenda, & ad continentem ſuam reuocanda bello videretur. Sed ecce vltro ipſis viam pandentibus fatis, nec occaſio defuit cùm de Pœnorum impotentia, fœderata Siciliæ ciuitas Meſſana quæreretur. Affectabat enim vt Romanus, ita Pœnus Siciliam: & eodem tempore paribus vterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur ſpecie quidem ſocios iuuandi re autem ſolicitante præda quamquam territaret nouitas rei tanta tamen in virtute fiducia eſt. Ille rudis, ille paſtorius populus, vereque terreſtris oſtendit nihil intereſſe virtutis, equis ac nauibus, terra an mari dimicaretur. Appio Claudio cōnſule primum fretū ingreſſus eſt, faboloſis infame monſtris, æſtuque violentem: ſed adeò non eſt exterritus, quin ipſam illam ruentis æſtus vio-

violentiam pro munere amplecteretur: statimq; ac sine mora Hieronem Syracusanum regem tanta celeritate vicit, vt ipse ille se prius victum quam hostem videret, fateretur Duilio Cornelioque consulibus, etiam mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quam cæsa silua fuerat, CLX nauium classis in ancoris stetit: vt non arte factæ, sed quodam munere deorum conuersæ in naues atq; mutatæ arbores viderentur. Prælij verò fama mirabilis, cùm illas celebres volucresque hostium naues, hæ graues tardæque comprehenderent. Longe illis plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga rostra. Iniectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoste derisæ: coactiq; hostes quasi in solido decernere. Victor ergo ad Liparas, mersæ & fugata hostium classe, primùm illum maritimum, egit triumphum. Cuius quod gaudiũ fuit? cùm Duilius imperator non contentus vnius diei triumpho, per vitam omnem, vbi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias iussit, quam quotidie triumpharet. Pro tanta victoria leue huius prælij damnum fuit. Alter consulum interceptus Cn. Cornelius Asina, qui simulato colloquio euocatus atque oppressus

fuit,

fuit, perfidæ Punicæ documentum Calatino dictatore, fere omnia præsidia Pœnorum Agrigento, Drepano, Panormo, Eryce: Lilybeo detraxit. Trepidatum est semel circa Camarinensium saltum, sed eximia virtute Calpurnij Flaminæ tribuni militum euasimus, qui lecta CCC. manu infestum & insessum ab hostibus tumulũ occupauit adeoque moratus hostes dum exercitus omnis euaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Termophylarum & Leonidæ famam adæquauit. Hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit & superuixir, licet nihil scripserit sanguine. L. Cornelio Scipione, cùm iam Sicilia suburbana esset populi Romani prouincia, serpente latius bello, in Sardiniam, annexamque ei Corsicam transit, vbi & ste Caralæ vrbis excidio incolas terruit adeoque omneis terra marique Pœnos expugnauit, vt iam victoriç nihil nisi Africa ipsa restaret. M. Atilio Regulo duce iam in Africam nauigabat bellum. Nec deerant qui ipso Punici matis nomine ac terrore deficerent, augête insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi paruisset, securi districta Imperator, metu mortis nauigandi fecit audaciam: mox ventis remisque properatum est: tantusque tortor hostici aduentus Pœnis fuit vt apertis pæne portis Carthago caperetur. Prima belli præmium

fuit

fuit ciuitas Clypea. Prima enim à Punico littore quasi arx & specula procurrit: & hæc CCC. amplius castella vastata sunt. Nec cùm hominibus modò, sed cùm monstrisquoque dimicatum est, cùm quasi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis serpens, posita apud Bagradam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus, cùm terrorem nominis sui latè circumtulisset, cùmque magna vim iuuentutis, ducesque ipsos aut cecidisset, aut haberet in vinculis, classemque ingenti præda onustam, & triumpho grauem in vrbem præmisisset, etiam ipsam caput belli Carthaginem vrgebat obsidione ipsisque portis inhærebat. Hic paulum circumacta fortuna est, tantum, vt plura essent Romanæ vrbis insignia, cuius fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conuersis ad externa auxilia hostibus, cùm Xantippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur, cùm fœda clade, Romanisque vsu incognita, viuus in manus hostium venit fortissimus Imperator. Sed ille quidem per tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus est, nec legatione suscepta. Quippe diuersa quàm hostes mandauerant, censuit, ne, pax fieret nec commutatio captiuorum reciperetur. Sed nec ille voluntario ad hostes suo reditu: nec vltimo sine car-

ceris,

crucis, seu crucis supplicio deformata maiestas. imo his omnibus admirabilior, Quid aliud quàm victus de victoribus quia Carthago non cesserat de fortuna triumphauit? Pop. autem Rom. multo acrior infestiorque pro vltione Reguli, quàm pro victoria fuit. Metello igitur consule spirantibus altius Pœnis, & reuerso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit, vt ne ampliùs ea in insula concitaretur. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captiuitas: sic quoq; magna preda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. P. Claudio consule non ab hostibus sed à diis ipsis superatus est quorum auspicia contempserat, ibi statim classe demersa, vbi ille præcipitari pullos iusserat, quòd pugnare ab his vetaretur M Fabio Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimirum iam in Italiam vltro nauigantem cecidit: quatenus ô tum triumphus tempestate intercidit, cũ opulenta præda classis aduersis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, insularum littora impleuit! Magna clades, sed nõ sine aliqua principis populi dignitate interceptam tempestate victoriam, & triumphũ periisse naufragio Et tamen cùm Punicę predę omnibus promontorijs, insulisque allisæ fluitarent: popul. Rom. triumphauit. Lutano

Catulo

Catulo consule, tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen Ægates: nec maior illa in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis grauis hostium classis, & in ea quasi tota Carthago, quòd ipsum exitio fuit; Romana classis prompta, leuis, expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis quasi habenis agebatur, in hos vel in illos ictus mobilia rostra, speciem viuentium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, vt de excidendis hostium mœnibus quæreretur. Superuacuum visum est in arcem murosque sæuire, cùm iam in mari esset deleta Carthago.

CAP. XI.

Bellum Ligusticum.

PEracto punico bello secuta est breuis sanè & quasi ad recipiendum spiritum requies; argumentumque pacis, & bona fide cessantium armorum, tunc primùm post Numam clausa fuit porta Iani, sed statim ac sine mora patuit. Quippe iã Ligures, iam Insubres Galli, nec non & Illyrici lacessebant, sic de sub Alpibus, id

est,

eſt, de ſub ipſis Italiæ faucibus, gentes deō quodam aſſiduè incitante, ne rubiginem ac ſitum arma ſentirent · denique ita quotidiani & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant, nec aliter vtraque gente quàm quaſi cote quadam populus Rom. ferrum ſuę virtutis acuebat. Ligures imis Alpium iugis adhęrentes inter Varū & Mactam flumen, implicitos dumis ſilueſtribus, maior aliquanto labor erat inuenire, quàm vincerē. Tutum locis & fuga dutum atque velox genus, ex occaſione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaque cùm diu multumque eluderent, ſaltu, vijs, latebris Deceates, Oxybij, Buburiates, Ingauni, tandem Fuluius latebras eorum ignibus ſepſit, Bębius in plana deduxit. Poſtumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

CAP. IV.

Bellum Gallicum.

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimento deprehenſum eſt: quòd ſicut primus impetus eis maior quàm virorum eſt, ita ſequens minor quàm ſeminarum. Alpina corpora humenti cęlo educata, habent quiddam ſimile, cùm niuibus ſuis,

quæ

quę mox vt caluere pugna, statim in sudore eunt, & leui motu, quasi sole laxantur. Hi sępe & alias, & Briramoro duce nō prius soluturos se balthco quàm Capitolium ascendissent iurauerant. Factum est. Victos enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox Astrionico duce vouere de nostrorum militum prędà Marti suo torquem. Intercepit Iupiter votum: nam de torquibus eorum aureum trophæum Ioui Flaminius erexit. Virdumaro rege Romana arma Vulcano promiserāt: aliorsū vota ceciderunt. Occiso enim rege Marcellus tertia post Romulū patrem Feretrio Ioui opima suspendit.

CAP. V.

Bellum Illyricum.

ILlyrij seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt inter Arsiam Titiumq; flumen, longissime per totum Adriatici maris littus effusi. Hi regnante Teuta muliere populationibus non contenti, licentię scelus addiderunt. Legatos quippe nostros ob ea quæ deliquerant, iure agentes, nec gladio quidem sed vt victimas, securi percutiunt; præfectos, nauium igne comburunt, idque quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cn Fuluio Centumalo duce late domantur. Strictæ in principum colla secures, legatorum manibus litauere.

CAP.

CAP. VI.

Bellum Punicum secundum.

POst primum Punicum bellum vix quadriennij requies: ecce alterum bellum minus quidem spatio (nec enim amplius quàm octo & decem annos habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius, vt si quis conferat damna vtriusque populi; similior victo sit populus qui vicerat. Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis insulis, dare tributa, quæ iubere consueuerat. Hinc vltionem puer Annibal ad aram patri iurauerat: nec remorabatur. Igitur in causam belli Saguntus deleta est, vetus Hispaniæ ciuitas & opulentia, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum; quàm in libertate communi fœdere exceptam, Annibal causas nouorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus euertit, vt Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est. Itaque ad auditum sociæ ciuitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim iam nouem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum desuper se suos-

suosque cùm omnibus opibus suis ferro & igne corrumpunt. Huius tantæ cladis au-ctor Annibal poscitur. Tergi versantibus Pœnis; dux legationis Romanorum; Quæ, inquit, mora est? Fabius: In hoc ego sinu bellum affero, & pacem vtrum eligitis, vtrum placet, sumite. Cumque succlamatum esset, vtrum vellet, daret. Bellum igitur, inquit, accipite; & excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore quasi plane sinu bellum ferret effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorum vltimæ diræ in illo publico parricidio incendioque mandassent, ita manibus eorum, vastatione, Italiæ, captiuitate Africæ ducum & regnum qui id gessere bellum exitio parentum est. Igitur vbi semel se in Hispania mouit illa grauis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatumque Romanis iam diu fulmen Sagun-tino igne conflauit, statim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis niuibus, velut cœlo missa descendit. At primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus: saucius & ipse venisset in hostium manus Imperator, nisi prot. ctum patrem prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset,

ſet. Et hic erat Scipio qui in exitium Africæ creſcit, cognomen ex malis eius habiturus, Ticino Trebia ſuccedit. Hic ſecunda belli Punici procella deſæuijt Sempronio Conſule Tunc callidiſſimi hoſtes frigidum & niualem nacti diem cũ ſe ignibus prius oleoq; fouiſſent, horribile dictu, homines à meridie & ſole venientes, noſtra nos hyeme vicerunt. Traſimenus lacus tertium fulmen Annibalis Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars noua Punicę fraudis. Quippe nebula lacus paluſtribuſque virgultis tectus eques, terga ſubitò pugnãtiũ euaſit. Nec de dijs poſſumus queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant inſiſtentia ſignis examina, & aquila prodire nolentes & commiſſam aciem ſecutus ingens terræ tremor, niſi illum horrorem ſoli equitum virorumque diſcurſus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum id eſt, pęnæ vltimum vulnus imperij, Cannæ ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit, & XL. militum cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus dux terra cęlum, dies, tota denique rerum natura conſenſit. Siquidem non contẽtus ſimulatis trãsfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, inſuper calidiſſimus Imperator, patientibus in campis obſeruato loci ingenio, quod & ſol ibi acerrimus, & plurimus puluis, & Eurus ab

oriente semper quasi ad constitutum flaret, ita instruxit aciem, vt Romanis aduersus hæc omnia obuersis secundum cœlum tenens, vento, puluere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occisus est, dubium vter maiore animo. Paullum puduit, Varro non desperauit. Documenta cladis cruentus aliquamdiu Aufidus. Pons de cadaueribus iussu ducis factus in torrente Gello. Modij duo annulorũ Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin vltimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum sciret vincere, sic vti victoria scisset. Tu quidem illum (vt dici vulgo solet) aut fatum vrbis imperaturæ aut ipsius mens mala & auersi à Carthagine dij in diuersum abstulerunt: cùm victoria posset vti, frui maluit, relictaque Roma, Campaniam Tarentumque peragrare; vbi mox & ipse & exercitus ardor elanguit, adeò vt verum dictum sit, Capuam Annibali Cannas fuisse. Siquidẽ inuictum Alpibus indomitum armis Campania (quis crederet?) solæ, & repentes fon-

fontibus Baiæ subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant detracta sunt templis imperat iuuentus in sacramentum militiæ liberata seruitia. Egebat ærarium, opes suas libens senatus in medium protulit, nec præter quod in bullis, cingulis, atque annulis erat quidquam sibi auri reliquere. Eques secutus exemplum, imitatæque equitem tribus denique vix sufficere tabulæ vix scribarum manu; Læuino Marcelloqite consulibus, cùm priuatæ pes in publicum deferentur. Quid autem in eligendis magistratibus? quæ centuriarum sapientia? cùm iuniores à senioribus consilium decreandis consulibus petinere? Quippe aduersus hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantùm, sed suis etiam pugnare consilijs oportebat. Prima redeuntis, &, vt sic dixerim reuiuiscentis imperij spes Fabius fuit, qui nouom de Annibale victoriam commentus est, non velle pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reip. salutare. Cunctator. Hinc illud ex populo, vt imperij scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic macerauit Annibalem, vt qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello duce etiam congredi ausus est: cominus

venit, & depulit è Campania sua, & ab obsidione Nolæ vrbis excussit. Ausus & Sempronio Gracco duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamuis tunc (ò pudor!) manu seruili pugnaretur Nam hucusque tot mala compulerant, sed libertate donati fecerat de seruitute Romanos. O horribilem in tot aduersis fiduciam, ò singularem animum ac spiritum pop Romani, tam arctis afflictisque rebus cum de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in diuersa respicere: cùmque hostes in iugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque iam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam Sardiniam, Hispaniam, diuersa per terrarum orbem arma mittebat Sicilia mandata Marcello nec diu restitit. Tota enim insula in vna vrbe superata est. Grande illud, & ante id tempus inuictum caput Syracusę quamuis Archimedis ingenio defenderentur, aliquãdo cesserunt. Longe illi triplex murus totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ, quid hactenus profuere, nisi vt pulchritudini victæ vrbis parceretur? Sardiniam Gracchus arripuit nihil illi gentium feritas, Insanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere Sæuitum in vrbes vrbemque vrbiũ Caralim vt gens contumax vilisque mortis, saltem desiderio patrij soli doma-

domaretur. In Hispaniam missi Cnæus & Publius Scipiones spem totã Pœnis eripuerãt, sed insidijs Punicę fraudis oppressi rursus amiserunt magnis quidem illi prælijs cùm Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem alterum cũ euasisset in tūrrimeinctu facibus oppresserunt. Igitur in vltionem patris ac patrui missus cùm exercitu Scipio, cui tam grande de Africa cognomen fata decreuerant, bellatricem illam viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminariam hostilis exercitus illam Annibalis erudiatricem (incredibile dictu) totam à Pyrenęis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperauit nesciat citiùs an faciliùs: quàm velociter, quatuor anni fatentur: quàm facile, vel vna ciuitas probat eodem quippe quo obsessa est die, capta est, omenque Africanæ victoriæ fuit quod tàm facile capta est Hispanica Carthago. Certum est tamen ad profligandam prouinciam maximè profecisse singularẽ ducis sanctitatem: quippè qui captiuos pueros puellasque præcipuæ pulchritudinis barbaris restituerit, me in conspectum quidem suum passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem vel oculis videretur. Hæc inter diuersa terrarum pop. Rom. nec ideò tamen Italię visceribus inhęrentem summouere poterat Annibalem, plerique ad ho-

ftem defecerant & dux accerrimus contr Romanos Italicis quoque viribus vteba tur. Iam tamen cum plerisque oppidis regionibus excusseramus, Tarentus ad nos redierat. Iam Capua, sedes & domus & patria altera Annibalis, tenebatur, cuius amisso tantum Pœno duci dolorem dedit, vt inde totis viribus in Romam conuerteretur. O populum dignum orbis imperio, dignum omnium fauore, & administratione hominum ac deorum! compulsus ad vltimos metus, ab incepto non ftitit, & de sua vrbe folicitus, Capuam tamē non omisit, sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flacum in vrbem secuta, absens simul præsensque pugnabat. Quid ergo miramur? mouenti castra à tertio lapide Annibali, iterum ipsos deos, deos inquā (nec fateri pudebit) restitisse. Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa est: tanta ventorum violentia coorta, vt diuinit us hostem summoueri, non à cœlo, sed ab vrbis ipsius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit & cessit & in vltimum se Italiæ recepit finum, cùm vrbem tantùm non adortam reliquisset. Parua res dictu, sed ad mãgnanimitatem populi Romani probandam satis efficax, quòd ipsis illis quibus obsidebatur diebus ager, quem Annibal castris insederat, venalis Romæ fuit, hastęque subiectus inuenit emptorem.
Uo-

Voluit Annibal contra fiduciam imitari subiecitque argẽtarias vrbis tabernas nec sector inuentus est: vt scias etiam præsagia satis fuisse. Nihil actum erat tanta virtute, tanto fauore deorum Siquidem ab Hispania Asdrubal frater Annibalis cũ exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. Actum erat procul dubio, si vir ille se cum fratre iunxisset; sed hunc quoque castra metantem Claudius Nero cum Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimo Italiæ angulo summouebat Annibalem, Liuius in diuersissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces signa conuerterat, tanto, id est, omni qua longissima Italia solo interiacente Quo consilio, qua celeritate consules castra cõiunxerint, inopinantemque hostem collatis signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit difficile dictu est: certe Annibal recognita cùm proiectum fratris caput ad sua castra vidisset. Agnosco inquit infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non sine præsagio quodam fati imminentis, prima confessio. Iam certum erat Annibalem etiam ipsius confessione posse vinci. Sed tot rerum prosperarum fiducia plenus popul. Rom. magni æstimabat asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam tota mole conuersus, imitari cœpit Annibalem, &

Italię sug clades in Africa vindicare. Quas ille (dij boni) Asdrubalis copias quos Syphacis exercitus fudit? Quæ, quantaque vtriusque castra facibus illatis vna nocte deleuit? Denique iam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat: sic factum est, vt inhærentem atque incubantem Italię extorqueret Annibalem. Non fuit maior sub imperio Romano dies, quàm ille, cùm duo omnium, & anteà & posteà ducum maximi ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signi direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi: vbi de pace non conuenit, signa cecinere. Constat vtriusque confessione, nec melius instrui aciem nec acrius potuisse pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicauerunt. Sed tamen Annibal cessit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & secutus Africam terrarum orbis.

CAP. VII.

Bellum Macedonicum primum siue Philippicum.

POst Carthaginem vinci neminem puduit. Securę sunt statim Africam, gentes Macedonia Græcia Syria ceteraque omnia quodam quasi æstu & torrente for-

tunc. Sed primi omnium Macedones affe-
ctarot quondam imperij populus. Itaque
quamuis tunc Philippus regno præsideret,
Romam tamen dimicare sibi cùm rege
Alexandro videbantur Macedonicū bellū
nomine amplius quàm expectatione gen-
tis fuit. Causa cępit à fędere Philippi quo
rex iam pridem dominantem in Italia
Annibalem sibi sociauerat; postea creuit,
implorantibus Athenis auxilium contra
regis iniurias cùm ille vltra ius victoriæ in
templa aras & sepulchra ipsa fęuiret. Pla-
cuit senatui opem tantis ferre supplicibus,
Quippe iam gentium reges, duces populi,
nationes pręsidia sibi ab hac vrbe petebāt.
Primo igitur Leuino consule pop. Rom.
Ionium mare ingressus, tota Græciæ litto-
ra veluti triumphante classe peragrauit.
Spolia quippe Siciliæ, Hispaniæ, Sardiniæ,
Africæ præferebat. Et manifestam victo-
riam, nata in prætoria puppe laurus polli-
cebatur. Aderat sponte in auxilium Atta-
lus rex Pergamenorum. Aderant Rhodij
nauticus populus, quibus à mari, consul à
terris omnia equis virisque quatiebat. Bis
victus rex, bis fugatus, bis exutus castris
cùm tamen nihil terribilius. Macedoni-
bus fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non
spiculis neque sagittis, nec vllo Græculo
ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus
adacta gladijs, vltra mortem petebant.

Enimvero Flaminio duce inuios antea Chaonum montes Pindumque amnem per abrupta vadentem, & ipsa Macedonia claustra penetrauimus. Introisse, victoriæ fuit. Nam posteà nunquam ausus congredi rex, ad tumulos quos Cynoscephalas vocant, vno ac ne hoc quidem iusto prælio opprimitur; & illi quidem consul pacem dedit, regnumque concessit. Mox ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam grassantem sub Nabide suo Lacedæmona compescuit. Græciæ verò veterem statum reddidit, vt legibus viuere suis & auita libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt! Cùm hoc forte Nemeæ in theatro Quinquennalibus ludis à precone caneretur, quo certa vere plausu! quid florum in consulem profuderunt! Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem iubebant: qua libertas Achaiæ pronunciabatur; nec aliter illa consulari sententia, quàm modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, fruebatur.

CAP. VIII.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

Macedoniam statim & regem Philippum Antiochus excepit, quodam caso, quasi industria, sic ad gubernante fortuna, vt quemadmodum ab Africa in Europam sic ab Europa in Asiam, vltro se

fug-

fuggerentibus caussis, imperium procederent & cum terrarum orbis situ, ipse ordo victoriam nauigaret. Non aliud formidolosius fama bellum fuit. Quippe cùm Persas & Orientem, & Xerxem atque Darium cogitarent; quando professi inuij montes quando velis opertum mare nunciaretur. Ad hoc cœlestes minę territabant, cùm humor continuo Cumanus Apolo sudaret. Sed hic fauentis Asię suę numinis timor erat. Nec sane viris, opibus armisqꝫ quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignaui regis inciderant, vt nihil fuerit in Antiocho speciosius, quam quod à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos querens aduersus Macedones militiæ suæ societatem hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hostem populus Romanus toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consilijs eius rex tradidisset: si Asiæ viribus vsus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus & nomine regio fretus satis habuit bellum mouere Europa iam dubio procul iure ad Romanos pertinebat. Hic Lysimachiam vrbē in littore Tracio positam à maioribus suis Antiochus vt hæreditario iure repetebat. Hoc velut sidere Asiatici belli mota tēpestas, & maximus regū conuētus: fortier in-

dicto bello, cùm ingenti strepitu ac tumultu mouisset ex Asia, occupatis statim insulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tamquam victor agitabat. Eubœam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tentoriis sub ipso freti murmure cùm inter fluenta tibijs fidibusque concineret collatis vndique quamuis per hyemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem iam sua luxuria debellatum populus Rom. M. Acilio Glabrione consule in insula aggressus, ipso statim aduentus sui nuncio coegit ab insula fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas assecutus locum CCC. Laconum speciosa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistentem mari ac terra cedere coegit. Statim & è vestigio itur in Asiam Classis regia Polyxeni Annibalique commissa nam rex prælium nec spectare poterat. Igitur duce Emilio Regillo à remigantibus Rhodijs tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ, in Antiocho vicimus Xerxem, in Æmilio Temislo lem æquauimus, Ephesi ijs Salamina pensauimus. Tunc consule Scipione, cui frater ille modo victor Carthaginis Africanus voluntaria legatione aderat debellari regem placet,

cet,& iam toto cesserat mari; sed nos imus vlterius Mæandrum ad amnem montemq; Sipyllum castra ponuntur. Hic rex incredibile dictu quibus auxilijs, quibus copijs consederat. Trecenta millia peditum, equitum falcatorumque curuum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & sub ebore fulgentibus, aciem vtrimque vallauerat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine sua, in hoc imbre, qui subitò superfusus mira felicitate Persicos arcus corruperat. Primùm trepidatio mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & supplici pacem atque partem regni dari placuit, eo libentiùs, quòd facile cessisset.

CAP. IX.

Bellum Ætolicum.

Syriaco bello successit, vt debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho populus Romanus faces Asiatici belli persequebatur. Ergo Fuluio mandata vltio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regi aa Pyrrhi, machinis quatit, Secuta deditio. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodij: & memineramus auxilij, sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latiùs in proximos bellum, omnemque latè Cephaleniam, Zacynton, & quidquid insularum in

in eo mari inter Ceraunios montes, iugumque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.

CAP. X.

Bellum Istricum.

ISTri sequuntur Ætolos Quippe bellantes eos nuper adiuuerant; & initia pugnæ prospera hosti fuerunt, eademque exiti causa. Nam cùm A. Manlij castra cepissent, opimæque prædæ incubarent, epulantes ac ludibundos plerosque ac vbi essent præpoculis nescientes, C. Claudius Pulcher inuadit. Sic eum sanguine & spiritu male partam reuomuere victoriam. Ipse rex Æpulo equo impositus, cùm subinde crapula, & capitis errore lapsaret, captum sese vi & ægrè postquam experrectus est, didicit.

CAP. XI.

Bellum Gallo Græcum.

GAllo græciam quoque Syriaci belli ruina conuoluit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos visus simulauerit, dubium; certe negatus est victori triumphus, quia causam belli non approbauit senatus. Ceterùm gens Gallo græcorum, sicut

ſicut ipſum nomen indicio, eſt mixta & adulterata eſt: reliquiæ Gallorum quibus Brenno duce vaſtauerant Græciam mox Orientem ſequuti, in media Aſiæ parte etiam ſedere. Itaque vt frugum ſemina mutato ſolo degenerant ſic illa genuina feritas eorum, Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque prælijs fuſi fugatique ſunt; quamuis ſub aduentu hoſtis relictis ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos Teliſtobogij Tectoſagæque iam ſuſedetant. Vtrimque fundis ſagittiſque acti, in perpetuam ſe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere cùm catenas morſibus & ore tentaſſent cùm ſuffocandas inuicem fauces præbuiſſent. Nam Orgiagontis regis vxor à Centurione ſtuprum paſſa, memorabili exemplo cuſtodiam euaſit reuulſumque militis caput ad maritum ſum retulit.

CAP. XII.

Bellum Macedonicum ſecundum, ſiue Perſicum.

DUm aliæ aliæque gentes Syriaci belli ſequuntur ruinam, Macedonia ſe rurſus erexit. Fortiſſimum populum memoria & recordatio ſuæ nobilitatis agitabat, & ſucceſſerat, Philippo filius Perſus, qui ſemel in perpetuum victam eſſe Mace-

cedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius sub hoc Macedones quàm sub patre consurgunt. Quippe Thraces in vires suas traxerant. Atque ita, industria Macedonum, viribus Thracum disciplinam Macedonicam temperauere. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum de summo speculatus Æmo, positis per abrupta castris ita Macedoniam suam armis ferroque vastauerat vt non reliquisse aditum nisi à cœlo venturis hostibus videretur. Nam Q. Marcio Philippo consule eam prouinciam ingressus populus Romanus exploratis diligenter accessibus, per Astrudem paludem per acerbos dubiosque tumultos, & illa, quę volucribus quoque videbantur inuia, accessit regemque securum, & nihil tale metuentem, subita belli irruptione terruit: cuius tanta trepidatio fuit, vt pecuniam omnem in mare iusserit mergi ne periret; classem cremari, ne incenderetur. Paulo consule cùm maiora & crebra essent imposita pręsidia, per alias vias Macedonia depressa est, summa quidem arte & industria ducis cùm alia minatus, alia irrepsisset: cuius aduentus ipse eo terribilior regi fuit, vt interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandauerit. Absens ergo victus, fugit in maria insulamque Samotracem, fretus celebri religione, quasi templa

pla & aræ possent defendere, quem nec montes sui nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex cùm scriberet ad Imperatorem, ab illo quò confugerat templo, nomenque epistolæ notaret suum regem addidit. Sed nec reuerentior capitæ maiestatis alius Paullo fuit. Cùm in conspectu venisset hostis, in templum recepit, & conniuijs adhibuit, liberosque admonuit suos, vt fortunam, cui tantum liceret, reuerenter. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cuius spectaculo triduum impleuerit. Primus dies signa tabulasque, sequens arma pecuniasque transuexit, tertius captiuos, ipsumque regem attonitum adhuc, tamquam subito malo stupentem. Sed multo prius gaudium victoriæ populus Romanus, quàm epistolis victor s perceperat. Quippe eodem die quo victus est Perses in Macedonia Romæ cognitum est: duo iuuenes candidis equis apud Iuturnæ lacum puluerem & cruorem abluebant. Hi nunciauere: Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgo, quòd gemini fuissent, interfuisse bello, quòd sanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

CAP.

CAP. XIX.

Bellum Illyricum.

MAcedonici belli contagio traxit Illirios. Ipsi quidem vt Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecunia militauere. Sine mora ab Anicio proprætore subiguntur. Scordiam caput gentis delesse suffecit. Statim secuta deditio est. Denique hoc bellum ante finitum est, quàm geri Romæ nunciaretur.

CAP. XIV.

Bellum Macedonicum tertium cum Andrisco.

QVodam fato, quasi ita conuenisse inter Pœnos & Macedonas, vt tertio quoque vincerentur eodem tempore vtrique arma mouere. Sed prior iugum excutit Macedo, aliquanto quam ante grauior dum contenitur. Caussa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir vltimæ fortis Andricus inuaserat, dubium liber an seruus, mercenarius certe: sed quia vulgo ex similitudine Philippi Pseudophilippus vocabatur regiem formam, regium nomen animo quoque regio impleuit. Igitur dum hæc ipsa comtemnit populus Romanus, Iuuentio

tio prætore contentus, virum non Macedonicis modo, sed Traciæ quoque auxilijs ingentibus validum, temere tentauit; inuictusque non à veris regibus sed ab illo imaginario & scenico rege superatur: sed prætore Metello amissum cum legione prætorem plenissime vltus est. Nam & Macedoniam seruitute inuitauit, & ducē belli deditum ab eo ad quem confugerat, Traciæ Regulo, in vrbem in catenis reduxit, hoc quoqꝫ illi in malis suis indulgenter fortuna, vt de eo populus Romanus quasi de vero rege triumpharet.

CAP. II.

Bellum Punicum tertium.

TErtium cùm Africam bellum, & tempore exiguum fuit (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum labore. Non enim tam cùm viris quam cùm ipsa vrbe pugnatum est: sed plane maximo euentu; quippe eo tandem Carthago finita est Atque si quis trium temporum momenta consideret, primò commissum est bellum profligatum secundò, tertiò verò confectum est. Sed huius causa belli quod contra fœderis legem aduersus Numidas, quidem te mel parasset classem & exercitum frequens autem Massinisse fines territaret.

Sed

Sed huic bono socioque regi fatiebantur.
Cùm bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & cùm de alio consuleretur, pronunciabat Scipio Nasica seruandam, ne metu ablato æmulæ vrbis, luxuriari felicitas vrbis inciperet. Medium senatus elegit, vt vrbs tantum loco moueretur. Nihil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manillo Censorinoque consulibus populus Romanus aggressus Carthaginem spe pacis iniecta traditam à volentibus classem sub ipso ore vrbis incendit. Tum euocatis principibus si salui esse velent, vt migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeò mouit iras, vt extrema mallent. Comploratum igitur publice statim, & pari voce clamatum est, Ad arma; seditque sententia, quoquo modo rebellandum; non quia spes vlla iam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium quàm suis manibus euerti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hic intelligi potest, quòd in vsum nouæ classis tecta domusque resciderunt, & & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferroque conflatum est, in tormentorum vincula matronæ crines suos contulerunt. Mancino deinde consule, terra marique feruebat obsidio. Ope-

ris portus nudatus, & primus, & sequens iam murus, cùm tantum Byrsa quod nomen arci fuit, quasi altera ciuitas, resistebat. Quamuis profligato vrbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conuersa Resp. finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius in decus gentis assumpserat hoc scilicet fato quam vrbem concusserat auus, nepos euerteret. Sed quã maxime mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum, sic plus negotij fuit cũ semiruta Carthagine, quàm integra. Compulsis in vnã arcem hostibus portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia vrbis parte foderunt, nec vt fugerent, sed qua nemo illos nec euadere posse credebat, inde quasi enata subitò classis erupit. Tum interim iam diebus iam noctibus noua aliqua moles, noua machina, noua perditorum hominum manus qua ex obruto incendio subita de cineribus flamma prodibat. Deploratis nouissime reb. quadraginta femillia virorum dediderunt, quod minus eredas, duce Asdrubale. Quãto fortius femina & vxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domus in medium misit incendium, imitata reginam quæ Carthaginem condidit.

Quan-

Quanta vrbis deleta sit, vt de ceteris taceam, vel ignium mora probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quòd domibus ac templis suis sponte hostes immiserant, vt quatenus vrbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

CAP. XVI.

Bellum Achaicum,

QVasi sæculum illud euersionibus vrbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excipit, Achaiæ caput Græciæ decus inter duo maria Jonium & Æggum quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum) ante oppressa est, quàm in numerum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli, qui libertate à Romanis data aduersus ipsos vsus est: Legatosque Romanos dubium an & manu, certè oratione violauit. Igitur Metello ordinati, tum maximè Macedoniam, mandata est vltio, & hinc Achaicum bellum: ac primam Critolai manum Metellus consul per patentes Elidis campos toto ce dit Alpheo. Et vno prælio peractum erat bellum: iam & vrdem ipsam terrebat obsidio; sed fato reum cùm Metellus dimicasse, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis diei latè exercitum

tum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, gemi-nosque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta ciuitas direpta primum deinde tuba præcinente deleta est. Quid signorum quid vestium quidue tabularũ raptum, incensum atque ptoiectum est. Quantas opes & abstulerit, & cremauerit, hinc scias, quòd quidquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam æris notam prætiosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio perustis plurimis statuis atque simulachris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

C A P. XVII.

Res in Hispania gesta.

VT Cartaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia secuta est. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima vrbium incendia late atque passim nec per vices, sed simul pariter quasi vnum vndique bellum fuit, prorsus vt illę quasi agitantibus ventis diffudisse quędam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit aduersus nos vniuersæ consurgere, nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri aut libertatem tueri suam publice. Alioquin ita vndique mari

ni Pyrenæoque vallata est, vt ingenio situs ne adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obsessa est, quàm se ipsa cognosceret! & sola omnium prouinciarum vires suas. Postquam victa est intellexit. In hac prope ducentos per annos dimicatum est, à primis Scipionibus in Cęsarē Augustum non continuè nec cohærenter sed prout causæ lacessierant: Nec cùm Hispanis initio, sed cùm Pœnis in Hispania. Inde contagio & series causaque bellorum. Prima per Pyrenæum iugum signa Romana P & Cn. Scipiones intulerunt, prælijsque ingentibus Annonem, & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi Punica fraude cecidissent, terra marique victores. Igitur quasi nouam integramque prouinciam vltor patris & patrui Scipio ille mox Africanus inuasit. Isque statim capta Carthagine, & alijs vrbibus non contentus Pœnos expulisse, stipendiaram nobis prouinciam fecit omnem citra vltraque Iberum subiecit imperio, primusque Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani oram peruenit. Plus est prouinciam retinere quàm facere. Itaque per partes iam huc iam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes adeò impatientes iugi multo labore, nec incruentis certaminibus ser-

uire

uire docuerunt. Cato ille Cenſorius Celtiberos, ideſt robur Hiſpaniæ aliquot prælijs fregit: Gracchus pater ille Gracchorũm, eoſdem C. & L. vrbium euerſione multauit. Metellus ille, qui ex Macedonia cognomen meruerat, Celtibericus fieri, cum, & Contrebiam memorabili cepiſſet exemplo, & Verſobrigis maiore gloria pepercit Lucullus Turdulos, atq; Vacceos, de quibus Scipio ille poſterior, ſingulari certamine cum à rege fuiſſet prouocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquando latius Gallæcos atque omnes Gallæciæ populus, formidabitque militibus flumen Obliuionis, peragratoque victor Oceani littore, non prius ſigna conuertit, quam cadẽtem in maria ſolem obrutumque aquis ignem, non ſine quod à ſacrilegij metu, & horrore deprehẽdit. Sed tota certaminum moles cum Luſitanis fuit, & Numantinis, nec immeritò, quippe ſolis gentium Hiſp. duces contigerunt. Fuiſſet & cum omnibus Celtiberis niſi dux illius motus initio belli oppreſſus eſſet, ſummus vir aſtutię, & audacię, ſi res ceſſiſſet: Solondicus; qui haſtam argenteam quatiens velut cœlo miſſum vaticinanti ſimilis omniũ in ſe mentes conuerterat. Sed cum pari temeritate ſub nocte caſtra conſulis adijſſet, iuxta tentorium ipſum pilo vigilis exceptus eſt. Cæterum Luſitanos Viriathus erexit; vir

calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro: ex latrone subitò dux atque Imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra, vltraque Iberum, & Tagum igne, ferroque populatus, castra etiam Prætorum, & præsidium aggressus, Claudium Vnimanum pene ad internecionem exercitus cecidisset, insignia trabeis & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa fixisset. Tandem eum Fabius Maximus consul oppresserat: sed à successore Seruilio Cæpione violata victoria est, quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuisse.

CAP. XVIII.

Bellum Numantinum.

NUmantina, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior ita virtutis nomine & honore par omnibus, summumque si viros æstimes, Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, XL. millium exercitum, per annos XIV.

XIV. sola sustinuit modò, sed sæuius aliquanto perculit: pudendis que fœderibus affecit. Nouissimè cum inuictam esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem euerterat. Non temere (si fateri licet,) vllius caussa belli iniustior. Segidenses socios, & consanguineos, Romanorum manibus elapsos, exceperant: habita pro eis deprecatio nihil valuit: cùm se ab omni bellorum contagione remouerent, in legitimi fœderis pretium iussi arma deponere. Hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim Megara viro fortissimo duce ad arma conuersi, Pompeium prælio aggressi, fœdus tamen maluerunt, cùm debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinū eggressi sunt: hunc quoque assiduis cędibus ita subegerunt, vt ne oculos quidem, aut vocem Numantini viri quisquam sustineret: tamen cùm hoc quoque fędus maluere, contenti armorum manubijs, cùm ad internecionem sæuire potuissent. Sed non minùs Numantini, quàm Caudini illius fęderis flagrans ignominia, ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitij deditione Mancini expiauit: cęterum duce Scipione Carthaginis incendijs ad excidia vrbium imbuto, tandem etiam in vltionem excanduit. Sed tunc acriùs in castris, quàm in campo, nostro cùm milite, quàm cùm Nu-

mantino, præliandum fuit: Quippè assiduis, & iniustis, & seruilibus maximè operibus atriti, ferre pleniùs vallum, qui arma nescirent: luto, inquinari, qui sanguine nollent, iubebantur. Ad hoc scorta, catones, sarcinæ nisi ad vsum necessariæ, amputantur. Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem, verè prodiium est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quodque nemo visurum se vnquam sperauerat, factum est, vt fugientes Numantinos quisque videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cùm Scipio veram vellet, & sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi, primùm, vt destinata morte in prælium ruerent, cùm sese priùs epulis, quasi inferijs impleuissent, carnis semicrudæ, & Cæliæ, sic vocant indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab Imperatore consilium, itaque non est permissa pugna morituris: cùm fossa, atque lorica, quatuorque castris circumdatos, fame premeret, ab Duce orantes prælium, vt tamquam viros occideret. Sed vbi non impetrabant, placuit eruptio, sic conserta manu plurimi occisi, & cùm vrgeret fames, aliquantisper indè vixere. Nouissimè consilium fugæ sedit, sed hoc quoque ruptis equorum cingulis vxores ademere, summo scelere per amorem. Itaque etiam exi-
tu

tu deplorato, in vltimam rabiem, furóremque conuersi, postremò mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamque, ferro, & veneno, subiectoque vndique igne peremerunt. Macte esse fortissimam, & meo iudicio beatissimam, in ipsis malis ciuitatem asseruit, cùm fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum, sua manu, ætate tam longa sustinuit. Nouissimè maximo Duce oppressa ciuitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Vnus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur: præda, vt de pauperibus, nulla: arma cremauerant. Triumphus fuit tantum de nomine.

CAP. XIX.

Anacephalæosis.

HActenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus. Reliqua sæcula vt grandia æquè, ita vel magis turbida, & fœda, crescentibus cùm ipsa magnitudine Imperij vitijs: adeò vt si quis hanc tertiam eius ætatem transmarinam, quàm ducentorum annorum fecimus, diuidat, centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniã domuit, aureos (sicut poetæ canunt) iure, meritoque fateatur: centum sequẽtes, ferreos planè, & cruentos, & si quid imma-

nius : quippe qui Iugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis, atque Germanicis quibus cœlum ipsum gloria ascendit; Gracchanas, Drusianasque cædes ad hæc, seruilia bella miscuerunt; & ne,quid turpitudini desit, gladiatoria. Denique in se conuersus Marianis atque Syllanis, nouissime Pompeij,& Cæsaris manibus, quasi per rabiem, & furorem, & nefas, semet ipse lacerauit. Quæ & si inuoluta inter se sunt omnia, atque confusa, tamen quo meliùs appareant, simul & ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur. Priusque,vt cœpimus, iusta illa memorabimus, & pia cum exteris gentibus bella, vt magnitudo crescentis in dies Imperij appareat. Tum ad illa ciuium scelera, turpesque,& impias pugnas reuertemur.

CAP. XX.

Bellum Asiaticum, cum Aristonico.

VIcta ad occasum Hispania populus Romanus ad Orientem pacem agebat nec pacem modo,sed inusitata,& incognita quadam felicitate, relictæ regijs hæreditatibus opes, & tota insimul regna veniebant. Attalus Rex Pergamenorum regis Eumenis filius, socij quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit;

quit; Populus Romanus bonorum meorum hæres esto. In bonis Regis hæc fuerunt. Addita igitur hæreditate, prouinciam populus Romanus non quidem bello nec armis, sed (quod est æquius) testamenti iure retinebat. Sed hanc difficile dictu est vtrum facilius amiserit populus Romanus an recuperauerit. Aristonicus Regij sanguinis ferox iuuenis, vrbes regibus parere consuetas partim facile solicitat; paucas resistentes, Mindum, Samon, Colophonem vi recepit. Crassi quoque proconsulis cecidit exercitum, ipsumque cepit. Sed ille memor, & familiæ, & Romani nominis, custodem sui barbarum virgula excæcat, in exitium sui, quod volebat, ita concitat. Mox à Perpenna domitus, & captus, & per deditionem in vinculis habitus. M. Aquillius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis, (nefas,) veneno fontibus ad deditionem quarundam vrbium. Quæ res vt maturam, ita infamem fecit victoriam; quippe cum contra fas deum, moresque maiorum, medicaminibus impuris in id tempus sacrosancta Romana arma violassent.

L. FLORI
HISTORIARVM
LIBER III.
CAP. I.

Bellum Iugurthinum.

Æc ad Orientem. Sed non ad Meridionalem plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leuiter de Numidia concussit, & fuit in Iugurtha, quod post Annibalem timeretur. Quippè rex callidissimus Popul. Rom. armis inclytum, & inuictum opibus, aggressus est, & citrà spem omnium fortuna cessit, vt rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic auo Massanisa, & Micipsa patre per adoptionem, cùm interficere fratres statuisset agitatus Regni cupiditate; nec illos magis, quàm Senatum, Populumque Romanum, quorum in fide, & clientela Regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidijs: potitusque Hiempsalis capite, cùm se in Adherbalem conuertisset, isque

Romam

Romam profugiſſet: miſſa per legatos pecunia traxit in ſententiam ſuam Senatum.
Et hæc fuit de nobis eius prima victoria. Miſſus deindè qui Regnum inter illum, Adherbalemque diuiderent, ſimiliter aggreſſus, cùm in Scauro ipſos Romani Imperij mores expugnaſſet, inchoatum nefas perfecit audaciùs. Sed diu non latent ſcelera. Corruptæ nefas legationis erupit, placuitque bello perſequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Beſtia Conſul immittitur. Sed rex præmonitus fortiùs aduerſus Romanos aurum eſſe, quàm ferrum, pacem emit. Cuius flagitij reus cùm interueniente publica fide à Senatu accerſeretur, pari audacia, & venit, & competitorem Imperij Maſſaniſſę nepotem Maſſinam, immiſſo percuſſore confecit. Hæc altera contra Regem fuit cauſſa bellandi. Igitur ſequens vltio mandatur Albino. Sed huius quoque (proh dedecus!) ita corrupit exercitum, vt voluntaria noſtrorum fuga vinceret Numida, caſtriſque potiretur: addito etiam turpi fœdere in pretium ſalutis, quem, quòd priùs emerat, dimiſit exercitum. Eodem tempore in vltionem non tam Imperij Romani, quàm pudoris, Metellus aſſurgit, qui callidiſsimè hoſtē nunc precibus, nunc minis, iam ſimulata quaſi vera fuga eludentem; artibus ſuis aggreſſus eſt. Agroſū, atque vicorum populatio-

ne non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit & Zamam quidem frustra diu voluit. Ceterum Thalam grauem armis, thesauroque Regis, diripuit. Tunc Vrbibus exutum regem, etiam finium suorum regnique fugitiuũ per Mauros, atque Getuliam sequebatur. Postremo Marius auctis admodum copijs, cùm pro obscuritate generis sui capite cẽsos Sacramento adegisset, iam fusum & saucium Regem adortus, non facilius tamen vicit, quam si integrum & recentem. Hic & vrbem Herculi conditam Capsam in media Africa sitam, anguibus, arenisque vallaram, mira quadam felicitate superauit, & saxeo inditã monti Muluchan vrbem per Ligurem, aditu arduo inaccessoque penetrauit; mox non ipsum modò, sed Bocchum Mauritaniæ regem iure sanguinis Numidiam vindicantem, apud oppidum Cirtam grauiter cecidit. Qui vbi diffisus rebus suis, alienæ cladis accessionem fieri timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic fraudulentissimus Regum, fraude soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus. Tandemque opertum eatenis Iugurtham in triumpho populus Romanus aspexit: sed ille: quoque quamuis victus, & vinctus vidit vrbem, quam venalem, & quandoq; perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen vt venalis

fuisset

fuiffet habuit emptorem:& cū ille nō euaſerit, certum erit, eam non eſſe perituram.

CAP. II.

Bellum Allobrogicum.

SIc ad Meridiē populus Romanus: Multò attrociùs & multipliciter magis,& à Septentrione ſeuitum; nihil hac plaga infeſtius: atrox cælum, peruicaci ingenio. Omni igitur tractu violentis hoſtis à dextris atque læuis, & medio Septentrionis erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere Salyi, cùm de incurſionibus eorum fidiſſima atque amiciſſima ciuitas Maſſilia quereretur: Allobroges deinde, & Aruerni, cùm aduerſus eos ſimiles Æduorum querelæ, opem, & auxilium noſtrum flagitarent, Varus Victoriæ teſtis, Iſaraque,& Vindelicus annis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quàm rex ipſe Bis viſus diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnauerat. Vtriuſque victoriæ quod,quantumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt,quod,& Domitius Ænobarbus & Fabius Maximus ipſis quibus dimicauerant locis ſaxeas erexere turres, &

desuper exornata armis hostilibus trophæa figere: cum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis suam victoriam exprobrauit.

CAP. III.

Bellum Cymbricum, Teutonicum ac Tigurinum

Cimbri, Teutones, atque Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, cùm terras eorum inundasset Oceanus, nouas sedes toto orbe quærebant: exclusique Gallia, & Hispania cùm in Italiam remigrarent, miserunt legatos in castra Silani, inde ad Senatum, petentes vt Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: ceterum, vt vellet, manibus, atque armis suis vteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrarijs legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiuerant precibus armis petere constituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec inuicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret.

Recessere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ vrbis fiducia) consulentes, siquid ad vxores suas mandarent. Nec segniùs quam minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, id est, claustra Italiæ, ferebantur. Marius mira statim velocitate occupatis compendijs præuenit hostem, prioresque Teutonos sub ipsis Alpium radicibus assecutus in loco, quem Aquas Sextias vocant, quo fidem fluminum! prœlio oppressit. Vallem fluuiumque hostes tenebant, nostris aquarum nulla copia, consultone id egerit Imperator, an errorem in consilium verterit, dubium: certe necessitate acta virtus eaussa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, Viri, inquit, estis: en illic habetis. Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, vt victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quam sanguinis barbarorum. Certè Rex ipse Teutobocchus quaternos, senosque equos transilire solitus, vix vnum cùm fugeret ascendit, proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum fuit; quippe vir proceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat. Sublatis funditus Teutonis, in Cimbros conuertitur. Hi iam (quis crederet?) per hyemem, quæ altius Alpes leuat, Tridentinis iugis in Italiam prouoluti ruina descenderant.

Athe-

Athesim flumen non ponte, nec nauibus, sed quadam stoliditate barbarica, primum corporibus aggressi; post quam retinere amnem manibus, & clypeis, frustra tentauerant, ingesta obrutum silua transilucre: & si statim infesto agmine vrbem petiissent grande discrimen esse: sed in Venetia, quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsa soli cęlique clementia robur elanguit. Ad hoc panis vsu, carnis coctæ, & dulcedine vini mitigatos Marius in tempore aggressus est. Iam diem pugnæ à Mario imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Claudium vocant, campo concurrere. Millia inde ad XL. ceciderunt, hinc tercentum minus, per totum diem conciditur barbarus. Isti quoq; Imperator addiderat virtuti dolum, secutus Annibalem, artemque Cannarum. Primum nebulosum nactus diem, vt hosti inopinatus occurreret: tum ventosum quoque, vt puluis in oculos, & ora ferretur: tum acie conuersa in Orientem, vt quod ex captiuis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, quasi ardere cælum videretur. Nec minor cum vxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit, cùm obiectus vndique plaustris atque carpentis, altę desuper, quasi è turribus lanceis contisque pugnarent. Perinde plus speciosa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cùm mis-

missa ad Matium legatione, libertatem, ac Sacerdotium non impetrassent, (nec fas erat) suffocatis, elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus, iugisque plaustrorum pependerunt. Bcleus Rex in acie dimicans, impigre, nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi in subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diuersa lapsi fuga ignobili, & latrocinijs euanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem libertatis Italiæ, assertique imperij nuncium: non per homines, vt solebat, populus accepit, sed per ipsos (si credere fas est) Deos. Quippè eodem die quo gesta res est, visi pro æde Castoris, & Pollucis iuuenes laureati Prætoris litteras dare, frequensque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ feliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidque insignius fieri potest? Quippè velut elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quòd in gladiatorio munere fieri solet, vno, eodemque momento cùm in acie Cimbri occumberent, populus in vrbe plaudebat.

CAP. IV.
Bellum Thracium.

POst Macedonas (si dijs placet) Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarij

tarij Macedonum nec in proximas modò prouinciascontenti incurrere Thessaliam atque Dalmatiam, in Adriaticum mare vsque venerunt, eoque fine contenti quasi interueniente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captiuos sæuientibus. Litare dijs sanguinem humanum, bibere in ossibus captium, & huiuscemodi ludibrio fœdare mortem tam igni, quàm fumo: partus quoque grauidarum extorquere tormentis. Sæuissimi omnium Thracum Scordisci fuere: sed calliditas quoque ad robur accesserat. Siluarum & montium situs cùm ingenio consentiebat. Itaque non fusus modò ab his, aut fugatus; sed (simile prodigio) omnino totus interceptus exercitus quem duxerat Cato. Didius vagos, & libera populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. Drusus vlterius egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastauit Hebro, multis quidem amissis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetrauit. Curio Dacia tenus venit sed tenebras saltuum expauit. Appius in Sarmatas vsque peruenit. Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Pœorim. Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus domiti: quippe in captiuos igne ferroque

seuitum

sæuitum est. Sed nihil barbaris atrocius visum est, quàm quod abscissis manibus electi, viuere superstites pœnæ suæ iubebantur.

CAP. V.

Bellum Mithridaticum.

POnticæ gentes ad Septentrionem in mare sinistrũ iacent à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium,atque regionum rex antiquissimus Atheas post Artabazes,à septem Persis oriundus. Inde Mithridates omnium longe maximus, quippe cum quatuor Pyrrho, XVII. anni Annibali suffecerint, ille per quadraginta annos restitit;donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Syllæ virtute Luculli, magnitudine Pompeij consumeretur. Caussam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum,attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico. Ceterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, & si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant nostra vitia. Quippe cum ciuilibus bellis distingeremur, inuitabat occasio, nudumque imperij latus ostendebat procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reip. vulnera & hos tumultus, repente quasi captato tempore in lassos simul, atque districtos subitus turbo

Pontici

Pontici belli ab vltima veluti ſpecula Septentrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia denique pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad regem, ab vrbibus noſtris populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſæuitia, quaſi virtute vtebatur. Nam quid atrocius vno eius edicto, cum omnes, qui in Aſia forent Romanæ ciuitatis homines interfici iuſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia, atque diuina iura violata ſunt. Sed hic terror Aſiæ, Europam quoque tegi aperiebat. Itaque miſſis Archelao, Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis firmius ſtetit ceteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam iam, ipſamque vrbē Romam regius terror afflabat. Itaque L. Sylla feſtinat, vir armis optimus, parique violentia ruentem vlterius hoſtem, manu quadam quaſi ipſius, repulit. Primumque Athenas vrbem (quis crederet?) frugum parentem, obſidione, ac fame ad humanos cibos cōpulit, mox ſubruto Pyræi portu ſex quoque & amplius muris, poſtquam domuerat ingratiſſimos hominum, vt ipſe dixit, in honorem tamen mortuorum ſacris ſuis, fameque donauit. Mox cum Eubœa atque Bœotia præſidia regis diſpuliſſet, omnes copias, vno apud Chæroneam, apud Orcho-

chomenon altero bello dissipauit; statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit: & debellatum etiam foret, nisi de Mithridate triumphare citò, quàm vere maluisset. Ac tum quidem hunc Asiæ statum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus, recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac si erat Asia turbis nostra, vt cœperat. Mithridates tantum repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asia, & Europa quodammodo inescatus, non iam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi suam, belli iure repetebat. Igitut vt extincta patum fideliter incendia, maiore flamma reuiuiscunt; ita ille de integro auctis maiorem in modum copijs, tota denique regni sui mole in Asiam rursus mari terra, fluminibusque veniebat. Cyzicum nobilis arce ciuitas, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ littora illustrat. Hanc ille quasi alteram Romam toto inuaserat bello. Sed fiduciã oppidanis resistendi nuncius fecit, docens aduentare Lucullum, qui (horribile dictu,) per medias hostium naues vtre suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul, quasi marina pistris euaserat. Mox clade conuersa cum ex mora obsidentem regem, & ex fame pestilentia vrgeret, recedentem Lucullus assequitur,
adeoque

adeoque cecidit, vt Granicus, & Æsapus amnes cruenti redderentur. Rex callidus, Romanæque auaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas, & pecuniam iussit, quæ sequentes moraretur. Nec feliciot in mari, quàm in terra fuga. Quippè centum amplius nauium classem, apparatumque belli grauem in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage lacerauit, vt naualis belli instar efficeret, planè quasi Lucullus quodam cùm fluctibus, procellisque commercio, debellandum tradidisse Regem ventis videretur. Attritæ iam omnes validissimi Regni vires erant, sed animus malis augebatur. Itaque conuersus ad proximas gentes, totum pænè Orientem, ac Septentrionem ruina sua inuoluit. Iberi, Caspij, Albani, & vtræque sollicitabantur Armeniæ, perque omnia, & decus, & nomen, & titulos Pompeio, sua fortuna, quærebat. Qui vbi nouis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex alijs prodire Reges, nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte nauibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem, Regemq; fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) vno prelio cōfecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus: quippè quasi commilitans, cùm à tergo hostibus, facie Romanis se præbuisset, Pontici per errorem longiùs
caden-

cadentes vmbras suas, quasi hostium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus est. Nihil enim postea valuit, quamquam omnia expertus, more angulum, qui obtrito capite, postremum cauda minantur. Quippe cùm effugisset hostem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam nostram subito aduentu terrere voluit: mox subrupto Pyrei portu, Colchis tenus iungere Bosphoron, inde per Thraciam, Macedoniam, & Græciam transilire, sic Italiam, nec opinatus inuadere tantum cogitauit. Nam per defectionem ciuium, Pharnacisque filij scelere præuentus, malè tentatum veneno spiritum ferro expulit. Cn. interim Magnus rebelles Asiæ reliquias sequens, per diuersa gentium, terrarumque volitabat. Nam sub Orientem secutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem iussit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum iter tamquam in mari stella secutus, Colchos cecidit; ignouit Iberiæ; pepercit Albanis: Regem Colchorum Orodem, positis, sub ipso Caucaso castris, iussit in plana descendere: Artocem, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, vltrò ab Albania sua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non, & in Meridiem verso agmine, Libanum Syriæ Dama-

malcumque transgressus, per nemora illa odorata, per thuris, & balsami silvas Romana signa circumtulit. Arabes, si quid imperaret, præsto fuere. Hierosolymam defendere tentauere Iudæi; verùm hæc quoque & intrauit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens sub aureo vti cœlo. Dissidentibus de regno fratribus, arbiter factus, regnare iussit Hircanum. Aristobulo, quia tenebat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, quà latissima est Asiam peruagatus, quam extremam imperij habebat prouinciam mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt; & Indis, quia adhuc nos nouerant, omnis Asia inter Rubrum, & Caspium, & Oceanum Pompeianis domita, vel oppressa signis tenebatur.

CAP. VI.

Bellum Piraticum.

INterim dum populus Romanus per diuersa terrarum distractus est, Cilices inuaserant maria, sublatisque commercijs, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate præcluserant. Audaciam perditis, furiosisque latronibus dabat inquieta Mithridatis prælijs Asia, dum sub alieni belli tumultu, exteri-

que

quę regis inuidia impunè grassantur: ac primùm duce Isodoro contenti proximo mari, Cretam inter, atque Cyrenas Pircum & Achaiam, sinumque Maleum, quem à spolijs aureum ipsi vocauere, latrocinabantur. Missusque in eos P. Seruilius quamuis leues, & fugaces Myoparonas graui, & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submouisse contentus, validissima vrbes eorum, & diurna præda abundantes, Phaselim, & Olimpón euertit, Isaurumque ipsam arcem Ciliciæ: vnde conscius sibi magni laboris, Isautici cognomen adamauit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terra se continere potuerunt: sed vt quædam animalia quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli in aquas suas resiluerunt & aliquanto latius quàm priùs. Sic ille quoque ante felix, dignus nunc victoria Pompeius visus est, & Mithridaticæ prouinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel, & in perpetuum volens extinguere, diuino quodam apparatu aggressus est. Quippe cum classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis, atque præfectis vtraq; Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus; Plotius Siculo. Gratillius Ligusticum sinũ, M. Pomponius Gal-

licum

licum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaudiranum fretum, qua primum mari nostri limen aperitur: Lentulus Libycum, Marcellinus Ægyptiū, Pompeij iuuenes Adriaticum, Uarro Terentinus Ægæum, & Ponticum, & Pamphyliū Metellus, Asiaticum Cæpio, ipsas Propontidis fauces Porcius Cato, sic obditis nauib. quasi portam obseruauit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta peninsulas, quidquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum, & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemq; belli Ciliciam versus est. Nec hostes detrectauere certamen, non ex fiducia, sed quia oppressi erant, ausi videbantur: sed nihil tamen amplius, quàm vt primum ictum concurrerent. Mox vbi circumfusa vndique rostra viderunt, abiectis statim telis remisque plausu vndique pari, quòd supplicantibus signum fuit, vitam petiuerunt. Non alia tā incruenta victoria vsi vnquam sumus, sed nec fidelior in posterum reperta gens vlla est. Idque prospectum singulari consilio Ducis, qui maritimum genus à conspectu longe remouit maris, & mediterraneis agris quasi obligauit. Eodemq; tempore & vsum maris nauibus recuperauit, & terræ homines suos reddidit Quid prius in hac mirere victoria; velocitatem, quod XL. die parta est; an feli-
ci-

citatem, quod de vna quidem nauis amissa est; an verò perpetuitatem; quod amplius piratæ non fuerunt.

CAP. VII.

Bellum Creticum.

CReticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus sola vincendi nobilem insulam cupiditate. Fauisse Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare. Prin.us inuasit insulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriç spe, atque fiducia, adeò vt plureis catenas in nauibus quàm arma portaret. Dedititaque pœnas vecordiæ. Nam plerasque naues intercepere hostes, captiuaque corpora religata velis, ac funibus perpendere, ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portubus suis adremigauerunt. Metellus deinde totam insulam igni, ferroq; populatus, intra castella, & vrbes redegit; Gnosson, & Erythræam, & (vt Græci dicere solent) vrbium matrem Cydonam: adeoque sæuè in captiuos consulebatur, vt veneno se pleriq; conficerent, alij deditionem suã ad Pompeium absentem mitterent. Et cũ ille res in Asia gerens, eò quoq; prçfectum misisset Antonium, in aliena prouincia irrisus fuit, eoq; infestior Metellus in hostes ius victoris exercuit, victisq; Lesthene, &

Panare Cydonæ ducibus victor rediit, nec quidquam amplius tamen de tam ampla victoria, quam cognomen Creticum reportauit.

CAP. VIII.

Bellum Balearicum.

QVatenus Metelli Macedonici domos bellicis nominibus assueuerat, altero ex liberis eius Cretico facto, mora non fuit quin alter quoque Balearicus vocaretur. Baleares per idem tempus insulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros, atque siluestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænauigantes subinde inopinato impetu terruere. Sed cùm venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere, & primo impetu ingenti lapidum, saxorumq; nimbo classem operuere. Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, cum hæc sola genti arma sint? id vnum ad infantia studium: Cibum puer à matre non accipit nisi quem ipsa monstrante percussit. Sed non diu lapidatione Romanos terruere. Postquam comminùs ventum est, expertique rostra, & pila in venientia, pecudum in morem clamore sublato petierunt fuga littora,

litōra, delapsique in proximos tumulos, quærendi fuerunt vt vincerentur.

CAP. IX.

Expeditio in Cypron.

ADerat fatum insularum. Igitur, & Cypros recepta sine bello. Insulam veteribus diuitijs abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolæmeus regebat: & diuitiarum tanta erat fama, nec falso, vt victor gentium populus, & donare regna consuetus P. Clodio Tribuno plebis duce, socij, viuique regis confiscationem mandauerit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. Cæterùm Portius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberium ostium inuexit quæ res latiùs ærariū populi Romani, quàm vllus triumphus impleuit.

CAP. X.

Bellum Gallicum.

ASia Pompeij manibus subacta, reliqua quæ restabant in Europa, fortuna in Cæsaram transtulit. Restabant autem immanissimi gentium Galli, atque Germani: & quamuis toto orbe diuisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Heluetijs cœpit, qui Rhodanum inter, & Rhenum siti, non sufficientibus

terris, venere ſedes petitum, incēſis menibus ſuis. Hoc ſacramentū fuit, ne redirēt. Sed petito tempore ad deliberandum, cū inter moras Cæſar Rhodani ponte reciſſo abſtuliſſet fugam, ſtatim bellicoſiſſimam gētem, ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit. Sequens longe cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic cùm multa Romanorū militū inſignia, tùm illud egregium ipſius ducis, quod nutante in fugam exercitu, rapto fugiētis è manu ſcuto, in primam volitans aciem manu prælium reſtituit. Inde cum Veneris etiā nauale bellum, ſed maior cum Oceano, quam cum ipſis nauibus rixa. Quippè illæ rudes, & informes, & ſtatim naufragę roſtra ſenſiſſent, ſed hęrebat in vadis pugna, cum æſtibus ſolitis cum ipſo certamine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur. Illę quoque acceſſere diuerſitates, pro gentium, locorumque natura. Aquitani callidum genus in ſpelucas ſe recipiebant: iuſſit includi. Mox dilabebantur in ſiluas: iuſſit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Induciomarus Treuiros, Ambiorix conuocauit Eubrones; vtrique abſente Cęſare coniuratione facta inuaſere legatos. Sed ille fortiter à T. Labieno ſummotus eſt, relatumq; regis caput. Hic, inſidijs in valle diſpoſitis, dolo perculit.

Ita-

Itaque,& castra direpta sunt,& aurum ablatum. Cottam cũ Titurio Sabino legato ibi amisimus. Nec vlla de rege mox vltio: quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis, nec enim fas erat vt liber esset receptator hostium, atque defensor: sed prima contra Germanos illius, pugna iustissimis quidē ex causis. Sequani enim de incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariouisti regis superbia? Cum legati dicerent. Veni ad Cæsarem: Quis autem est Cæsar? & si vult, veniat, inquit,&, quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaq; tantus gentis nouæ terror in castris, vt testamenta passim in principijs scriberentur. Sed illa immania corpora quò erant maiora, eò magis gladijs ferroque patuerunt, qui calor in prœliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest quàm quòd elatis super caput scutis cùm se veluti testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt, & inde in iugulos gladijs descendebat. Iterum vbi de Germanis Tenchateri quærebantur: Hic verò iā Cæsar vltra Mosulam naualı ponte transgreditur, ipsumque Rhenum & Hercynijs hostem quærit in siluis. Sed in saltus, & paludes genus omne diffugerat, tantū pauoris incussit intra ripā subito Romana vis. Nec semel Rhenus, sed ite-

rum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed maior aliquanto trepidatio; quippe cum Rhenum suum sic ponte quasi iugo captum viderent, fuga rursus in siluas & paludes, &, quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere, qui vincerentur. Omnibus terra, marique captis; respexit Oceanum, & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterũ cogitauit. Classe igitur comparata, Britanniam petit. In Britanniã transit mira celeritate: quippe cum tertia vigilia Morino soluisset à portu, minus quam medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora, & trepidantium ad conspectum rei nouæ carpenta volitabant: Itaque trepidatio pro victoria fuit: arma, & obsides accepit à trepidis & vlteriũs isset, nisi improbã classem naufragio castigasset Oceanus. Reuersus igitur in Galliam, classe maiore, auctisque copijs in eundem rursus Oceanum, eosdemque rursus Britannos Calidonias secutus in siluas, vnumquoq; è regibus Cauellanum in vincula dedit. Contentus his (non enim prouinciæ, sed nomini studebatur) cũ maiore quam prius præda reuectus est: ipso quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omniũ eademq; nouissima cõiuratio fuit, Galliarum: cum omnes pariter Aruernos atq; Biturigas, Carnutas simul, Sequanosque

quę contraxit. Ille corpore,armis spirituq; terribilis, & nomine etiam quasi terrori compósito, Vercingentorix,ille festis diebus,& comitialibus, cum frequentissimos in lucis haberet,ferocibus dictis ad ius pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cęsar Rauennæ delectum agens, & hyeme creuerant Alpes,sic interclusū putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei felicissimæ temeritatis? per inuios ad id tempus montium tumulos,per intactas vias, & niues,expedita manu emensus,occupat Galliam ex distantibus hibernis castra cōtraxit,& ante in media Gallia fuit, quam ab vltima timeretur. Tū ipsa capita belli aggressus,vrbes,Auaricum cum quadraginta millibus propugnatium sustulit, Alexiam ducentorum qunquaginta millium iuuentute subnixam,flammis ad aquauit. Circa Gergouiam Aruernorum tota belli moles fuit : quippe cum LXXX. millia muro,& arce, & abruptis defenderent , maximam ciuitatem vallo,sudibus,& fossa, inductoq; fossæ flumine ; ad hoc XVIII. castellis,ingentique quasi lorica circumdatam , primum fame domuit: mox audentem eruptiones,in vallo gladijs sudibusque concidit: nouissime in deditionem redegit. Ipse ille rex,maximum victoriæ decus,supplex cùm in castra venisset,tum & phaleras,& sua arma , antę Cęsaris genua proiecit.

Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.

CAP. XI.

Bellum Parthicum.

DVm Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem graue vulnus à Parthis Populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus; caret solatio clades. Aduersa & dijs, & hominibus cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, strage XI. legionum, & ipsius capite multata est, quod tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hostilibus diris deuouerat: & cùm Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & cum apud Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode Rege legati denunciauere, percussorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaque meminisset. Regijs inhians ille thesauris, nihil ne imaginario quidem iure, sed Seleuciæ se responsurum esse respondit. Itaque dij fœderum vltores, nec insidijs, nec virtuti hostium defuerunt. Iam primùm qui solus, & subuehere commeatus, & munire poterat à tergo relictus Euphrates, tum simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, cum in mediam camporum vastitatem eodem Duce ductus

ctus exercitus, vndique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat Carras, cùm vndique præfecti regis Sillaces,& Surenas ostendere signa auro,sericeisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi vndique equitatus,in modum grandinis,atque nimborum densa tela pariter fuderunt.Sic miserabili strage deletus exercitus: ipse in colloquium sollicitatus, signo dato viuus hostium manus incidisset,nisi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupassent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis penè in conspectu patris eisdem telis operuere. Reliquiæ infelicis exercitus,quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ vix nuncium cladis retulerunt. Caput eius recisum cùm dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; vt cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum, & exangue corpus auro vteretur.

CAP. XII.

Anacephalæosis.

HÆc est illa tertia ætas Populi Romani trasmarina, qua Italia progredi

 ausus,

ausus orbe toto arma circumtulit. Cuius ætatis superiores centum anni sancti, Pii, & (vt diximus) aurei, sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc, & inoxia pastoriæ illius sectæ integritas, dumque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidijs, & Attali regis Asiatica hereditate deduximus in Cæsarem, & Pōpeium, secutumque hos, de quo dicemus, Augustum, vt claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri, & erubescendi. Quippe sic Galliam Thraciam, Ciliciam vberrimas, validissimasque prouincias, Armenios etiam, & Britannos, vt non in vsum, ita ad imperij speciē m. gna nomina acquisisse, pulchrum, atq; decorum ita eodem tempore dimicasse domi cum ciuibus, socijs, mancipijs, gladiatoribus totoq; inter se Senatu turpe, atque miserandū. Ac nescio, an satius fuerit populo Romano, Sicilia, & Africa contentum fuisse, aut his etiam ipsis carere dominanti in Italia sua, quam eo magnitudinis crescere, vt viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores ciuiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes, atque diuitiæ afflixere sæculi mores, mersamque vitijs suis quasi senti-

ſentina rempublicam peſſumdedere. Vnde enim populus Romanus agros, & cibaria flagitaret, niſi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana, & prima, & ſecunda, & illa tertia Appuleiana ſeditio. Vnde vt regnaret de iudiciarijs legibus diuulſus à ſenatu eques, niſi ex auaritia? vt vectigalia reipublicæ, atque ipſa iudicia in quæſtu haberentur. Hinc rurſus & promiſſa ciuitas Latio, & per hoc arma ſociorum. Quid autem bella ſeruilia? Unde nobis, niſi ex abundantia familiarum? Vnde gladiatorij aduerſus dominos ſuos exercitus, niſi ad conciliandum plebis fauorem effuſa largitio? Cum ſpectaculis indulget, ſupplicia quondam hoſtium artem fecit. Iam vt ſpecioſiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iiſdem diuitijs incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempeſtas. Aut magnificus apparatus conuiuiorum, & ſumptuoſa largitio, nonne ab opulentia paritura mox egeſtatem? Hæc Catilinam hoſtem patriæ ſuæ impegit. Deniq; illa ipſa principatus, & dominandi cupido, vnde, niſi ex nimijs opibus venit? Atqui hęc Cæſarem, atque Pompeium furialibus in exitum reipublicæ facibus armauit. Hos igitur populi Romani omnes domeſticos motus ſeparatos ab externis iuſtiſque bellis, ex ordine proſequemur.

CAP. XIII.

De legibus Gracchanis.

SEditionum omnium caussas Tribunicia potestas excitauit, quæ specie quidem plebis tuendę, cuius in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens studium populi, ac fauorem agrarijs, frumentarijs, iudiciarijs legibus aucupabatur. Inerat omnibus species equitatis. Quid enim tam iustum, quam recipere plebem ius suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor extorris laribus, ac focis ageret Quid tam æquum, quàm inopem populum viuere ex ærario suo? quid ad ius libertatis æquandæ magis efficax, quàm vt Senatu regente prouincias, ordinis equestris auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant, & misera Respublica in exitium suum marcesserat: nam & à Senatu in equitem translata iudiciorum potestas, vectigalia, idest, imperij patrimonium, supprimebat: & emptio frumenti ipsius Reipub. neruos exhauriebat, ærarium. Reduci plebs in agros vnde poterat sine possidentium euersione, qui ipsi pars populi erant? & tamen relictas sibi à maioribus sedes, ætate, quasi iure hæreditario possidebant.

CAP.

CAP. XIV.

Seditio Tiberij Gracchi.

PRimam certaminum facem Tiberius Gracchus, accendit, genere, forma, eloquentia facilè Princeps Sed hic siue Mancinianæ deditionis, quia spōsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; siue æquo, & bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est; ne Popul. Rom. gentium victor, orbisque possessor, laribus, ac focis suis exularet: aut quacumque mente rem ausus ingentem, postquā rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmina nostra conscendit, nec deerat obuia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed vbi intercedentem legibus suis Cn. Octauium videt Gracchius, contra fas collegij, ius potestatis, iniecta manu depulit. Rostris, adeoque præsenti metu mortis exterruit, vt abdicare se magistratu cogeretur. Sic triumvir creatus diuidendis agris, cum ad perpetranda cępta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperiū, obuia nobilium manu, eorumq; quos agris mouerat, cędes à foro cepit. Inde cum in Capitolium profugisset, plebemque ad defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regnum sibi, & diadema poscētis, atq; ita Duce Sci-

pione

pione Nasica concitato in arma populo, quasi iure oppressus est.

CAP. XV.

Seditio C. Gracchi.

Statim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit C. Gracchus; qui cum pari tumultu, atque terrore plebem in auitos agros arcesseret, & recentem Attali hæreditatē in alimenta populo polliceretur iamque nimius, & potens altero tribunatu secunda plebe volitaret, obrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitium manu, fatale familiæ suæ capitolium inuasit. Inde proximorum cæde: pulsus, cùm se in Auentinum recepisset, inde quoq; obuia Senatus manu, ab Opimio Consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquijs, & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis, percussoribus auro pensarum est.

CAP. XVI.

Seditio Apuleiana.

Nihilominus Apuleius Saturninus Gracchanas asserere leges non desistit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, Consulatu suo præterea confisus, occiso palàm

in

in comitijs Annio competitore Tribunatus, subrogare conatus est in eius locum C. Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoptabat. Cum tot tantisque ludibrijs exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, vt Senatum quoque cõgeret in verba sua iurare, cùm abnuentibus aqua, & igni interdictürum se minaretur. Vnus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugãm omnĩ nobilitate perculsa, cũ iã tertium annũ dominaretur, eò vesaniæ progressus est, vt Consularia quoque comitia noua cæde turbaret. Quippe vt satellitem furoris sui Glauciam, consulem faceret C. Memmium competitorẽ interfici iussit: & eo tumultu Regem ex satellitibus suis se appellatum lætus accepit. Tum verò iam conspiratione Senatus, ipso quoque iam Mario Consule, quia tueri non poterat, aduerso directæ in foro acies: repulsus inde Capitolium inuasit. Sed cum abruptis fistulis obsideretur, Senatusque per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digressus cum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi in eum facta irruptione populus fustibus, saxisque coopertum in ipsa quoque morte lacerauit.

CAP.

CAP. XVII.

Drusiana seditio.

POstremò Liuius Drusus non Tribunatus modò viribus, sed ipsius etiam Senatus auctoritate, totiusque Italiæ consensu easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflauit incendium, vt nec prima illius flamma posset sustineri, & subita morte correptus, hereditarium in posteros suos bellum propagaret. Judiciaria lege C. Gracchi. Diuiserant Populum Romanum, & bicipitem ex vna fecerant ciuitatem equitis Romani tanta potestate subnixi: vt qui fata, fortunasque patrum, vitasque principium haberent in manu interceptis vectigalibus, peculabantur suo iure Rempublicam. Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilij debilitatis, omne decus maiestatis amiserat. Jn hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate :(vnde & nata Liuio Druso æmulatio accesserat) equitem Seruilius Cæpio, Senatum Liuius Drusus asserere signa, & aquilæ, & vexilla aderant. Cæterùm sic vrbe in vna, quasi in binis castris dissidebatur. Prior Cæpio in Senatum impetu facto, reos ambitus Scaurum, & Philippum Principes nobilitatis elegit. His vt motibus resisteret Drusus,

plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem socios ad plebem spe ciuitatis crexit. Extat vox ipsius, nihil se ad largitionem vlli reliquisse, nisi si quis aut cœnum diuidere vellet, aut cœlum. Aderat promulgandi dies, cum subitò tanta vis hominum vndique apparuit, vt hostium aduentu obsessa ciuitas videretur. Ausus tamen, abrogare de legibus Consul Philippus. Sed apprehensum faucibus viator non ante dimisit, quàm sanguis, & in ora, & in oculos redundaret. Sic per vim latæ, iussæque leges. Sed pretium rogationis statim socij flagitauere, cùm interim imparem Drusum, ægrumque rerum temerè motarum, matura, vt in tali discrimine, mors abstulit: nec ideo minus socij promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

CAP. XVIII.

Bellum Sociale.

Bellum, quod aduersus socios gestum est. Sociale bellum vocetur licet, vt extenuemus inuidiam: si verum tamen volumus, illud ciuile bellum fuit: quippe cùm populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & vnum ex membris, & ex omnibus vnus est. Nec

maiore

minore flagitio socij intra Italiam, quàm intra vrbem ciues rebellabant. Itaque cũ ius ciuitatis, quam viribus auxerant socij iustissime postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat, postquam ille domestico scelere oppressus est eadem fax, quæ illum cremauit, socios in arma & in expugnationem vrbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? cum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremò Italia contra matrem, ac parentem suam Urbem consurgeret: cùm omne robur fortissimorum, fidelissimorumque sociorum sub suis quisque signis haberent municipalia illa prodigia? Propedius Marsos, & Latinos, Afranius Vmbros, totus Senatus, & Consules Samnium, Lucaniam Telesinus; cum regum, & gentium arbiter populus, ipsum se regere non posset, vt victrix Asiæ, Europæque à Corfinio, Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, vt festo die Latinarum Sex. Iulius Cęsar, & Marcius Philippus Consules inter sacra, & aras immolarentur. Postquam id nefas proditione discussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipse quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab vrbe, legatis. Hoc fuit impij belli sacramentum, inde iam passim ab omni parte Italiæ, duce, &

auflo-

auctore belli discursante Popedio, diuersa per populos & vrbes signa cecinere. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Otriculum, ecce Grumentum, ecce Fesulæ. Carseoli Reseratæ Nuceriæ, & Picentes,cædibus,ferro,& igne vastantur. Fusæ Rutilij copiæ, fusæ Cæpionis. Nam ipse Iulius Cæsar exercitu amiso, cùm in vrbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam vrbem peruiam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis maior,totis denuò viribus insurrexit,agressique singuli populos. Cato discuti Etruscos; Gabinius Marsos, Carbo Lucanos,Sylla Samnites.Strabo verò Pompeius omnia flammis,ferroque populatus, non priùs finem cædium fecit, quã Asculi euersione. Manibus tot exercitum consularium,direptarumq;vrbium dijs litaretur.

CAP. XIX.

Bellum Seruile.

VTcumque, etsi cum socijs(nefas)cum liberis tamen,& ingenuis dimicatũ est. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella seruorum? Primum seruile bellum inter initia vrbis Herdonio Sabino duce in ipsa vrbe tẽtatum est,cùm occupata. Tribunicijs seditionibus ciuitate Capitolium obsessum est, & a consule ca-

capium. Sed hic tumultus magis fuit, quam bellum. Mox imperio per diuersa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentiùs seruili, quam Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana prouincia latifundijs ciuium Latinorum tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergastula, catenatiq; cultores materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladiū facit vt meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ ceremonias iactat, ad libertatem & arma seruos, quasi numinum Imperio concitauit: idque vt diuinitùs fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure, & igne stipauerat, leuiter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primùm duo millia ex obuijs, mox iure belli refractis ergastulis quadraginta ampliùs millium fecit exercitum: Regijsque ne quid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos miserabili direptione vastauit. Illud quoque in vltimum belli dedecus capta sunt castra Prætorum, nec nominare ipsos pudebit, castra Manilij, Lentuli, Pisonis, Hipsei. Itaque qui per fugitiuos distrahi debuissent, prætorios duces profugos prælio ipsi sequebantur. Tandem Perpenna Imperatore supplicium de eis sumptū est. Hic enim victos, & apud Ennam nouissi-
mè

me obſeſſos, cum fame, quaſi peſtilentia conſumpſiſſet, reliquias latronum compedibus, cateniſque religauit, crucibuſque puniuit. Fuitque de ſeruis ouatione contentus, ne dignitatem triumphi ſeruili inſcriptione, violaret. Vix dum reſpirauerat inſula, cum ſtatim à ſeruis,& à Syro reditur ad Cilicem. Athenio paſtor, interfecto domino, familiam ergaſtulo liberatã ſub ſignis ordinat. Ipſe veſte purpurea, argenteoque Baculo, & Regium in morem fronte redimita, non minorem quam ille fanaticus prior conſtat exercitum, acriuſque multo, quaſi, & illum vindicaret, vicos, caſtella, oppida diripiens, in dominos, in ſeruos infeſtius, quaſi in transfugas, ſæuiebat. Ab hoc quoque Prætorij exercitus cæſi, capta Seruilij caſtra, capta Lucculli. Sed Aquilius Perpennæ vſus exemplo, intercluſum hoſtem commeatibus ad extrema compulit, comminutaſque copias armis, fame facile deleuit: dediſſentque ſe, niſi ſuppliciorum metu voluntariam mortem prætuliſſent. Ac ne de duce quidem ſupplicium exigi potuit, quamuis in manus venerit. Quippe dum circa ad deprehendum eum multitudo contendit, interrixantium manus præda lacerata eſt.

CAP.

CAP. XX.

Bellum Spartacum.

ENim verò seruilium armorum dedecus feras. Nam, & ipsi per fortunam in omnia obnoxij, tamen quasi secundum hominum genus sunt, & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem nescio. Quippe cum serui militauerint, gladiatores imperauerint: illi infimæ sortis homines: hi pessimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crisus, & Oenomanus effracto Lentuli ludo, cum septuaginta, aut amplius eiusdem fortunæ viris erupere Capua, seruisque ad vexillum, & ad auxilium vocatis, cum statim decem amplius millia coissent hominum, non modo effugisse contenti, iam vindicari etiam volebant. Prima velut ara Iuris, mons Vesuuius placuit: ibi cum etiam obsiderentur à Clodio Glabro, per fauces caui montis vimineis delapsi vinculis, ad imas eius descendere radices, & exitu in vno nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere. Inde alia castra. Deinceps Thoram, totamque peruagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, Thurios, atque Meta-

pon-

pontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copijs, cum iam esset iustus exercitus, è viminibus pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos, & ferro ergastulorum recocto, gladios, ac tela fecerunt. Ac ne quod decus iusto deesset exercitui, domitis obuijs gregibus paratur equitatus, captaque de Praetoribus insignia, & fasces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorum quoque praelio ducum funera Imperatoris celebrauit exequijs, captiuosque circa rogum iussit armis depugnare, quasi plane expiaturus omne praeteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset. Inde iam consulares quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam C. Cassij castra deleuit. Quibus elatus victorijs, de inuadenda vrbe Romana, quod satis est turpitudini nostrae, deliberauit. Tandem etiam totis viribus contra Mirmilonem consurgitur, pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit, a quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes, in extrema Italiae confugerunt. Ibi circa Bruttium angulum inclusi, cum fugam in Siciliam pararent, neque nauigia suppeterent, ratesque ex cratibus, & dolia connexa virgul-

gultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiere mortem, & quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissime dimicans quasi Imperator occisus est.

CAP. XXI.

Bellum ciuile Marianum.

HOc deerat vnum populi Romani malis, iam vt ipsi intra se parricidiale bellum domi stringeret, & in vrbe media, ac foro, quasi arena ciues cum ciuibus suis gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo vtcumque ferrem, si plebeij duces, aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuissent. Cum verò, (pro facinus) qui viri! qui imperatores! decora, & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, vt sic dixerim, sideribus agitatum est; primo, & leui, & modico, t multu maiore, quàm bello intra ipsos animorum duces subsistente sæuitia, mox atrocius, & cruentius per totius viscera Senatus grassante victoria. Vltimum non ciuicam modò, sed hostilem quoque rabiẽ supergressum est, cum armorum fu t totius Italiæ viribus niterentur, eo sque odiis

ĕdijs feruientibus donec deessent, qui occiderentur. Initium, & causa belli, inexplebilis honorum Marij fames, dum decretam Syllæ prouinciam Sulpicia lege sollicitat. Sed impatiens iniuriæ statim Sylla legiones circumegit, dilatoque Mitridate, Esquillina, Collinaque porta, geminum agmen vrbi infudit. Unde cum subitò Sulpicius, & Albinouanus obiecissent cateruas, sudesque, & saxa vndique à mœnibus, ac tela iacerentur, ipse quoque iaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolij, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones euaserat, quasi captiuam victor insedit. Tum ex senatus consulto, aduersarijs hostibus iudicatis, in præsentem tribunum, aliosque diuersæ factionis, iure sæuitum est. Marium seruilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reseruauit. Cornelio Cinna, Cn. Octauio consulibus malè obrutum resurrexit incendium, & quidem ap ipsorum discordia, cùm de reuocandis, quos Senatus hostes iudicauerat, ad populum referretur. Cincta quidem gladijs concione, sed vincentibus, quibus pax, & quies potior, profugus patria sua Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade maior: siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificauerant dignitatem. Itaq; ad nomen tanti viri latè concurritur: seruitia (proh nefas) & ergastu-

la armantur; & facile inuenit exercitum miser Imperator. Itaque vi patriam repo-scens, vnde vi fuerat expulsus, poterat videri iure agere, nisi caussam suam sęuitiā corrumperet. Sed cùm diis, hominibusque infestus rediret, statim primo impetu chẽs & alumna Vrbis Ostia, nefanda strage diripitur. Mox in vrbem quadruplici agmine intratur, diuisere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octauij depulsa Ianiculo est, statim in principum cædem signo dato, aliquanto sæuius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica vrbe sæuitur. Octauij consulis caput pro rostris exponitur, Antonij consularis, in Marij ipsius mensis. Cæsar, & Fimbria in penatibus domorum suarũ trucidantur. Crassi pater, & filius in mutuo alter alterius aspectu. Bæbium, atque Numitorium per medium forum vnci traxere carnificum. Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit. Merula flamen Dialis in Capitolio Iouis ipsius oculos, venarum cruore respersit. Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot Senatus funera, intra Kalendas, & Idus Ianuarij mensis, septima illa Marij purpura dedit: Quid futurum fuit, si annum consularis implesset? Scipione, Norbanoque Consulibus tertius ille turbo

civil.s

ciuilis insaniæ toto furore detonuit, quippè cum hinc VII legiones, inde quingentæ cohortes starent in armis, inde ab Asia cum victore exercitu Sylla properat. Et sanè cum tam ferus in Syllanos Marius fuisset, quanta sæuitia opus erat, vt Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuã sub amne Vulturno signa concurrunt, & ibi statim Norbani fusus exercitus, statim omnes Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressæ. Tum Marius iuuenis, & Carbo Consules, quasi desperata victoria, ne inulti perirent, sanguine Senatus sibi parentabant: obsessaque curia, sic de Senatu quasi de carcere, qui iugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namque Mucius Scæuola Pontifex, Vestales amplexus aras, tantum non eodem igne sepellitur, Lamponius, atque Telesinus Samnitum duces atrociùs Pyrrho, & Annibale Campaniam, Etruriamq; populantur, & sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, Collinamq; portã debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hic Telesinus oppressi, nec idem tamẽ cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladij, animaduersumque in eos, qui se sponte dediderant. Non minùs est, quòd apud Sacriportum, & apud Collinam septuaginta ampliùs millia Sylla concidit. Bellum erat. Quattuor millia deditorum

inermium ciuium, in via publica interfici iussit: isti tot in pace, non plures sunt: quis autem illos potest computare, quos in Vrbe passim quisquis voluit, occidit, donec admoneret Porfidius, viuere aliquos debere, vt essent, quibus imperarent. Proposita est ingens illa tabula, & ex ipso equestris ordinis flore, ac Senatus, duo millia electi, qui mori iuberentur. Noui generis edictum. Piget post hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prętoris, atque Venuleij, Bæbium sine ferro ritu ferarum inter manus laceratum; Marium ducis ipsius fratrem apud Caruli sepulchrum, oculis, manibus, cruribusque defossis, seruatum aliquandiu, vt per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, Florentia: nam Sulmonem vetus oppidum socium, atque amicum (facinus indignum) nondum expugnatum, vt obsides iure belli, & modo, morte damnati, duci iubentur: sic damnatam ciuitatem iussit Sylla deleri.

CAP. XXII.

Bellum Sertorianum.

BEllum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile

hostile potius an ciuile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani, Celtiberique Romano gesserint duce. Exul & profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrasque permiscetunt, & in Africa iam, & Balearibus insulis fortunam expertus, missusque in Oceanum, Fortunatas insulas penetrauit: tandem Hispaniam armauit, vbi vir cum viris facile conuenit: nec aliter magis apparuit Hispani militis vigor, quam Romano duce. Quamquam ille non contentus Hispania, ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, Regemque classe iuuit. Et quid futurum fuit satis tanto hosti? Vno Imperatore resistere res Romana non potuit, additus Metello Cn. Pompeius: hi copias viri diu, & ancipiti semper acie attriuere, nec tamen prius bello quam suorum scelere, & insidijs exstinctus. Copias eius prope tota Hispania persecuti, diu & ancipiti semper acie dimicauerunt. Prima per legatos certamina habita, cũ hinc Domitius, & cohortes, inde Herculei prælu-derent: mox his apud Segouiam, illis apud Anam flumen oppressis, ipsi Duces eominus inuicem experti, apud Lauronem, atque Sucronem æquauere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad vrbium excidia conuersis, misera inter Romanos Duces Hispania discordiæ pœnas dabat,

donec oppresso domestica fraude Sertorio, victo, deditoque Perpena, ipsæ quoque in Romanam fidem venere vrbes Osca, Terme, Turia, Ualentia, Auxima, & infame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania victores duces externam id magis, quàm ciuile bellum videri voluerunt, vt triumpharent.

CAP. XXIII.

Bellum ciuile sub Lepido.

MArco Lepido, Quinto Catulo consulibus, ciuile bellum penè citiùs oppressum est, quàm inciperet. Sed quantum, lateque fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupidus namque rerum nouarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere putabat, nec immeritò; si tamen posset, sine magna clade Reip. Nam cum iure belli Sylla dictator proscripsisset inimicos; qui superant reuocante Lepido, quid aliud, quam ad bellum vocabantur? cumque damnatorum ciuium bona addicente Sylla, quamuis male capta, iure tamē repetitio eorū proculdubio labefactabat compositam ciuitatem. Expediebat ergo quasi ægræ, sauciæque Reip. requiescere quomodocumq; ne vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo cùm turbidis concionibus velut classico ciuitatem terruisset,

pro-

profectus in Etruriam, arma inde & exercitium vrbi admouerat. Sed iam Miluium pontem, collemq; Ianiculum Lutatius Catulus, Cn. Pompeius, Syllanę dominationis duces, atque signiferi, alio exercitu, insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque à Senatu iudicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo, & pœnitentia interijt. Victores, quod non temere aliàs in ciuilibus bellis, pace contenti fuerunt.

L. FLORI, HISTORIARVM LIBER IV.

CAP. I.

Bellum Catilinarium.

Catilinam luxuria primù hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma Rom. peregrinabātur in nefaria consilia opprimendę patrię suæ compulere, Senatū confodere, Consules trucidare, distringere

incendijs vrbem, diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditùs tollere, & quidquid nec Annibal videretur optasse. Quibus id nefas socijs aggressus est? Ipse patricius, sed hoc minus est. Curij, Porcij Syllæ, Cethegi, Autronij, Varguntei, atque Longini, quę familię? quę Senatus insignia? Lentulus quoque tunc maximè Prętor: hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignis coniurationis, sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibere: summum nefas, nisi ampliùs esset, propter quòd biberunt. Actum erat de pulcherrimo Imperio, nisi illa coniuratio in Ciceronem, & Antonium Consules incidisset, quorum alter industria rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fuluiam emersit, vilissimum scortum, sed parricidij innocens. Consul Cicero habito Senatu, in præsentem parricidam, in præsentem reum perorauit; sed non ampliùs profectum, quàm vt hostis euaderet, seque palàm professo, incendium suum restincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus vrbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilina diem vrbe tota viros, faces, tela disponit: nec ciuili conspiratione contentus, legatis Allo-

brogum, qui tum fortè aderant, in arma sollicitatis. Et isset vltra Alpes furor, nisi altera proditione Vulturij, Prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio iniecta est barbaris manus. Palàm Prætor in Senatu conuincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati, Cato animaduertendum pro scelere censebat. Quam sententiam secutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamuis parte coniurationis oppressa, tamen ab incepto Catilina non destitit, sed infestis ab Etruria signis patriam petens, obuio Antonij exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum sit, exitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quisque in pugnando cœperat locum, eum amissa anima corpore tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadauera repertus est, pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset.

CAP. II.

Bellum Cæsaris, & Pompeii.

IAm penè toto orbe pacato, maius erat Imperium Romanum, quàm vt illis externis viribus extingui posset. Itaque inuidēs fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armauit. Ac Mariana quidem, Cinnanaque rabies intra

vrbem se precluserat, quasi expiratura Syllana tempestas latius, intra Italiam tamen detonuerat; Cæsaris furor, atque Pompeij, Vrbem, Italiã, gentes, nationes, totum denique quà patebat Imperium, quodã, quasi diluuio, & inflammatione corripuit: adeò, vt non recte tantum ciuile dicatur, ac ne sociale quidem, sed nec externum, sed potius commune quoddã ex omnibus, & plus quam bellũ. Quippè si duces eius inspicias, totus Senatus in partibus, si exercitus, hinc XI. legiones inde XVIII flos omnis, & robur Italici sanguinis; si auxilia sociorum, hinc Gallici, Germanique delectus, inde Daioterus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cathus, omne Thraciæ, Cappadociæq; Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ. Italiæ, totiusque robur Orientis: si moram belli, quatuor annis, & pro clade rerum breue tempus; si locum, & spatium vbi commissum est, intra Italiam, inde se in Galliam, Hispaniamque deflexit, reuersumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliaq; consedit; hinc in Ægyptum subito transilijt: inde respexit Asiam, Africæ incubuit, postremo in Hispaniam remigrauit, & ibi aliquando defecit, Sed non, & odia partium finita cum bello. Non enim prius, quieuere quàm in vrbe ipsa, medio Senatu, eorum, qui victi erant; odia, victoris sese cæde satiatent. Caussa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium

nium

nium, nimia felicitas. Si quidem Quinctio Metello, & Lucio Afranio consulibus, cùm Romana maiestas toto orbe polleret, recentesque victorias, Ponticos, & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompeij potentia apud otiosos (vt solet) ciues mouit inuidiã. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum. Cato aduersus potentes semper obliquus, detrectare Pompeium, actisque eius obstrepere. Hic dolor transuersum egit, & ad præsidia dignitati paranda impulit. Forte tunc Crassus genere, diuitijs, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. Caius Cæsar eloquentia, & spiritu, & iam consulatu alleuabatur: Pompeius tamen super vtrumque eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibusque pariter potentiæ cupidis, de inuadenda Rep. facile conuenit. Ergo cum mutuis viribus in suum quisque decus niteretur. Galliam Cæsar inuadit: Crassus Asiam; Pompeius Hispaniam, tres maximos exercitus: & iam sic orbis imperium, societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde quoniam mutuo metu tenebantur. Crassi morte apud Parthos, & morte Iuliæ Cæsaris filiæ, quæ nuptæ Pompeio, generi, socerique concordiam matrimonij fœdere tenebat, sta-

rum æmulatio erupit. Iam Pompeio suspe-
ctæ Cæsaris opes, & Cęsari Pompeiana di-
gnitas grauis. Nec hic ferebat parem, nec
ille superiorem. (Nefas) sic de principatu
laborabant, tamquam duos tanta imperij
fortuna non caperet. Ergo Lentulo, Mar-
celloque Consulibus rupta prima coniura-
tionis fide, de successione Cæsaris Sena-
tus, idemque Pompeius agitabat; nec ille
abnuebat, si ratio sui proximis comitijs
haberetur Consulatus; absenti, quem de-
cem tribuni, fauente Pompeio, nuper de-
creuerant, tum dissimulante eodem ne-
gabant. Ueniret, & peteret maiorum mo-
re. Ille contra flagitare decreta, ac nisi in
fide permanerent, non se dimissurum e-
xercitum. Ergo vt in hostem decernitur.
His Cæsar agitatus, statuit præmia armo-
rum armis defendere. Prima ciuilis belli
arena Italia fuit: cuius arces leuibus præ-
sidijs Pompeius insederat, sed omnia su-
bito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima
Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus
Etruria Libo, Umbria Thermus, Domi-
tius Corfinio. Et peractum erat bellum si-
ne sanguine, si Pompeium Brundusij op-
primere, vt cęperat, potuisset. Sed ille per
obsessi claustra portus nocturna fuga eua-
sit. Turpe dictu, modò Princeps patrum,
pacis, bellique moderator, per triumpha-
tū à se mare lacerata, & penè inermi naui
fu-

fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quàm Senatus ab vrbe fugatur prior: quàm penè vacuam vrbem, Cæsar ingressus Consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum quia tardius aperiebant Tribuni, iussit effringi, censumque, & patrimonium Populi Romani antè rapuit, quàm Imperium. Pulso, fugatoque Pompeio, maluit priùs ordinare Prouincias, quàm ipsum sequi. Siciliam, & Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hostile erat in Gallia, pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeij exercitus transeunti per eam Duci, portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit; sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi iussit absenti. Græcula ciuitas, non pro mollitie nominis, & vallū cædere, & incendere machinas ausa, & congredi nauibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra, mariq; perdomuit: mox dedentibus sese ablata omnia præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variumque, & cruentum in Hispania bellum cùm legatis Cn. Pompeij Petreio, & Afranio; quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim abundatione verni fluminis, commeatibus prohibet. Sic fame castra tentata sunt, obsessorque ipse quasi
obsi-

obsidebatur; sed vbi pax fluminis rediit populationibus,& pugna campos aperuit, iterum ferox instat; & cedentes ad Celtiberiam consecutus, aggere, & vallo,& per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est,nec vlterior moram fecit. Quid enim vna post quinque legiones. Itaque vltro cedente Varrone, Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebatur. At quid tamen aduersus absentem ducem ausa fortuna est circa Illiricum,& Africam,quasi de industria prospera eius aduersus raderentur. Quippe cum fauces Adriatici maris iussi occupare Dollabella,& Antonius, ille Illirico, hic Corcyræo littore castra posuissent, iam maria latè tenente Pompeio, repente castra legatus eius Octauius,& Libo ingentibus copijs classicorum vtrumque circumuenit deditionē. fames extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilio in auxilium eius rates,quales inopia nauium fecerat: noua Pompeianorum arte Cilicũ,act sub mare funibus,captæ quasi per indaginem. Duas tamen æstus explicuit: vna, quæ Opitergínos ferebat,in vadis hęsit,memorandumq; posteris exitum dedit. Quippe vix mille iuuenum manus, circumfusi vndiq; exercitus per totum diem tela sustinuit,& cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret,hortante tribuno Vul-

ſelo mutuis ictibus,in ſe cōcurrit.In Africa quoque par & virtus, & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam prouinciā miſſus, pulſo, fugatoq; Varone iam ſuperbus ſubitum Iubę regis aduentum,ęquitatumque Maurorum ſuſtinere non potuit. Parebat victo fuga, ſed pudor ſuaſit, vt amiſſum ſuam temeritatem exercitum, morte ſequeretur. Sed iam debitum par fortuna flagitante, ſedem bello Pompeius Epiron elegerat,nec Cæſar moratus,quippè, ordinaris à tergo omnibus quamuis hyems media prohiberet tempeſtate, ad bellum nauigauit: poſitiſque ad Oricum caſtris,cum pars exercitus ob inopiam nauium cum Antonio dimiſſa, Brunduſij moram faceret;adeò impatiens erat,vt ad arceſſendos eos,ardente ventis mari,nocte concubia, ſpeculatorio nauigio ſolus ire tentauerit.Extat ad trepidum tanto diſcrimine gubernatorē vox ipſius: Quid times: Cæſarem vehis.Contractis in vnum vndique omnibus copijs, poſitiſque cominus caſtris,diuerſa erant ducum conſilia.Cęſar pro natura ferox, & conficiendę rei cupidus,oſtentare aciem,prouocare,laceſſere, nunc obſidione caſtrorum, quę erant ſexdecim millium vallo obducta. (Sed quid his obeſſet obſidio, qui patente mari omnibus copijs abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachij irrita, (quippe quam vel

ſitus

situs inexpugnabilem faceret,)ad hoc assiduis in eruptionem hostium prælijs(quo tempore egregia virtus Scæuæ centurionis emicuit, cuius in scuto centum, atque viginti tela sedere)iam verò direptione vrbium sociarum, cum Oricum,& Comphos, & alia castella Thessaliæ vastaret; Pompeius aduersus hæc nectere moràs, tergiuersari simul, vt hostem interclusum vndique inopia commeatum terreret, vtque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium. Milites otium, socij moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis prælio sumpta est Thessalia & Philippicis cāpis, vrbis, imperij, generis humani fata commissa sunt. Nunquam vllo loco tantùm virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecēta amplius millia hinc,& illinc præter auxilia regum,& Senatus. Nunquā imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum examiua, insignes interdiu tenebræ. Dux ipse, & nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare, & mane eum pullo amiculo (nefas) apud principia conspectus est. Nunquam acrior, neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica prius. Inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Crastini pilum, qui mox adacto

cto in os gladio, sic inter cadauera repertus, libidinem, ac rabiem qua pugnauerat, ipsa nouitate vulneris præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli: Quippe cum Pompeius adeo equitum copia exundaret, vt facile, circumuectus sibi Cæsarem videretur, circumuentus ipse est. Nā cùm diu æquo morte contenderent, iussuque Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus, repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantùm in effusos equites fecere impetum, vt illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, leuis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus inuicem copijs, reliqua strages quasi vna manu facta est. Nec vlla res magis exitio fuit, quam ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusq; inter Imperatorem, & militem. Voces quoq; obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax; Miles, faciem feri, altera ad iactationem composita, Parce ciuibus: cùm ipse sequeretur. Felicem vtcumque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum eius, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ viuit, vt cùm maiore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Larissa; in deserto Ciciliæ scopulo; fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agi-

ta-

taret; vt denique in Pelusiaco littore, imperio vtilissimi regis, consilijs spadonum & ne quid malis desit, Septimij sui ferroris sui gladio trucidatus, sub oculis vxoris suæ liberorumque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? Atqui actius multò atque vehementiùs Thessalici incendij cineres recaluere. Et in Ægypto quidem aduersus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cum Ptolemæus rex Alexandriæ, summum ciuilis belli scelus peregisset, fœdusque amicitiæ cum Cæsare medio Pompeij capite sanxisset, vltionem tanti viri manibus quærente fortuna, caussa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis passa videbatur iniuriam; odium ipsius regis, qui Pompeij cædem, partium fato, non Cæsari dederat, haud dubie idem in ipsum ausurus, si expedisset. Quam vbi Cæsar restitui iussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeij obsessus in regia, quãuis exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit. Ac primum ędificiorum proximorum, atque naualium incendio, infestorum hostium tela submouit: mox in peninsulam Pharon subitus euasit: inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatauit, re-

relicto quidem in fluctibus paludamen to, seu fato, seu consilio, vt illud ingruenti bus hostium telis, saxisque peteretur. Tandem receptus à classicis suis, vndique simul hostes adortus, de imbelli, ac perfida gente, iusta generi Manibus dedit. Quippe, & Theodotus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus, atq; Ganymedes, diuersi per maria, & trãsfugio, & morte cõsumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureæ loricæ honore. In Asia quoque nouus motus rerum à Ponto, plane quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, vt à Pompeio pater, à Cęsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia, quam virtutis suæ, infesto in Cappadociã agmine ruebat. Sed hũc Cæsar aggressus, vno & (vt sic dixerim) non toto prælio obtriuit, more fulminis, quod vno, eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, ante victum hostem esse, quàm visum. Sic cùm exteris. At in Africa cùm ciuibus multò atrociùs, quàm in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragi quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quam oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio.

Quippe

Quippe satis ample sonabat in Pompeiani nominis locum, Cato & Scipio, Accessit copijs Mauritanus rex Iuba, videlicet vt latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsalion & Tapson, nisi quòd amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium creuisse bellum. Denique quod alias nunquam, ante imperium ducis sua sponte signa ceciderunt. Strages à Iuba cœpit: eius elephanti bellorum rudes, & nuper à silua, consternati subito clangore, statim exercitus in fugam, & duces fortius quam vt effugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Iam Scipio naue fugiebat, sed assecutis eum hostibus, gladium per viscera exegit, & vbi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum. Bene se habet Imperator. Iuba cum se recepisset in regiã magnifice epulatus cùm Petreio fuge comite, super mensas, & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille, & regi suffecit, & sibi cum interim semel in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebat, Cato non interfuit bello positisque ad Bagradam castris. Vticam velut altera Africæ claustra seruabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus (vt sapiente dignum erat) mortem etiam lętus accipit. Nam postquam filium comitesque amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernã

Platonis

platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quieuit: tum circa primã vigiliam stricto gladio reuelatum manu pectus semel iterumq; percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus dum abscederent, rescidit plagas; secutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset vsquam dimicatum, sic arma rursus, & partes, quantoque Africa supra Thessaliam fuit, tanto Africam superabat Hispania; plurimumque fauoris partibus addebat fraternitas ducum, & pro vno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti marte concursum est. Primũ in ipso ostio Oceani Varus, Didiusque legati conflixere. Sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se nauibus, bellum. Siquidem velut furorẽ ciuium castigaret Oceanus, vtramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, vergentia in vnum hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ littora, mare, & intestinum, & externum, imminentesq; Herculis speculas, cum omnia vndique simul prælio, & tempestate sæuirent. Mox circa obsidiones vrbium vtrimq; discursum est, quæ miseræ inter hos, atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminũ Munda,

da. Hic non pro cetera felicitate sed anceps & diu triste prælium, vt plane videretur nescio qui deliberare fortuna. Sane & ipse ante aciem mæstior, non ex more Cæsar siue respectu fragilitatis humanæ siue nimiam prosperorum suspectam habens continuationem, vel eadem timens, postquã id ẽe esse cœperat, quod Pompeius. Sed in ipso prælio quod nemo vnqua meminerat, cum diu pari marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantiũ subito ingens inter vtrosq; silẽtiũ, quasi conuenissent, hic omnium sensus erat. Nouissime illud inusitatum Cæsaris oculis (nefas) post XIV. annos, probata veteranorũ manus gradũ retro dedit. Quod & si nondũ fugerat apparebat tamen pudore magis, quam virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti primam in aciẽ procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare: per totum deniq; agmen oculis, manibus clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinque per trasuersam aciẽ actæ, quas Labienus periclitantibus castris præsidio miserat, fugæ speciem præbuissent: hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem, & quasi in fugientẽ inuectus, simul & suorũ erexit animos,

tios & hostes perculit. Nā hi dū se putant vincere, fortius sequi; inde Pompeiani dū fugere credunt suos, fuere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiesq; victoribus, sic æstimari potest: hoc à prælio profugi, cum se Mundæ recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, cōgestis vndiq; cadaueribus agger effectus est, quæ pilis iaculisque confixa inter se tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeij liberis Cn. prælio profugū, crure sancio deserta, & auia petētem, Cesennius apud Lauronem oppidum consecutus pugnantem (adeò nondum desperauerat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberia interim abscondit; alijsque post Cæsarem bellis reseruauit. Cæsar in patriam victor inuehitur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captiuus Oceanus, Alterum Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulacrum ignium ardēs Pharus. Tertius de Pharnace currus & Ponto. Quartus Iubam, & Mauros, & his subactam ostendebat Hispaniam, Pharsalia, & Thapsus, & Munda nusquam, & quanto maiora erant, de quibus non triumphabat. Hic aliquando finis armis fuit, reliqua pax incruenta, pensatumque clementia bellum. Nemo cæsus imperio, præter Afra-

nium

nũ;ſatisignouerat ſemel:& fauſtũ Syllam, didicerat genetum timere: filiamq; Pompeijcum patruelibus ex Sylla hic poſteris cauebatur. Itaque non ingratis ciuibus omnes honores vnum in principem congeſti; circa templa imagines:in theatro diſtincta radijs corona:ſuggeſtus in curia:faſtigium in domo,menſis in cœlo:ad hæc pater ipſe patriæ;perpetuuſque Dictator. Nouiſſime, dubium an ipſo volente, oblata pro roſtris ab Antonio cõſule,regni inſignia;quę omnia velut inſulę in deſtinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit inuidia, grauiſq; erat liberis ipſa beneficiorũ potentia : nec diutius dilatio donata eſt;ſed Brutus,& Caſſius,alijque patricij conſenſerunt in cędem Principis. Quanta vis fati? manauerat latè coniuratio;libellus etiam Cæſari datus eodem die;nec perlitare centũ victimis potuerat: venit in curiam tamen,expeditionem Parthicam meditans; ibi in curuli ſedentem cũ Senatus inuaſit, tribuſq; & viginti vulneribus ad terræ datus eſt. Sic ille,qui terrarum orbem ciuili ſanguine impleuerat, tandẽ ipſe ſanguine ſuo curiam impleuit.

CAP. III.

Cæſar Octauianus.

POpulus Romanus Cęſare, & Pompeio trucidatis, rediſſe in ſtatum priſtinæ liber-

libertatis videbatur, & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar heredem reliquisset; vel, quod vtroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox emulus, Cæsarianæ potentiæ fax, & turbo sequentis sæculi super fuisset Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari; dum Octauius mortem patris vlciscitur, iterùm fuit mouenda Thessalia: dum Antonius varius ingenio, aut successorem Cæsaris indignatur Octauium; aut amore Cleopatræ desciscit in regem: nam aliter saluus esse non potuit, nisi confugisset ad seruitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione est, quòd potissimum ad Octauium Cæsarem Augustum summa rerum redijt, qui sapientia sua, atque solertia, perculsum vndique, & perturbatum ordinauit imperij corpus, quod ira haud dubiè nunquam coire, & consentire potuisset, nisi vnius præsidis nutu, quasi anima, & mente regeretur. Marco Antonio, & Publio Dolabella Consulibus, Imperium Romanum, iam ad Cæsares transferente fortuna, varius, & multiplex motus ciuitatis fuit, quodque in annua Cœli conuersione fieri solet, vt mota sydera tonent, ac suo flexu tempestatem significent: sic in Romanę dominationis, id est, humani generis cōuersione penitus intremuit, omniq; genere discriminū, ciuilibus, terrestribus, ac naualibus bellis, omne imperij corpus agitatū est.

CAP. IV.

Bellum Mutinense.

PRima ciuiliũ motuũ caussa testamentum Cæsaris fuit: cuius secundus hęres Antonius, prælatum sibi Octauium furens, inexpiabile contra adoptionem accerrimi iuuenis susceperat bellum. Quippe cùm intra decem, & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum iniuriæ iuuenum videret, ipse plane & conuicijs Cęsaris dignitatem; & furtis hæreditatem lacerare: ipsum insectari probris, & cunctis artibus adoptionem Iuliæ gentis cũ inhibere non desineret, deniq; ad deprimendũ iuuenem, palàm arma moliri, & parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem moribus suis Decimũ Brutũ obsideret: Octauius Cęsar ętate, & iniuria fauorabilis, & nominis maiestate quod sibi induerat, reuocatis ad arma veteranis, priuatus, (quis crederet) consulẽ aggreditur? obsidione Mutinæ liberat Brutum, Antonium exuit castris. Tum quidẽ etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus, & saucius aquilã à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

CAP. V.

Bellum Perusinum.

ALterum bellum concitauit agrorũ diuisio, quos Cæsar veteranis in castris pre-

pretium militiæ persoluebat. Semper alias L. Antonij pessimum ingenium, Fuluia gladio cincta, virilis militiæ vxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum id arma ierat. Hic vero iam non priuatis, sed totius Senatus suffragijs iudicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros redegit; compulitque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.

CAP. VI.

Triumuiratus.

CVm solus etiam grauis paci, grauis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit: quia contra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem. Diuersa omnium voto incendia; Lepidum, diuitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicæ; Antonium vltiones de his, qui se hostem iudicasset; Cæsarem inultus pater, & mannibus eius graues Cassius, & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus, pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Perusiam, & Bononiam iungunt manus, & exercitus consalutant. Nullo bono more. Triumuiratus inuaditur. Oppressaque armis Republicam redit Syllana proscriptio, cuius atrocitas nihil

in se minùs habet, quàm numerum CXL. Senatorum; exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium. Prò quibus quis pro indignitate rei, non ingemiscat? Cùm Antonius concedenie Cæsare auunculum suum, Lepidus L. Paulum fratrem suum proscripserit? Romæ capita cæsorum proponere in rostris iam vsitatum erat. Verùm sic quoque ciuitas lacrymas tenere non potuit, cùm rescissum Ciceronis caput in illis suis rostris videretur; nec aliter ad videndum, quàm solebat ad audiendum concurreretur. Hæc scelera in Antonij, Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam iusta cædes haberetur.

CAP. VII.

Bellum Cassii, & Bruti.

BRutus, & Cassius sic Cæsarem, quasi Tarquinium Regem depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso patricidio perdiderunt. Igitur cæde perfecta, cùm veteranos Cæsaris, nec immeritò timerent, statim è curia in Capitolium confugerunt, nec illis ad vltionem deerat animus, sed ducem non habebant. Igitur cùm appareret quæ strages Reipublicæ immineret;

neret; displicuit vltio, cum Consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in prouincias ab illo ipso, quem occiderant Cæsare datas, Syriam, & Macedoniam concesserant. Sic vindicta Cæsaris dilata potiùs, quàm oppressa est. Igitur ordinata magis vt poterat, quàm vt decebat, in Triumviros Reipublicæ relicto ad vrbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium, Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copijs, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompeio fuit, arenam insederant. Sed nec rum imminentia cladis destinatæ signa latuere. Nam & assuetæ cadauerum pabulo volucres, castra quasi iam sua circumuolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obuius nimis apertè ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, cum illato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quædam imago se obtulit, & quæ esset, interrogata, tuus, inquit, malus Genius: hoc dixit, & sub oculis mirantis euanuit. Pari in meliora præsagio in Cæsaris castris omnia aues, victimæque promiserant. Sed nihil illo præsentius, cùm Cæsaris medicus somnio admonitus est, vt Cæsar castris excederet, quibus capi imminebat; vt factum est. Acie namque commissa cùm pari ardore aliquamdiù dimicatum foret, & quamuis

duces non essent tunc præsentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignauia subduxissent; stabat tamen pro partibus inuicta fortuna & vltoris, & qui vindicabatur. Primùm adeò anceps fuit, & par vtrinque discrimen, vt exitus prælij docuit; capta sunt hinc Cæsaris castra, inde Cassij. Sed quanto efficacior est fortuna, quàm virtus! & quam verum est, quod moriens efflauit; non in re, sed in verbo tantùm esse virtutem. Victoriam illi prælio error dedit. Cassius inclinare cornu suorum, cùm captis Cæsaris castris rapido impetu recipientes se equites videret, fugere arbitratus, euadit in tumulum; inde puluere & strepitu, etiam nocte vicina, eximentibus gestæ rei sensum; cùm speculator quoque in id missus tardiùs renunciaret, transactum de partibus ratus, vni ex proximis auferendum præbuit caput. Brutus cùm in Cassio etiam suum animũ perdidissent, ne quid ex constituti fide resignaret, (ita enim par superesse bello conuenerat) ipse quoque vni comitum suorum confodiendum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur, ad vltimum non suis manibus vsos? nisi hoc quoque ex persuasione non defuit, ne violarẽt manus; sed in abolitione sanctissimarum, pientissimarumque animarum iudicio suo, scelere alieno vterentur.

CAP. VIII.

Bellum cum Sexto Pompeio.

SVblatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeij domus. Alter iuuenũ in Hispania occiderat, alter fuga euaserat, contractisque infelicis belli reliquijs, cum insuper ergastula armasset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Iam & classe medium mare insederat. O quàm diuersus à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas nauales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto iuuenis oppressus est; magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset vlterius, nisi quòd magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit, Asiamque velis petijt, venturus ibi in manus hostium, & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modò trecentarum quinquaginta nauium dominus, cum sex, septemve fugiebat, extincto prætoriæ nauis lumine, annulis in mare abiectis, pauens atque respectans, & tamen non metuens ne periret. Quamuis in Cassio, & Bruto partes sustulisset, & in Pompeio totum partium nomen abolesset; nondum tamen ad pacis stabilitatem pro-

fecerat Cæsar, cum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius, nec ille defuit vitijs quin periret; immo omnia expertus ambitu, & luxuria: primum hostes, deinde ciues, randem etiam terrore sui sæculum liberauit.

CAP. IX.

Bellum Parthicum duce Ventidio.

PArthi clade Crassiana altius animos erexerant, eiuſdemque populi Romani diſcordias læti acceperant: itaque vt prima affulsit occasio, non dubitauerunt erumpere; vltro quidem inuitante Labieno, qui missus à Cassio Brutoque, (qui furor scelerum) solicitauerat hostes in auxilium, & illi Pacoro duce regio iuuene, dissipant Antoniana præsidia. Casea legatus ne veniret in potestarem, à gladio suo impetrauerat. Denique ablata Syria emanabat latiùs malum, hostibus sub auxilij specie sibi vincentibus, nisi Ventidius, & hic legatus Antonij, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipsumque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum toto inter Orontem, & Euphratem sinu late cecidisset. Viginti amplius millium fuit; nec sine consilio ducis, quippe qui simulato metu, adeò passus est noctem castris succedere, donec absumpto iactus spatio, adimeret

vsum

vsum sagittarum. Rex fortissimè dimicatus accedit, mox circumlato eius per vrbes, quæ desciuerant, capite, Syria, sine bello recepta fuit. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensauimus.

CAP. X.

Bellum Parthicum cum Antonio.

EXpertis inuicem Parthis, atque Romanis, cum Crassus, atque Pacorus vtrinque virium mutuarum documenta fecissent, pari rursus reuerentia integrata amicitia, & quidem ab ipso fœdus Antonio cum Rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine Araxem, & Euphratem sub imaginibus suis labi concupiscit, neque caussa, neque consilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset obrepere, relicta repente Syria in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam simulat trepidationem, & in camposfugam. Hic statim quasi victor sequebatur; cum subitò nec magna hostium manus ex improuiso, & iam in fessos via, sub vespere velut nimbus erupit, & missis vndique sagittis, duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in po-

ſterum diem imminebat, niſi interuenisſet Deûm miſeratio. Vnus ex clade Craſſiana Parthico habitu caſtris adequitat, & ſalute Latinè data, cum fidem ipſo feciſſet, quid immineret, edocuit; iam affuturum cum omnibus copijs regem: irent retrò, peterentque montes: ſic quoque hoſtem fortaſſe non defore. Atque ita ſecuta eſt minor vis hoſtium, quàm imminebat. Adfuit tamen, deletæque reliquæ copiæ forent, niſi vrgentibus telis in modum grandinis, quadam ſorte quaſi docti, procubuiſſent in genua milites, & elatis ſuper capita ſcutis, cæſorum ſpeciem præbuiſſent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Romani cum ſe rurſus extuliſſent, adeò res miraculo fuit, vt vnus ex Barbaris miſerit vocem; Ite, & benè valete Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugiſtis. Non minor ex aqua poſteà, quàm ab hoſtibus clades. Infeſta primum ſiti regio, tum quibuſdam Salmacidis fluuius infeſtior; nouiſſimèque cum iam ab inualidis, & auidè hauriebatur, noxiæ etiam dulces fuere. Mox, & ardores per Armeniam, & niues per Cappadociam, & vtriuſque cœli ſubita mutatio pro peſtilentia fuit. Sic vix tertia parte de XVI. legionibus reliqua, cum argentum eius paſſim dolabris concideretur; & ſubinde inter moras mortem à gla-

gladiatore suo flagitauisset, egregius Imperator, tandem profugit in Syriam: ibique incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset is qui euaserat.

CAP. XI.

Bellum Actiacum cum Antonio, & Cleopatra.

FUror Antonij quatenus per ambitum non interiret, & luxu, & libidine extinctus est. Quippè post Parthos, cum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum Imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè; sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud vt mente, ita animo quoque, cultuque desciuerat. Aureum in manu baculum, ad latus, & in acie, purpurea vestis, ingentibus obstricta gemmis, diadema aderat, vt Regina rex ipse frueretur. Ad primam nouorum motuum famam Cæsar à Brundusio traiecerat, vt venienti bello occurreret; positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucatem, & Ambracij

sinus cornua infesta classe succinxerat: Nobis CCCC. ampliùs naues CC. non minùs hostium :sed numerum magnitudo pensabat. Quippè à senis in nouenos remorum ordines : adhoc turribus, atque tabulatis alleuatæ, castellorum, & vrbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naues à triremibus in senos, nec ampliùs ordines creuerant : itaque habiles in omnia, quæ vsus poscebat, ad impetus, & recursus, flexusque capiendos, illas graues, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus iactis, ad arbitrium dissipauere. Nec vlla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippè immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumque in ripam assiduè mota ventis maria remouebant. Prima dux fugæ Regina cùm aurea puppe, veloque purpureo se in altum dedit : mox secutus Antonius : sed instare vestigijs Cæsar. Itaque nec præparata in Occanum fuga, nec munita præsidijs vtraque Ægypti cornua Paretonium, atque Pelusium profuere: propè manu tenebantur. Prior ferrum occupauit Antonius,

nius, Regina ad pedes Cæsaris prouoluta tentauit oculos ducis, frustra; nam pulchritudo intra pudicitiam Principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte Regni laborabat: quòd vbi desperauit à Principe, seruarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra Regum sic vocant) recepit: vbi maximo, vt solebant, induta cultu, in differto odoribus solio iuxta suum se collocauit Antonium, admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est.

CAP. XII.

Bella aduersus gentes exteras.

Hic finis armorum ciuilium: reliqua aduersus exteras gentes: quæ districto circa mala sua Imperio, diuersis orbis oris emicabant. Noua quippe pax: nec dum assuetæ frenis seruitutis tumidæ gentium, inflatæque ceruices, ab imposito nuper iugo resiliebant Ad Septemtrionem conuersa ferme plaga ferociùs agebat. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatæ, Misij, Thraces, & Daci, Sarmatæ, atque Germani. Noricis animos dabant Alpes, atque niues, quò bellum non posset ascendere. Sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones, atque Vindelicos, per priuignum suũ Claudium Drusum

Drusum pacauit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendere: quæ deficientibus telis, infantes ipsos afflictos humo in ora militum aduersa miserunt. Illyrij quoq; sub Alpibus agunt, imasque valles earum, & quædam quasi claustra custodiunt, abruptis torrentibus implicati. In hos expeditionem ipse sumpsit, fierique pontes imperauit. Hic se, & aquis, & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapuit, & in via primus, tunc agmine secuto, cum Illyricus multitudine pontem succidisset, saucius manibus, ac cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo angustior, terga hostium præcidit. Pannonij duobus saltibus, ac tribus fluuijs Drauo, Sauo, Istroque vallantur. Populati proximos, intra ripas se recipiebant. In hos domandos Vibium misit. Cæsi sunt in vtrisque fluminibus: arma victorum non ex more belli cremata, sed capta sunt, & in profluentes data, vt cæteris, qui resistebant, victoria sic nunciaretur. Dalmatæ plerumque sub syluis agunt, inde ad latrocinia promptissimi. Hos iam quidem Marcius incensa vrbe Delminio quasi detruncauerat. Posteà Asinius Pollio gregibus, armis, agris multauerat. Hic secundus Orator. Sed Augustus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque venis

repur-

repurgare, quòd alioquin gens omnium cupidissima studiosa diligentia acquirit, vt illud in vsus suos seruare videatur. Misij quã feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Vnus ducum antè aciem postulato silentio. Qui vos, inquit, estis? Responsum inuicem. Romani, gentium domini. Et ille, Ita, inquit fiet, si nos vieeritis. Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim antè aciem immolato equo concepere vocum, vt cęsorum extis ducũ, & litarent, & vescerentur. Dcos audisse crediderim; nec tubam sustinere potuerunt Non minimũ terroris incussit barbaris Domitius Centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum maximus populus desciuerat. Ille barbarus, & signis militaribus, & disciplina, armis etiam Romanis assucuerat; sed à Pisone perdomiti, in ipsa captiuitate rabiem ostendere: quippè eum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhærent. Cotisonis regis Imperio, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, discurrere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submouere. Misso igitur Lentulo, vltra vlteriorem repulit

ripam: citra præsidia constituit. Si tunc Dacia non victa, sed summota, atq; dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant, & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter niues, rarasq; siluas habēt. Tanta barbaries est, vt pacem non intelligant. Germaniam quoq; vtinam vincere tanti non putasset: magis turpiter amissa est, quā gloriosè acquisita: sed quatenus sciebat, patrem suum Cæsarem bis traiecto ponte Rheno quæsisse bellum, in illius honorem concupijt facere prouinciā & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quam imperia ferre potuissent. Missus in eam prouinciam Drusus primos domuit Vsipetes, inde Tencatheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomannorum spolijs insignibus quemdam edilum tumulū in trophæi modum excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Suenos, & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus concrematis hoc velut sacramento sumpserant bellū, adeò certa victoriæ spe, vt prædam in antecessum pactione diuiderent. Cherusci equos, Sueui aurum, & argentum. Sicambri captiuos elegerant: Sed omnia retrorsum. Victor namq; Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque præda diuisit, & vendidit. Præterea in tutelam prouinciarum, præsidia, atq; custodias vbique disposuit. Per Mosam flumen,

per

per Albim per Visurgim, per Rheni quidē ripam quinquaginta ampliuscastella direxit. Bonnam,& Geldubam cum pontibus iunxi, classibusque firmauit: inuium, atque inaccessum in id tempus Hercynium saltū patefecit. Ea deniq; in Germania pax erat, vt mutati homines alia terra, cœlū ipsum mitius molliusque solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo iuuene, ipsi, quod nunquam alteri, Senatus cognomē ex prouincia dedit. Sed difficilius est Prouincias obtinere, quàm facere. Viribus parantur; iure retinentur. Igitur breue id gaudium fuit: quippè Germani victi magis, quā domiti erant, moresque nostros magis, quàm arma sub Imperatore Druso suscipiebant: postquā ille defunctus est, Vari Quinctilij libidinem, ac superbiam haud secus, quàm sçuitiam odisse cęperunt. Ausus ille agere conuentum,& in castris se direxerat, quasi violentiam barbarorum, & lictoris virgis, & pręconis voce posset inhibere. At illi qui iam pridem rubigine obsitos enses, inertesque cernerent equos, vt primum togas, & sçuiora armis iura viderunt, duce Arminio arma corripiunt: cū interim tanta erat Varo pacis fiducia, vt ne prędicta quidem, & prodita per Segestem vnum principem coniuratione, commoueretur. Itaque improuidum, & nihil tale metuentem im-

improuiso adorti, cùm ille (ô securitas!) ad tribunal citaret, vndique inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paulus, & fato est, & animo secutus. Nihil illa cæde per paludes, perque siluas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipue tamen in caussarū patronos. Alijs oculos, alijs manus amputabant: vnius os suum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus. Tandem, inquit, vipera sibilare desiste. Ipsius quoque Consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa, & Aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer priùs, quàm in manus hostium veniret, euulsit, mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, vt imperium quod in littore Oceani non steterat! in ripa Rheni fluminis staret. Hæc ad Septemptrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quàm bellatum est. Musulanios, atque Getulos accolas Syrtium Cosso duce compescuit vnde illi Gætulici cognomen. Latiùs victoria patet. Marmaridas, atque Garamantas Turmio subigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, sed modestior in æstimanda victoria fuit. Ad Orientem plùs negotij cùm Armenijs: huc alterum Cæsar ex nepotibus suis misit. Ambo facto breues, sed

alter

alter inglorius. Massiliæ quippè Lucius morbo soluitur: in Lycia Caius ex vulnere, cùm Armeniam ad Parthos se subtrahentem recepit. Armenios victo Rege Tigrane in hoc vnum seruitutis genus Pompeius assueuerat, vt rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo ius, per hunc recuperatum, non incruento, nec inuito tamen certamine: quippè Domnes, quem Rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione adortus virum intentum libello, quem vt thesaurorum rationes continentem ipse porrexerat, stricto ferro cruentat vulnere in tempore: ceterum barbarus vndique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyra, in quàm se percussus immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata ferè erat omnis Hispania, nisi ea, quàm Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes Cantabri, & Astures, immunes Imperij agitabant. Cantabrorum & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatē suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant. Vacceosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Segisamam: castra posuit: indè partito exercitu totam in diem complexus Canta-
briam,

briam, efferam gentem ritu ferarum, quasi indagine debellabat Nec ab Oceano quies cum infesta classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primum aduersus Cantabros sub mœnibus Belgicæ præliatu est. Hinc, fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria priùs Oceani, quàm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertio Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen postremò fuit. Medulij môtis obsidione, quem perpetua XV. millium fossa comprehensum cinxit, vndique simul adeunte Romano. Postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur, percepere mortem: seque pars maior à captiuitate, quæ videbatur, vindicauere. Hæc per Antistium, Furtium, Agrippam legatos, hibernans in Terraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus adstrinxit, hos sub corona iure belli vendidit. Digna res lauro, digna curru Senatui visa est: & iam Cæsar tantus erat, vt posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant (Nec temerè sumptus; vt Barbaris impetus) & positis castris apud Asturam flumen, trifariam diuiso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset, & anceps, & cruen-

cruentũ,& vtinam mutua clade certamen
tunc tam fortibus,iam subito, tam cũ consilio
venientibus nisi Drigæcini prodidissent; à quibus præmonitus Carisius, cum
exercitu adueniens oppressit consilia. Sic
tamen quoque non incruento certamine,
reliquias fusi exercitus validissimi, ciuitas
Lancia excepit; vbi adeo certatum est, vt
cum in captam vrbem faces poscerentur,
ægrè dux impetrauerit veniam,vt victoriæ
Romanæ stans potiùs esset, quam incensa
monumentum. Hic finis Augusto bellicorum
certaminum fuit; idem rebellandi finis
Hispaniæ. Certa mox fides,& æterna
pax cum ipsorum ingenio in pacis partes
promptiore, tum consilio Cæsaris qui fiduciam
montium times, in quos se recipiebant,castra
sua(sed quæ in plano erant)
habitare,& incolere iussit. Ingentis esse
consilij illud obseruari cœpit. Natura regionis
circa se omnis aurifera minijque,&
chrysocollæ, & aliorum colorum ferax.
Igitur exerceri solum iussit. Sic Astures,
latentes in profundo opes suas,atq;diuitias
dum alijs quęrunt,nosse cęperũt.Omnibus
ad Occasum,& Meridiẽ pacatis gentibus,
ad Septemtrionem quoque(duntaxat intra
Rhenum atq; Danubium) item ad Orientem
intra Taurum,& Euphratẽ illi quoq;
reliqui,qui immunes imperij erant, sentiebant
tamen magnitudinem,& victoria

gen-

gentium populi Romani reuerebantur. Nam,& Scythę misere legatos,& Sarmatæ amicitiam petentes. Seres etiam, habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis,& margaritis elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis,quam longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleuerant, & tamen ipse hominum color eos ab alio venire sole fatebatur. Parthi quoque quasi victoriæ peniteret, rapta clade Crassiana, vltro signa retulere. Sic vbique cuncta, atque continua totius generis humani, aut pax fuit aut pactio. Aususque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Vrbe condita anno Ianum geminum claudere, bis ante se clausum, sub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc conuersus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, grauibus seuerisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & pater patriæ dictus. Tractatum etiam in Senatu, an quia condidisset Imperium, Romulus vocaretur, sed sanctius,& reuerentius visum est nomen Augusti, vt scilicet iam tum, dum colit terras, ipso nomine, & titulo consecraretur.

NOTÆ, ET OBSERVATA POLITICA AD LVCIVM FLORVM.

AD PROLOGVM.

Florus in hoc Prologo populum Romanum homini comparat. Vt enim homo cęteris omnibus pręfertur animātibus, vtpotè rationis, & cogitationis particeps ita Romanum Imperium cęterarum gentium Imperia, ac Resp. antecelluit dignitate. Huc spectant, quæ apud authores huius Imperij laudes passim occurrunt, vt apud Liuium, Plinium, Solinum, Trogum, Romā *caput orbis* appellantes. Augustinus lib. 5. de Ciuitate Dei proprias esse refert Populi Romani artes regnandi, atque imperandi, sequutus Virgilium vbi ait.

Excu-

Excudent alii spirantia mollius æra
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius, cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sydera dicent;
Tu regere Imperio Populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes!

Hinc, & illud Martialis:

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

Et Ouidius 2. Fastorum,

Gentibus est aliis tellus data limite certo,
Romanæ spatium est vrbis, & orbis idem.

Septingentos per annos) Hic obseruandum, quod Plato scripsit, intra septingentos annos statam esse, & magnis Rebuspublicis definitam conuersionem.

Nam tot laboribus) Huc spectat illud Virgilij 1. Æneidos:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Virtus, & Fortuna) Ammianus Marcellinus: *Virtus, & Fortuna, vt augeretur sublimibus incrementis Roma, conuenerunt plerique dissidentes.*

Si pariter atque in semet) An fuerit *insimul*, vel potius, quòd ex Vineti MSS. adducit Gruterus, *insemel*? *insimul* vsus idem lib.2.cap.20. *Relictæ regiis hæreditatibus*

tatibus opes, & tota insimul regna veniebant. Vide etiam inclinantem huc Cl. Salmasium.

Si quis ergo Populum Romanum quasi hominem) Lactantius Firmianus lib. 7. c. 15. quod ex Seneca citat, nostri Flori est. Fefellit Lactantium prænomen Annæi, quod Floro codices nonnulli attribuunt, nonnulli etiam id agnoscunt, omisso Flori nomine, estque proprium Senecarum. Verba Lactantij sunt: *Non inscitè Seneca Romanæ urbis tempora distribuit in ætates. Primam enim dicit infantiam sub Rege Romulo fuisse, à quo & genita, & quasi educata sit Roma: deinde pueritiam sub Cæteris Regibus à quibus, & aucta sit, & disciplinis pluribus, institutisque formata: at verò Tarquinio Regnante, cum iam quasi adulta esse cæpisset, initium fuisse adolescentiæ, quæ fine belli Punici terminata sit, ac tum denique confirmatis viribus cæpisse iuvenescere: sublata autem Carthagine, quæ tamdiu æmula Imperij Romani fuit, manus suas in totum orbem terra, marique porrexisse; donec regibus cunctis, & nationibus subiugatis, bellorum materia deficeret, tumque viribus suis malè usum, donec iisdem seipsam confecit. Quæ fuit prima eius senectus. Nàbellis lacerata civilibus atq; intestinis malis pressa, rursus*

ad regium singularis imperij recidit, quasi ad alteram infantiam reuoluta.

Quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est, in Schedis Nazarianis, quas citat vir clarissimus, atque eximius Cladius Salmasius, haberi intelligo: *circum ipsam an ipsa cum finitimis* Quibus ex verbis truncatis, & balbutientibus faciendum idem putabat *circum ipsas cunas vel, incunabula cum finitimis luctatus est*. Mihi verò fuisse primitus videtur, *circum ipsam mammam suam cum finitimis luctatus est*. Nam Roma & Romulus, à Ruma dicti, ob Rumam, id est mammam, qua in Tiberis ripa expositos infantes lupa lactauit, præbens ruminam id est mammam author Festo. Quibus adde, quod exinde, Romæ vbere exerto ac nudo pingi solita. Unde Sidonius Appollinaris Paneg. ad Maioranum V.

Sederat exerto bellatrix pectore Roma.

Et Clarius Corrippus lib. 1.

Addidit antiquam tendentem brachia Romam.
Exerto, & nudo gestantem pectore mammam.

Allusere quoque Symmachus, & Cassiodorus, quorum ille lib. 2. Epist. 7. hic Epist. 1. lib. 2. Et denique Arelas, quam Ausonius *Gallulam Romam* appellat, dicta antiquitus memoratur Auieno, voce

Græ-

Græcanica, *Theline*, id eſt, mammillaria; Ait.

Arelatus illic ciuitas attolitur.
Thrline vocata ſub priore ſæculo.
Craio incolent.

Innuit igitur Florus infantiam populi Romani mammę adhùc ſuæ preſſius, propiuſque adhærentem, nec ab ea digredi longiuſculè auſam, cum finitimis tantum, hinc inde laceſſentibus, luctatam

Quaſi reddita-iuuentute reuireſcit) De Traiani hoc æuo dici ex verbis authoris luce clarius eſt. Geminum habet Curtius lib. 10. *Non ergo reuireſcit ſolum, ſed etiam floret Imperium*: intelligens ſcilicet adultum iam eiuſdem Traiani imperium, ſub quo, & claruiſſe eundem illum elegantiſſimum authorem oſtendimus aliàs, ſuoque aliquando loco oſtendemus luculentiùs,

OBSERVANDVM.

1 QVam Plato ſcripſit ſtatam, & definitam eſſe magnarum rerum publicarum periodum, ac conuerſionem circa ſeptimum ſęculum, eam quoque in Imperio Romano locum habuiſſe. Nam poſtquam annos ſeptingentos primò ſub Regibus, atque indè ſub Conſulibus fuiſſet Populus Romanus, rediјt tandem, Auguſto

imperante, Reipublicæ status ad principatum seu vnius imperium: Atque inde, deducto Augusto ad alterum septingentesimum annũ calculo, comperiemus penitus pessumdatum fuisse imperium atque occupasse illud pontificem Romanum qui tunc temporis præcipue se exeruit post scilicet æuum Gregorij Magni, id est, anno circiter septingentesimo Christi, qui sub Augusto natus est.

2 Obseruandum, quod alij, cum per bruta animantia vt sunt leones vrsi, arietes imperiorum seu monarchiarum robur ac vigorem denotauerint, quemadmodum à Daniele factum, nostrum authorem per hominis ætatem, veluti per gradus quosdam idem adumbrasse: vt nimirum quantum homo animantibus cæteris, tantum etiam hoc imperium cæteris antecelluisse dignitate, potentia ac moderatione monstraret.

AD CAP. I.

Argumentum.

Romuli & Remi ortus, educatio, & Fortuna exponitur. Roma conditur in Palatio: eamq; legibus firmat Romulus.

Primus Ille) concinnius sit meo animo, *illi*, Illi scilicet populo Romano qui

qui, vt dictum, per grados eos ætatum creuit, atque adoleuit. Et primus, & vrbem, & Imperium cōdidit, & fundauit Romulus.

Lupa vagitum) Romulum, & Remum à vera lupa nutritos scribunt, Plinius lib. 8. cap. 17. Iustinus lib. 43. sub finem, Plutarchus cap. 65. Paral. & Naso 3 Fastorum,

Lacte quis infantes nescit creuisse ferino,
Et Picum expositis sæpe tulisse cibos?

Fabulosum putant Liuius 1. ab vrbe condita, itemque Lactantius lib. 1. cap. 20. *Romuli nutrix lupa honoribus est affecta diuinis. Et ferrum si animal ipsum fuisset, cuius figurā gerit. Author est Liuius Laurentiæ esse simulachrū. Fuit enim Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter pastores, id est meretrix nuncupata est. Vnde etiam lupanar.* Et addit idem Romanos Atheniensium hic exemplum sequutos. Nam apud Athenienses cum Læna quædam fœmina tyrannum trucidasset, quia nefas erat meretricis simulachrum consecrare, consecrarunt animal leænam.

Prima victima) Lucanus:
Fraterno primi maduerūt sanguine muri
Et Horatius 3. Epod.

Acerba fata Romanos agunt
Scelusque fraterna necis
Vt immerentis fluxit in terrā Rhemi
Sacer nepotibus cruor.

variis quasi elementis) Ex Ouidij ista. *Parua fuit, si prima velis elementa referre Roma.*

Et stato Iupiter) Seneca lib. 4. cap. 7. de Beneficijs: *Statorem, qui* (*non vt historici tradiderunt,*) *ex eo, quod post votum susceptum, acies Romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius omnia, stator, stabilitorque est.*

OBSERVANDVM.

a Romulum inter cætera, existimauisse haud sufficere populo militarem disciplinam, nisi togata etiam prudentia domi imbueretur. Quapropter legibus, & politia Statum Reipublicæ firmauit.

AD CAP. II.

OMnia quę ad diuinum cultum spectabant, Numa in octo partes distribuit.

Primi erant *Curiones*, qui pro curialibus rem diuinam faciebant.

Secundi *Flamines*, quos à gestatione pileorum quæ flamea dicebantur, ita nominabant. Vide Halicarnassæum. Alij à filo deriuant, quasi filamines.

Tertij erant *Tribuni celerum*, qui designari solebant, vt regum ad bellum euntium satellites, & custodes.

Quarto

Quartò ordine erant *Augures*, qui non auium tantùm, sed signa omnia diuinitùs missa interpretabantur.

Quintus ordo habebat *Virgines Vestales*, quæ sacri ignis custodes erant.

Sextò loco habebantur *Salii*, qui saltatione, & choris laudabant Deos amorum præsides.

In prima in classe *Feciales* locabantur. Horum officium erat, 1. vt cura gereretur, ne Pop. Rom. vlli fœderatæ ciuitati bellum iniustum inferret 2. vt cognoscerent, si qui fœderatorum se à Romanis iniuriam passos dicerent, án id iure dicerent. 3. vt Imperatorum delicta contra iusiuranda, ac fœdera commissa expiarent.

Vltimò, & octauo numero habebantur *Pontifices*. Hi à ponte ligneo seu sublicio reficiendo dicti, de cæremoniis, ac religione cognoscebant, leges ferebant de sacris, quæ non erant scripta, aut moribus populi Romani recepta. Sacerdotes examinabãt. Ipsi nulli iudicio; nullæque mulctæ erant obnoxij, neque Senatui, neque populo di-ctorum, factorumque rationes reddebant.

Ille Pontifices, Augures, Salios, cæterosque per Sacerdotia descripsit) Ita vulgo etiam Cameres edidit. At Vineti editio, *cæteraque sacerdotia* euulgauit, secutusque est accuratissimus Gruterus. Codex. verò Nazarianus, quem laudat Salmasius,

referebat, *cæteraque ſacerdotia*. Vnde ille reſcribendum putauit, *cæteraque ferè ſacerdotia*; Niſi veriùs ſit, cuius fuiſſe commonitum à Scriuerio noſtro ampliſſimum Rutgerſium intelligo: qui,& idem in Varias ſuas retulit,legendum ſcilicet,*cæteraque P. R ſacerdotia*, quod eſſet, *cæteraque Populi Romani ſacerdotia*. Quòd ſoleant nimirum eiuſmodi, aliæque formulares voces ſingularibus litteris à veteribus ſcribi, de quibus integrum commentarium feciſſe eruditum Grammaticum Val. Probum ſatis conſtat. Atque ita cùm hic eſſet exaratum, idque non perciperet librarius, ex P. R. *per* iſtud efformaſſe eſt veriſimile.

Ancille erat ſcutum breue, ita appellatum quòd ex vtroque latere eſſet reciſum. Huius cuſtodiæ præpoſiti erant Salij.

Palladium erat ſimulachrum Palladis, Apollinis oraculo credebatur Troia tamdiù manſura quamdiù in ea Palladium inuiolatum ſeruaretur. Poſt captam Troiam putatur id Æneas in Italiam ſecum auexiſſe,& in Alba collocaſſe. Hinc ex Lauinio Romam tranſlatum eſt teſte Varrone, Extat nummus cum Veſtæ templo, in quo Palladium Romæ ſeruabatur. In eodem nummo Æneas fingitur Anchiſen patrem humeris portans. & manu dextra tenens hoc Palladium,ſiniſtra filiũ Iulum.

Cu-

Curibus Sabinis agentem) Cures, vicus Sabinorum nunc est, quondam vrbs illustris, teste Strabone, caput gentis Halicarnasseo. A *Curibus* Quirites dicti putantur, ab hastis scilicet, quas Sabini *cures* vocabant, vt Varro testatur.

POLITICA OBSERVATIO.

NOtandum illud demum imperium ad florem, ac vigorem suum feliciter peruenire, quod iustitia, & religione adornatur gubernetur.

AD CAP. III.

Argumentum.

POmpilio Numæ succedit Tullus Hostilius vir acer, & militaris. Duellum permittit inter Horatios, & Curatios tergeminos, illos Romanos, hos Albanos. Quorum Horatius à parte Romanorum victor: inde perfidia Albanorum bello recrudescente, vincitur, ac deletur Alba: Populus Romam transfertur.

Grauem, & diu principem Populum) Ideo appellat *principem populum*, quia Alba condita fuit ab Ascanio Iulo Æneæ filio, ante Romam annis CCCC. diruta

sub hoc Tullo Hostilio Anno vrbis condi-tæ octuagesimo septimo. Stetit ergo res Albana annus CCCCLXXXVIII.

Intra gloriam fuit) Male Vinetus, *infra gloriam fuit*, idem est, ac si dixisset, gloriæ non litauit. Quomodo & vsus est eadem formula lib. 4. cap. 11. *Regina* (Cleopatra) *ad pedes Cæsaris prouoluta, tentauit oculos, frustra, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit.*

Populum Romanum transtulisset) Ita vulgo excusi fere omnes. Nos edi curauimus *populum Romam transtulisset*, manifesto id postulante sententia. Nec aliter ediderat Fr. Raphelengius anno cIↄ Iↄ xcvI.

OBSERVANDVM.

1 Rempublicam non tantum religione, & iustitia, sed armis quoque, & militari disciplina munitam, atque ornatam esse debere.

2 Eos, qui contra fidem datam fędus, & pacta violant (quod hic de Albanis memoratur) perfidiæ suæ pęnas, vt plurimũ regni, ac status interitu, atque amissione luere. Hac enim occasione funditus euersa Alba, & populus Romam translatus est.

3 Notandum in certaminibus singularibus plerumque à prouocato superari prouoca-

uocatórem. Curiatij enim, qui Suffetiô offerente, duellum cum Horatijs inie-rant, ab Horatijs superati sunt. Sic & Dauid Goliathum, Manlius Torquatus Gallium prouocantes vicerunt.

AD CAP. IV.

Argumentum.

ANcus Marcius successor Tulli Hostilij à populo Romano quartus rex declaratus, tria præcipuè suo imperio est executus curæque habuit 1. vt vrbs muro cingeretur 2. vt Ianiculum quod erat trans Tiberim per pontem sublicium vrbi iungeretur, vt Ostia oppidulum ad exitum Tiberis situm colonia vrbis fieret. Adunt Liuius & alij septem ab eo bella gesta primum cum *Latinis* alterum cum *Fidenatibus*, tertiū & septimum cum Sabinis, quartum & quintum cum *Veientibus* sextū cum *Volscis* Regnauit annos XXIV.

Ancus dictus ab anco, id est, incuruo brachio: Festus, Ancus appellatur qui aduncū habet brachiū vt exporrigi non possit.

Marcius ab aqua fortasse Marcia, eius cura in vrbem ducta Plinius lib. 31. c. 3. *Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris, salubritatisque palma, præconio vrbi, Marcia est, inter reliqua Deum mu-*

nera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Anseia, fons autem ipsa Piconia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum. Transit Marsos, & Fusinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox specu mersa in Tiburtina se aperit. IX. M pass fornicibus structis perducta. Primus eam in vrbem ducere auspicatus est Ancus Marcius vnus è regibus Huius nec Liuius, nec Dionysius meminere Et fortè nō à Marcia ipse, sed ab ipso vt ductore Marcia, dicta.

Pari ingenio) Vult dicere simili, nec minore studio, quàm Numa, incubuisse ad exercendam iustitiam, religionem, omnesque pacis artes, quamuis, & belli gloria nulli priorum cesserit.

Ponte commisit) Sublicio, qui ita dictus à sublicis, quæ tigna sunt in latitudinem extensa, Meminit quoque sublicatum in extructione pontis Rhenani Cæsar.

Hic igitur mœnia muro amplexus) *intermœnia* legit Salmasius. Quod autem muro cinctum ostendit Liuius: *Ianiculum quoq; adiectū nō inopia loci sed ne quādo ea arx hostiū esset, id nō muro solum, sed etiam ob commodit. tē itinerū ponte sublicio, tū primum in Tibere facto, coniungi placuit.* Et Dionysius Halicarnassęus *Ianiculū*, inquit, *montē aliū trās Tiberim sitū, muro cinxit.*

Ponte commisit) ob commoditatem itinerum, vt dictum iam ex Liuio.

OB-

OBSERVANDVM

1 Imperium Romanum religione & iustitia semel constitutum à successoribus exinde eodem in statu non modò reseruatum, sed summa cura auctum quoque atque exornatum.

2 Imperia & regna vt omnibus suis numeris efflorescant summa ope curandum, vt pacis non modò belliq; artibus vigeant, sed etiam itinerum & locorum portuumque commoditatibus, tum & commeatui accipiendo euehendoque ac denique commercijs frequentandis idonea loca constituantur. Quod Ancus Marcius Ianiculum vrbi iungendo per pontem sublicium, aliaq; constituendo, suo exemplo tarum fecit.

AD CAP. V.

Argumentum.

Tarquinius è Græcia oriundus regno per simulationem potius nouos constituit senatores, auguratus disciplinam inducit Tuscos Hetruriæ populus subegit, Regnumque multis ornamentis ad dignitatem Senatorum spectantibus exornat. Regnat annos XXXVIIJ. oppressus per insidias à filijs regis Anci.

Senatus maiestatem numero ampliauit.

id

id eſt, ex omni plebeiorum numero, quorum virtus bello ac pace ſpectabilis fuerat, centum elegit eoſque in ordine patriciorum ac ſenatorum retulit. Et tunc primum populus Romanus trecentos ſenatores habuit, qui ducenti tantum ad eam vſque diem fuerant.

Centurijs tribus auxit) Auſonius:

Martia Roma triplex equitatu, plebe ſenatu

Faſces) XII. Faſces cum ſecuribus preferri conſulibus ſolitæ.

Trabea) Trabearum tria erant genera: vnum è ſola purpura, Dijs conſecratum: alterũ è purpura inalbata quo Reges vtebantur: Tertium augurale è purpura, & cocco. Ueſtis præcipue triumplalis fuit.

Tunica palmata) Hæc veſtis erat, quam triumphantes toga picta ſuper impoſita, tamquam inſigne victoriæ geſtarunt.

Toga picta) Erant Rom. omnes togati:

Romanos rerum dominos gentemque togatam.

Paludamentum) Erat veſtimentum militare. Vnde imperator cum exit ad bellum ſignaque cecinerunt, paludatus dicitur proficiſci.

Prætexta) Erat toga ita dicta à prætexendo: quia ea vtebantur pueri vſque ad annũ XVII. qui annus tirocinij dicebatur.

Curules) Erant vel equi quadrigales, vel

velmagistratus ita appellati, quod curuli curru in curiam veherentur eburneam sellam habente.

Phaleræ.) Erant ornamenta equorum.

OBSERVANDVM.

1 Reges, quibus aut liberi non sunt, aut quibus infantes adhuc liberi, eos debere suspectos habere aulicos præsertim potentiores; Solere enim hos in se plerumque regni diadema transferre. Quod liuius Tarquinij exemplo aliorumque ostendi potest. Et hoc est quod paucis verbis innuit author, cum ait, *regnum vltro petens accipit*.

2 Obseruandum, plurimum ad regni statum, ac stabilimentum facere, si ad gradus altiores plebs promoueatur, honoribus, atque alijs reipublicæ ornamentis afficiatur.

AD CAP. VI.

ARGVMENTVM.

Tarquinio Prisco siue liberis masculis discedenti succedit Seruius Tullius, natus ex serua bello apta, nomine Ocrisia. Tanaquil Tarquinij vxor imperaturum eum, ac illustrem fore præuidet: vnde & auxilio eiusdem substituitur Tarquinio.

Re-

Regnum adeptus pop. Romanum non vt ante virilim, sed pro cuiusque fortunarum facultate in classes, distribuit. Periit insidijs & violentia filię & generi sui Tarquinij Superbi qui in eum percussorem misere.

Seruius) Ita dictas à matre serua, quæ, vt dixi, Ocrisia appellata captaque fuerat in bello Corniculano.

Annitente Regina) Tanaquile, cuius filiam dixerat. Erant itaque gener Tarquinij Prisci.

Visa circa caput flamma) Flammam eiusmodi aliquando naturaliter & physicis causis excitari notant philosophi, in animalibus præsertim calidi temperamenti. Alias prodigiosam existimant. Cuiusmodi etiam fuit, quæ circa caput Iulij Ascanij conspecta, de qua 2. Æneid de Virgilius.

Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci

Egregiam indolem) Hanc demonstrauit varijs in bellis, quæ cum Hetruscis Latinis, & Sabinis gesta sunt. Quibus in bellis primam semper laudem & coronas meruit. In rebus etiam ciuilibus prudentissimus fuit, & animi sensa exprimenda nullo inferior. Vir qui ad quamlibet fortunam se accommodare

& ad

& ad mores etiam quosuis se conformare paratus erat.

Relatum in censum) Hic primus Romæ actus est census. Inuentaque tum hominum M.LXXXIV.

OBSERVANDVM.

1 CEnsum agendorum institutionem in republica summopere esse necessariam, primò vnde populi opibus & potentia constet 2. vt oneribus reipublicæ a pauperioribus ac tenuioris fortunæ hominibus in ditiores translatis, illis ferendis esse par populus possit.

2 Obseruandum, cum Tanaquilis præsertim instinctu consilioque ad capessendum regnum accesserit Seruius, non semper aspernanda fœminarum consilia.

3 Principis egregiam indolem aliasque insignes animi dotes, vt sunt eloquentia, prudentia, comitas quæ omnia in Seruio comendant historici & præsertim Liuius, ad conciliandum fauorem ac promotionem plurimum conferre.

AD CAP. VII.

ARGVMENTVM.

SEruio Tullio à filia Tullia & Tarquinio Superbo genero eius, interfecto suc-

succederis ipse Tarquinius. Qui post parricidium iam dictum Senatores aliquot Romanos interfici curat. Hinc omnibus grauis à domesticis cædibus, ad bella externa se conuertit, superatque Ardeates, Orriculanos, Gobinos, Suessiones Latij populos. Gabijs fraude filij in potestatem redactis principes vrbis per filium occidi fecit. Mox templum Ioui in Capitolio erigit ex spolijs captarum ciuitatum. Cum postremò stuprasset Lucretiã filius eius Sextus, regnũ patri abrogatur, post annum imperij XXV.

Superbo) cognomen ei Superbo datum innuere videtur Liuius, quia socerum Tullium sepeliri noluit, Romulum quoque insepultum, dictitans.

Ipse in Senatum) Nimirum eos præcipuè Senatores tolli curauit, quos sciebat Ser. Tullij rebus fauisse.

Papauerum capita) Ouidius 2. Fastorum lilia fuisse innuit: *Virga lilia summa metit*.

Iuuentas) Liuius itemq; Ouidius 2. Fastorũ solius Termini meminit, cũ inquit.

Terminus (vt memorant veteres) inuentus in æde
Restitit, & magno cum Ioue templa tenet.

Solus, quod sciam, Augustinus l. 4 c. 23. Martem quoque loco stetisse addit. Dicitur autem *iuuentus, iuuenta, & iuuentas*; quam-

quamuis iuuentas, vt plurimũ, pro nomine ipsoaccipiatur, vt hic & apud Horatiũ.
Parum comis sine te Iuuentas, Mercuriusque.
Græcis *Hebe* dicitur.
Humanum repertum est caput) Huic capiti nomen *Tolo* fuit, atque inde, vt vult Arnobius, *Capitolium* dictum, in arce Tarpeia.
Imperium tum regibus abrogatum) Hic dies dictus Regifugium. Vide Ouidium 2. Fastorum, Eumque diem Romani exinde bisquotannis celebrabant, septimo nimirũ Kal. Martias & XI. kal Iulias. Inter prodigia tum annotatum refert Plinius lib. 8. cap 41. Serpentem latrasse.

OBSERVANDVM.

1 IMperia dolo parta nisi modeste & absque crudelitate, atque insolentia habeantur, vix esse diuturna. Sic Tarquinius scelere partam potestatem per suum & filii scelus perdidit.
2 Vbicumque luxus, & libidines dominantur ibi imperio, & statui publico euersionem aut saltẽ conuersionẽ imminere.

AD CAP. VIII.

ANacephalæosis Latinè dici potest *repetitio* seu instauratio, vel vt vulgo loqui-

loquimur, *recapitulatio*.

Numa religiosus) Non tamen veram hanc, & à Deo religionem Numæ fuisse docet multis Augustinus l.2.c.24. de ciuitate Dei. Vbi inter alia demonstrat eiusdem Numæ de religione libros, ne sacrorum causæ, quales in ijs continebantur, innotescerent, à Senatu exuri iussos.

OBSERUANDVM.

NOn vnum esse, quod regna, & statum Reipublicæ stabilitat. Vnde primo commendatur ROMVLI magnanimitas; Secundò NVMÆ pietas, seu religio: Tertiò TVLLII HOSTILII bellandi peritia. Quartò ANCI MARCII ædificandi industria, & studium. Quintò TARQVINII PRISCI in populo exornando cura: Sextò SERVII prudentia, & comitas. Septimò, & vltimò in TARQVINIO SVPERBO notantur tyrannis, & fastus; quibus Reipublicæ status in alium est transmutatus, dum ex monarchio fit aristocraticus.

AD CAP. IX.

ARGVMENTVM.

MOnarchia regum dignitas in Aristocraticam translata duobus Consulibus

fibus committitur. Quorum alter Iunius Brutus alter Tarquinius Collatinus dictus Collatinus Lucretiæ maritos, quia ex genere Tarquiniorum erat, abrogatis fascibus dimittitur, eiusque in locũ assumitur Valerius Poplicola Brutus filios, de recipiendo rege Tarquinio consilia agitantes virgis cæsos securi percutit. Hinc liber populus arma aduersus finitimos corripit.

Bruto collatinoque ducibus (Collatinus dictus à Collatia oppido Latij in via Tiburtina. Unde Ouidius in Fastis.

Cui clarum dederas Collatia nomen.

Mutato, & iure, & nomine) Juxta vetustiorẽ codicum lect. excudendũ curauimus *iure*, cũ alij *iudice* legãt, alij *indice*. Et rectè modo *ius* pro munere, & imperio, seu potestate accipiatur. Nam propriè non ius, sed munus mutatum est; ex regio enim consulare factum. Iura autem omnia mansisse Liuius his verbis indicat lib. 2. de hac ipsa re loquens: *Omnia iura, omnia insignia primi consulatus tenuere.* Ius autem pro munere, ac potestate, seu imperio dici ostendit Tacitus Annal. *Tribunicio iure contentus.* Vbi *tribunicium ius* eidem mox dicitur *tribunicia potestas*.

Consulesque appellauit] Duplicem notationem huius vocis adducunt authores. Cicero eius etymi, quod Florus ponit, auctor est, quod nimirum. Consules dicti à consulendo Reipublicæ: Varro mauult ab

eo ita appellatos, quod consulere Senatum, & populum deberent.

Mediusque inter Latium, & Tuscos) Roma, vt docet Seruius, lib. 1. Æneid. in principio vnam tantum Tiberis ripam complectebatur. Vnde Iuuenal. Sat. 8. *Imperii finem Tiberinum virgo natauit.*

Et Propertius Eleg. 4. lib. 4.

Et Tiberis nostris aduena bubus erat.

Latium vrbi ab ortu, ab occasu Hetruria erat, à meridie Veientes, Sabini à Septentrione, hostes Romanorum omnes.

OBSERUANDUM.

1 Omnem Reipublicæ mutationem esse periculosam, nisi iustissimis de causis suscepta non tantum populum, sed & magistratum, aut eius saltem potiorem partem authorem habeat. Quæ in hac Reipublicæ Romanę conuersione singula concurrere.

2 Præcipuè ad firmandam mutatæ iam Reipublicæ conditionem pertinere, si populo constet, non rei priuatæ, sed publici boni causam, & vtilitatem spectari. Quod, inter cætera, Collatini abdicatione, & domus propriæ demolitione Valerius Publicola, nec non liberorum suorum supplicio, ac nece Brutus testatus fuit.

AD

AD CAP. X.

Argumentum.

TArquinios Porsena Hetruriæ rex nititur in Pristinū statū, sed frustra, reponere, obstante Romanorum ciuium Horatij, Mutij, & Cleliæ virginis spectata virtute ac fortitudine. Quorū exemplis territus Porsena Romanum populum esse liberum iubet. Ac tandem occiso Tarquinij filio Arunte cessauit regiorum pertinacia.

Pulsis ex vrbe regibus) id est, regio domina tu, Codex Palatinus pro *regibus regijs* habet, vt intelligantur, quos inde statum Tarquinios vocat.

Ponte resciſſo) Sublicio scilicet, Romanis exinde religio fuit ex alia materia, quam ex ligno pontem construere.

Aruntem regis filium) Hunc filiū adulterū fuisse Lucretiæ munere vult author. Quamuis authores fere alij omnes excepto Seruio, Sextum Tarquinium appellent, & Dionysius dicat, natu maximum filiorum fuisse: Liuius, Ouidius in Fastis minimum. Obseruat præterea Dionysius Halicarnasseus omnes in magistratu violenta morte occubuisse, qui collegam Collatinum consulatu abdicauerant.

OB-

OBSERVANDVM.

Nulla arma valere aduersus eos, qui causæ suę ęquitate confisi virtutem, atque animę magnitudinem iniurię opponunt. Sic Horatius Cocles armatus Tiberim tranat: Mutius Scæuola manum aberrantem in cęde Porsenę exurit: Clęlia virgo Tiberis fluentem equo transmittit. Atque virtutis, ac fortitudinis exempla vt causæ bonitas excitat, ita quoque ab eadem commendationem accipiunt.

AD CAP. IX.

ARGVMENTVM.

Manilius Tusculanus gener Tarquinij Superbi Latinorū Dux Populo Romano bellum indicit. Quem Romani ad lacum Regillū in agro Tusculano cedunt, ac profligant. Inde ab Hetruscis, alijsque vicinis lacessiti Romani fines sui territorij vlteriùs protendūt. Eaque singula enarrans Florus Rei Rom. angustias cū Orbis exinde acquisiti terminis amplissimis confert, ac paucis belloiū progressus complectitur.

Apud Regilli lacum) Regillius est lacus in agro Tusculano ad Algidi nemoris ingressū, Hodie *Lago de S. Prasso* appellat

Cu-

Omne Latium) Hodie *campagna di Roma*, quasi *territorium Romæ* dicas: Incolæ *Latini* dicuntur, olim *Prisci* nominati teste Halicarnasſæ, & Festo. Nam priuſquam Roma conderetur, fuerunt. Dicti etiam *Caſci*, vtputat Scaliger ad Varronem: poſteà Æneadæ, & Romani, vt Suidas notat. Diuiditur *Latium in antiquum*, *& nouum*. *Antiquum* à Tiberi ad Circeios: *Nouū* hinc ad Lirim Flumen.

Sora) Sora Volſcorum in Latio oppidulum, & colonia fuit ad Liris fluenti caput.

Algidum) Mediterranea eiuſdem Latij vrbecula Mons Algidus duodecimò ab vrbe Lapide ſitus eſt.

Satricum] Urbs Latinorum Stephanó *Satria* Vnde Sariam Dionyſius, Liuius etiam *Satricum* vocat.

Corniculum] Aliàs *Corniculum* Latij municipium.

De Verulis) Verulæ oppidum eſt Hernicorum in Latio item; haud procul Rom. Malè in libris nonnullis eſt. *Veis* Liuio eſt Verulanum. Coloniæ Uerulæ meminit Frontinus; Nunc *Verulo*, teſte Leandro.

Bouibus) Bouillæ hodieque notæ. Et extant tenuis iſtius municipij reliquiæ circiter medium ab vrbe lapidē in Via Appia.

Fæſulæ) Hinc ager Fæſulanus in Tuſcia. Vnde & Florentiam poſtmodo enatam multi volunt, Vicenda epiſtola Po-

Etiani ad P. Medicem.

Taphra) Vulgò *Procop.* oppidum est a sinum Carcinitem, in ipsis Tamicæ Chersonesi angustijs situ, de quo Steph. Legun alij *Carræ*, quod est opidu in Mesopotamia

Aricinum nemus. Ita dictum ab Aricia vrbecula Volscorum in Latio. Dista bat ab vrbe ad duodecimum lapidem, in Via item Appia.

Fregellæ) Sitæ sunt propè Lirim amnem in Latio.

Gessoriacum) Est in Gallia Belgica portus Morinorum olim, nunc *Cales* putatur.

Antium) Volscorum in Latio metropolis, maritima vrbs.

Ille Dictator ab aratro) Dictator à dictando, quod eius dicto omnes audientes esse debebant. Creabatur olim viua voce, nō per suffragia. Aliàs etiam magister populi dicebatur ob summam, qua pollebat, potestatem. Habebat ius animaduertendi in cuiuscumque ciuis Romani caput, nec ab eo prouocandi erat ius. Et tunc præcipuè, cum aliqua vis maior repentè esset oborta, aut cladesingens, creari solebat. Hic exindè ceteros magistratus eligebat.

Ab aratro) Plinius lib. 18. c. 5. *Fortissimi viri, & milites strenuissimi ex agricolis nascuntur, minimèque mala cogitantes.* Et ante Plinium Cato, de Agricultura. Et post hos omnes Vegetius lib. 1. cap 3.

OBSER-

OBSERVANDVM.

1 ROmanorum virtutem, causæ æquitate fultam, ad summum efflorui$\text{s}$se, ac postquam se, suaque aduersus hostem defendisset, ipsam etiam hostem, cæterosque, qui pro Tarquinijs laborabant, vicisse, ac penitus sub iugum misisse.

2 Exemplo Quintij, qui ab aratro ad Dictaturam vocabatur, maximos sæpenumero viros, ac duces in obscuro, atque occulto latere, & denique optimum, ac strenuissimum militem non ex vrbibus, sed agris olim fuisse lectum.

AD CAP. XII.

Argumentum.

INstantibus assiduè conterminis vrbi Romanæ Populis, trecenti, & sex Fabij, suo periculo aduersus Veientanos arma sumentes, ad flumen Cræmeram cæsi omnes. Quare excitati acriùs Romani Faliscos, Fidenates, & Veientes, eorumque vrbem Veios, decennali obsidione pressam, tandem per cuniculos expugnant. Faliscos Camilli iustitia permouit, vt se dederent, cum ille puerorum magistrũ, vrbis proditorẽ, vnà cùm pueris in vrbem remitteret.

Cremera) Liuio & Ouidio Hetruriæ fluuius. Halicarnassæo est castellum in tumulo situm, sic dictum à flumine Cremere, cui insidet. Fluuiolus autem ipse in Tiberim se exonerat, quinto circiter ab vrbe lapide.

Gens vna Fabiorū) Ouidius 2. Fastorum

Vna dies Fabios ad bellū miserat omnes
Ad bellum missos perdidit vna dies

Scelerato signatur nomine) Ouidius ibidem.

Carmentis portæ dextera est via proxima Iano
Ire per hāc noli quisquis es; Omen habet
Illa fama refert Fabios exisse trecentos,
Porta vacat culpa sed tamē omen habet

Falisci] Falisci Hetruriæ Populi sunt, territorij Romani, Dicti ita ab Haleso teste Ouidio:

Venerat Atrida fatis agitatus Halesus
A quo se dictam terra Falisca putat

Hodie qui *Montefiascon* Italis dicitur, Faliscorum fuisse oppidum putant. Dicti etiam Falerij.

Fidenæ) Fidenæ Liuio Latinorum seu Albanorum colonia, & vrbs, sita ad Tiberis, & Anienis confluentes Territorij Romani est in via Flaminia populi Fidenates dicti.

Veientes) Italiæ populi, socij Fidenatibus Colonia eorum *Veius* dicitur in libro

bro Coloniarum, distans M. pass. ab vrbe Romana. Hinc *Veij* & *Veietani* authoribus.

Ludi magistrum) Camillo Consule Faliscos circumsedente, magister ludi vrbis proditionem animo agitans plurimos & nobilissimos inde pueros, velut pro deambulandi gratia eductos, in castra Romanorum perduxit: Quibus interceptis non erat dubium quin Falisci, deposita belli gerandi pertinacia, udituri se imperio Romanorum essent. Quapropter senatus censuit, vt pueri vinctum magistrum virgis cædentes in vrbem Faliscorum parentibus remitterentur. Qua iustitia, animi eorum sunt capti, quorum mœnia expugnari non poterant. Namque ita Falisci beneficio magis quam armis victi, portas Romanis aperuerunt. Videndus quoque Val Max. lib. 6. cap. 5.

Vinctum sibi vltro remisisset) *Sibi*, id est, Faliscis. Vide similiter locutos Plautum & Ciceronem apud Scaligerum de causis linguæ Latinæ c. 129. lib. 6. Quod ideo moneo, ne quis Camertem sequatur emendantem, *vrbi remisisset*, vel, *subitò remisisset*.

Euersionis omen fuit) Victi sunt à dictatore Q. Seruilio, captique anno V. conditæ CCCXVIII. Et ipse ob hanc victoriam nouo agnomine honoratus est,

Nam Q. exindè *Seruilius Fidenas* est appellatus.

Sed cuniculo) Decennali obsidione pressa Veientum ciuitas tandem à Camillo Dictatore non vi, nec scalis, aliisque operibus, sed cuniculis capitur, Anno vrbis conditæ CCCLVII.

Larte Tolumnio) Ab ista peregrina voce *Larte* accepisse Anglos suum *Laart* siue *Lord*, quo illi magnates, summæque dignitatis viros nominant, existimauit olim Nannius Alcmarianus Miscellaneorum lib. 5 Danica lingua *lort* in malam partem accipitur, nihilq; quod conotat it esse spurcius, fœtulentiusque potest. Galli hodieque hoc idem generatim accipientes, quidquid minus pulchrum minusque amœnum est, eodem exprimunt, *il est lort* dicendo.

OBSERVANDVM.

1 IN cæde tot Fabiorum, aliisque illatis cladibus Populum Romanum animo semper inuicto perstitisse, adeò vt hac constantia assidui, & potentissimi circumquaque eorum hostes pessundati, subque iugum missi sint.

2 Notanda Romanorum in belligerando non tantu.. æquanimitas, sed etiam iustitia singularis, qui ne proditorem quidem

dem Faliscorum inultum, aut sibi reseruandum, sed ad suos eum remittendum existimarunt.

3 Obseruandum ex magnitudine, ac priscis Veientium opibus, decennique eorundem obsidione nihil in rebus humanis esse perpetuum, sed fluxa, & instabilia etiam esse ea, quæ vel firmissima, atque inexpugnabilia habentur. Itaque inter cætera conclusit author his verbis. *Hoc tunc Veientes fuere, nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quodue vestigium? laborat annalium fides, vt Veios fuisse credamus.*

AD CAP. XIII.

Argumentum.

SEnnones Galli ab vltimis Oceani littoribus Italiam ingressi Clusium obsident. A quo vbi discedunt, ad Alliam flumen occurrentem Romanorum manum profligant, atque vrbem tandem ipsam inuadunt, capitoliumque obsidione cingunt. Mox Roma à M. Camillo liberatur, & post tricesimum demum annum ad flumen Anienis ita cæduntur, vt postmodum in agro Pontino à Dol. bella variè afflicti, tandem ad lacum Vadimonis in vniuersum concisi sint omnes.

Galli Senones) Horum ducem Bren-

num, inter ceteros, nominat Liuius lib. 5.

Clusium) Tusciæ mediterraneum, oppidum olim Liuio etiam alibi *Camare* vocatum

Allia) Umbriæ fluuius Sabinus, ex Crustumenis montibus in Tiberim defluens. *Caminate* vocat Leander. Blondus *Curtesio* hodie vocari ait. Distabat ab vrbe XI. Lapide

Hunc diem fastis Roma damnauit) Ita habet editio Camertis; Et quam adornauit Lugduni Batauorum officina Plantiniana sub annum 1596. in forma minori, Atque prodijt nuperrime ex Commeliniano Bibliopolio cum Notis clarissimorum virorum Iani, Gruteri, & Claudij Salmasij *fastis damnauit* præfert lectione quæ & sensu & formulari loquendi modo est elegantissima. Locum illustrabunt verba Plutarchi, quæ habentur in quæstionibus eius Romanis Pro. 24. vbi inquit; *Cur diebus postridie Kalendarum, Nonarum atque Biduum exire vbi aut peregrinari non licet? An id fit ea de causa quã plerique putant, & Liuius tradit? Postridie idus Quintiles, quam nunc Iulia, vocant, tribuni militum legiones ad Alliam flumen educentes, à Gallis pugna sunt victi, vrbemque amiserunt. Is dies cum nefastus esset indicatus, superstitio (vt solet) morem hunc ampliauit, eidemque*

que religioni obnoxius fecit etiam dies postridie Calendarum & Nonarum.

Camillus) Hic est ille Camillus, cui dies dicta est ob prędam veientanam iniquè diuisam, quiquè ab ingratis ciuibus quindecim millibus grauis æris, simulque exilio Ardeaiico damnatus est. Post verò hanc victoriam triumphans vrbem ingressus est, atque appellatus secundus Romulus teste Eutropio.

Clangore anseris.) Referunt authores anseribus inesse singularem vigilantiam, qua & canes superant. Unde Plinius li. 10. c. 22. *Est & anseri vigil cura capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserum censores in primis locãt.*

Nulla Senonum vestigia supersint) A Senonibus tamen Sennam fluuium dictum authores volunt. Silius in 1. *Et Clanis, & Rubio, & Senonum de nomine Senna.* Item *Senonum* in Italia vrbs, quę Straboni *Senegalia*, vt & Plinio, & Diacono. Silius *Senam* quoque *Gallicam*, alludens ad nomen Senonum, sic expressit.

Qua Sena relictum.
Gallorum à populis traxit per secula nomen.

Distinguenda interim à *Semnonibus*, qui, vt Tacitus in Germania sua ait, *vetustissimos se, nobilissimosque Sueuorum memorant.*

morant. Eorum fines, vt rectè notauit Velleius Paterculus; Albis præterfluit, nisi quod perperam apud eum pro *Semnonum*, expressum est *Senonum*: Ita enim legendum lib. 2. *A Rheno vsque ad flumen Albim, qui Semnonum, Hermendorumque præterfluit*. Perperam inquam expressum ibi *Senonum*.

Sedentes in curulibus sellis) *Sedentes in curulibus suis*) quod habere editiones vetustiores intelligo, vulgato prætulerim, præsertim si firmetur authoritate alicuius manuscripti.

Insidente Galleæ Satiria alite adiutus) Hæc est gemina lectio, vt ex editione vetustissima eruit elegantissimus Gruterus. Legunt alij. *Insequente Gallo, sacra alite adiutus*

Vadimonius lacus) Est iuxta Ameriam Vmbriæ vrbem, distans Roma circiter 46. pass. millibus. Plinius iunior, Epistolarum lib. 8. Epist. 20. ad Gallum, memorat in eo insulas herbidas natare, ac fluere. Fabricio est lacus, qui hodie *di Viterbo* appellatur.

OBSERVANDUM.

1 POpulum Romanum, ipsamque vrbem à minimis initijs ad summum Imperium, quale vnquam toto orbe fuit, aut erit, non leuibus, sed maximis bello-

rum

rum discriminibus, ac periculis, quæ sua omnia virtute mirabiliter superauit, euectam paulatim peruenisse.

2 Ad reuerentiam, & metum hosti incutiendum plurimum facere magistratus maiestatem, & innocentiam amplissimo suo cultu decorari, atque insigniri.

AD CAP. XIV.

Argumentum.

Occasio belli cum Latinis innuitur fuisse latinorum ferox postulatum, quo ius ciuitatis, & alterum è sua gente fieri Consulem expeterent. Deinde ostenditur, à Manlio Torquato filius, licet victor sed absque mandato, & extra ordinem ad prelium progressus, securi percussus. Et denique P. Decium pro salute populi, & legionum Dijs manibus viuum se obtulisse.

Manlius Torquatus) Torquatus dictus ob torquem aureum Gallo inter spolia detractum, quod capite superiore indicatum. Ob hoc verò factum, quòd filium contra interdictum, & extra ordinem pugnantem occidi iussit, *imperia* omnia aspera, & immitia, *Manliana* sunt appellata, ipse *Imperiosi* nomen consecutus est. Vide Aul. Gellium cap. 13. lib 9.

Alter quasi monitu Deorum) Hæc Hi-

storia ita paucis habet, Decius Cos. cum hoc Latino bello Romanam aciem pœnè prostratam videret, caput suum pro salute Reipub. deuouit, id est, equo concitato in medium hostem agmen irrupit. Patriæ salutem, sibi mortem gloriosam petens, factaque ingenti strage plurimis telis obrutus supercorruit.

OBSERVANDVM.

1 INiqua postulata bellis plerumque occasionem præbere, tum & Reipublicæ, ac Status sæpe numero interitum, aut saltem commutationem minitari.

2 Notanda Romanorum veterum seueritas, ac rigor, qui minoris propemodum victorias, quàm interdicta sua facere.

3 Romanos Patriæ charitati vitam, omniaque posthabuisse.

AD CAP. XV.

Argumentum.

PRimò occasio belli Sabini cum Romanis ostenditur fuisse, quòd illi se contra ius Latinis iunxerint. Secundò quomodo id sit gestum Duce, & Consule Dentato, breuibus declaratur.

Sabinorum) gens à Nomento, Latinorum

rum mediterranea vrbe, quæ duodecimum circiter lapidem Roma distat, vsque ad fluuium Tiberim pertingit, accolitque lacus Velinos.

Velini lacus sunt, qui hodie *lago di terni*: vel *lago de pie deluco* appellantur, in Vmbria Latij regione, propè Narnem fluuium, qui in Tiberim haud procul Roma influit. Estque fluuius hic Nar sulphure abundans, maleque redolens. Vnde Virgilius 7. Æneid.

Sulphurea Nar albus aqua, fontesque Velini.

OBSERVANDVM.

FOEdera aduersus ius, & pacta priora inita infelices, vt plurimum, successus sortiri. Sic Sabini immemores pacti sub Tatio facti, à Romanis quasi deficientes, seque cum Latinis, Romanorum hostibus iungentes, victi, & à Romanis subiugati sunt.

Habes, *Lector*, obseruationum nostrarum veluti gustum quendam, seu exemplum potiùs, ad quod exigi deinceps, formarique possint quæcumque porrò libris insequentibus, aut alijs etiã, similibusq; in authoribus occurrẽt. Libro interim tertio apud eundem hunc Florum locus est non quidem politici commatis, sed qui variè hu-

hucusque ob varietatem lectionis cum sit expositus, hic quemadmodum legendum, intelligendumque existimamus, veluti coronidis vice, adscribendum, aut repetendum vetius pu'o. Nam cum exhibuerint huc vsque ed'tiones passim omnes cap 19. *Syriæ deæ cæremonias iactas*. Vinceti autem MSS. ferunt non *cæremonias*, sed *comas*, iudicauimus alibi rescribendum videri, *Syriæ deæ comos*. *Comus* enim est saltationis genus, quod tibia, & fistula in comisationibus, cuiusmodi erant Syriæ istius deæ, passim agitabatur. Meminit, & Apuleius *Veris comi* vt eum locum ex MSS. restituendum aliquando commonuimus. Et Nero cap. 56. Suetonio Tranquillo *religionum vsquequaque contemptor dicitur, præter vnius Syriæ deæ*. Dictus autem Græcè à vicis *Comus*, in quibus lusus isti, ac ludicra frequentabantur. Latini inde *comisare* deduxerunt, maleque à multis ea vox confunditur cum ei vicina *Comessari*. Et docuit olim in Orthographicis suis Velius Longo à *como* deducta *Comisari*, *Comisater*, *& Comisatio*, perque M. & S. simplex ea omnia scribenda. Nec aliter fere acceperim ista Martialis: *At nunc conuiua est comisatorque libellus*. Et illud. *Qui nec leno potes; nec comisator haberi*, *Quid tibi*

tibi vis vrbem , qui Fabiane petis.

Eodem quoque libro tertio cap. 21. vbi editur *Ne multi perirent, sanguine senatus sibi parentarunt.* Ex codice optimæ fidei, quem Lipsius inspexit, interserendum, *in anteceſſum sanguine S. S. Pa.*

Habetur deinde & lib. 4. cap. 2. de Craſſo Cæſare, ac Pompeio illuſtris locus, qui in hunc modum legitur. *Forte tunc Craſſus genere, diuitijs, dignitate florebat, vellet tamen maiores opes: Caius Cæſar eloquentiæ, & iam conſulatu enchebatur Pompeius tamen ſuper vtrumque eminebat.* Quem ideò adduxerim, vt obiter contendi cum Velleio poſſit, qui idem dicere volens à librarijs male acceptus ita ait, *Conuertit Cn. Pompei oerſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia maiora vi habebatur.* Quæ elleſtrunca, ac male cohærentia quiuis videat. At cum antea ſimiliter de Craſſo, Cæſareque locutus ſit, quis ambigendum putet ſcripſiſſe Velleium, *& per omnia maior eis viris, habebatur.* *Eis viris*, nimirum *Cæſare, Craſſoque*, de quibus dixerat.

LOH.

IOH: ISACI

PONTANI
ORATIO
ISAGOGICA

Siue introductio ad

L. ANNÆVM FLORVM.

Romanamque Historiam.

Vcij Annæi Flori rerum Romanarum Historiam, librosque auspicaturus, *Auditores ornatissimi*, existimaui haud abs re facturum me, si pauca quædam *de Historiæ cum aliis disciplinis affinitate*, deque *authore*, *&* *operis argumento*, in præsentiarum proponerem. Et vero quod

quòd ad authorem attinet, vt vltimò referatur, consentaneum habeo. De primo itaque, & postremo primùm; Et quidem illud vel ideò in antecessum discutiendum, ne quis fortè, aut officij, aut muneris mei haud satis nunc meminisse me arbitretur, quòd Philosophiam professus etiam Historicos ad pulpita nostra arcessam. Sciri enim interest aliarum disciplinarum ambitu, & præsertim Philosophiæ, vtpote humana, diuinaque contemplantis, nequaquam excludi Historicen. Quamuis inter vtramque discriminis precipuè istud sit, quòd aliter Philosophus, aliter restractent Historici. Ille non tantum, quod facit Historicus, enarrare, sed etiam inquirere, & disputare sibi propositum habet. Unde Græcis olim, vt notauit Laertius ζητητικοί, id est, *inquisitores* dicebantur Philolophi: & Apostolo de gentium sapientibus agenti. *ζητητής* est *scrutator curiosus*. Historicus itaque si ad verum, & fidem de re proposita retulerit, officio suo satisfecisse existimabitur. Et ea quidem ipsa, quæ eum in modum memorat, cum materiam non tantum, & veluti penum præbeant vniuersæ scientiarum panopliæ, sed, & facem præferant vitæ, & actibus mortalium, non tamen omnes eadem, sed, vt captus, & genius est lectoris, diuersi diuersa sequuntur. Ciceronis enim

de

de republica libros, aut Salustium seu Florum nostrum, aut alium quempiam ex Græca Romanaque historia in manus sumat, hinc philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc philosophiæ deditus, aliud aliò curam suam mittet. Philosophus si quid ad rerum principia & vniuersi naturam spectabit; si quid ethicon, aut politicon occurret; si quid etiam ad chorographiam faciens, vt situs terrarum, fluminum flexus & ortus, accurate subleget, & annotabit. Mathematicus Chronologiæ præcipue, & rerum cælestium rationem notans hæc propius edisseret suumque in vsum transfundet: Quod vel in Floro non diligenter præstitisse quondam clarissimum mathematicum Ioannem Stadium eius in eum curæ indicant. Ad eandem hanc lectionem vbi se philologus accingit, hoc præter cetera excerpet duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matrem dubitatur, Anci pater nullus: Numæ nepos dicitur. Præterea Romulum notabit perijsse Sole deliquium patiente. Eosdem libros Grammaticus explicet, inter alia, abstrusum aliquod loquendi genus, aut aliquam vocem veterem etiam Ciceronem vsurpasse, aliaque talia in commentarium referet. Hinc transibit ad ea, quæ vel in pronunciatione, vel si anti-

quarius

quatius fuerit, in moribus & Gentium ritibus sęculi consuetudo immutauit. Ita scilicet, Auditores, vnus sæpe idemque inter historicos author res diuersissimas, simul proponit,& docet; sacra inquam,& prophana; & cœlestia, & terrestria hoc est modò sapientiæ, modò prudentiæ & scientiæ sementem quandam plena manu non ignaris suppeditat. Vnde sane non tantum historiæ,& philosophiæ arctam esse cognationem, sed,& eum, qui cum fructu in historiarum lectione versatus sit, non vna Philosophiæ parte, aut simplice vice eà instructum accedere debere in confessio sit. Sacrarum quoque literarum seu Theologiæ studiosus, quomodo officium,& commissam sibi prouinciam rite tutabitur sine Historiarum cognitione? Quomodo ille temporum vices, quibus creuit,& adoleuit Ecclesia, quomodo contiouersiarum, quæ in eadem diuersis extortæ sunt sæculis originem, causas, atque indolem intelligit? quinam rectæ, & sanæ sententiæ testes, quæ hostium,& aduersantium agmina fuerint, nisi face historiarum premia? Certè prudentia, quæ est mentis oculus, anima politicæ, nusquam aliundè hauritur prius. Nec negauerim vsum,& experientiam vitæ nostræ, & actuum magistram vulgo haberi. At illa quàm paucis, imo quàm difficulter, & vix

vix cuiquam in solidum contingat, esse testis queat vitæ etiam longissimæ breuitas, raritas euentuumr, & occasionum, rerum quoque, quas experiri in ætate quamuis Nestorea mortali conceditur, paucitas. Quibus si ærumnæ, & pericula, & sæpe propositi finis frustratio accedant, nonne senectus, & tandem mors hominem natum obruent, antequam illa multo vsu parta, & confirmata prudentia vti dabitur? Themistoclem, qui annos centum, & septem vitæ numerauit, morti iam vicinum expostulasse cum natura accepimus: quod tunc egrediendum è vita esset cum iam vsu diuturno sapere, & recte res gerere didicisset. Non ergo tam vsus, quam historia, & euentum frequens ex eadem obseruatione hanc in animis prudentiam scientiam generabit. Nec aliud de iuris doctrina & studio iudicium esto: illam dico legum & iurisprudentiæ disciplinam, quæ haud vni lucro dedita, sed cuius mater est politica, & artes ceteræ eiusdem sorores, quas inter omnes præcellit historia. Ex hac iuris candidatus rectam prudentiam, & res, cum laude, exsequendi momenta, & artificiū discet: Ex hac asturam malitiam, quæ hodie multis prudentia censetur, esse sublectorum & leuium tantum ingeniorum intelliget; illa autem solida, & nunquam inter moritura apud

po-

posteros gloria persistere, quæ odio vitiorum, virtute & vera prudentia subnixa sunt: Eas quoque voces, & versus, quos in ore habuisse semper Iulium Cæsarem eloquentiæ parens Cicero testatur

Si violandum est ius, regnandi causa
Violandum est ceteris rebus pietatem
colas:

Eos inquam in exitum legum & libertatis natus ac vsurpatos fidæ rerum memoriæ incitabunt; & non nisi in dedecus Christiani nominis etiam isto sæculo ad praxim ac vsum à nonnullis reuocari, dignos potius qui ad Stygа, vnde profecti, remeant: Historia ergo est, quæ hæc omnia non quidem ignoranda, sed vitanda cauendaque demonstrat, magistra iuris & moris probi. Quocirca, auditores, qui puppim & proram rerum agendarum eã dixerit, nihil præter rem dixerit. Scire aliquis causas, desiderat, quibus parua respublica fieri magna queat; quibus vicissim eadem labefactetur, decrescat, intereat? historia est, quæ ista multo *certius & melius Chrysippo & Crantore dicet*. Vult scire quomodo cum ciuibus, cum indigenis, cum exteris, cum principibus & regibus sit agendum; qua arte ciuiles motus aut præcaueri aut sedari queant

historia

historia est, quæ viuis hæc exemplis demonstrat. Vult scire quomodo suscipienda, quomodo gerenda, quomodo denique finienda bella; historia est, quæ eiusmodi hic præcepta suppeditabit, quibus nec Annibal aliquis, aut Cesar asculiare recusent. Iphicrates olim, vt refert Plutarchus, cum multosde re bellica sermones habuisset interrogatus ecquis esset, qui tantos sibi spiritus sumeret? verum eques, an sagittarius, an velles, an legionarius? Nihil horum, inquit, sed qui his omnibus nouit imperare. Historia itaque est, quæ præsentia moderabitur, & de futuris, vt innocentissima, ita nequaquam vana nos diuinatione instruet. Nec quidquam hic habendum certius, quam quod aiebat M. Tullius, *nusquam facillius aut bellicam rem, aut omnis reipublicæ disciplinam cognosci, quam ex annalium monumentis*. Quod quasi edidicisse ducum summus Lucullus, aut quod verius habeo, à Lucullo comperisse, & eius exemplo imitandum omnibus proposuisse Cicero videtur Luculus enim ad Mithridaticum bellum à senatu missus non modo opinionem vicit omnium, quæ de virtute eius erat, sed etiam gloriam superiorum. Quęritis quanam id arte, aut industria obtinuerit; hac inquit Cicero, qua totum iter, & nauigationem versus Asiam consumpsit, partim in percunctando
do

do à peritis, partim rebus gestis legendis, adeo vt in Asiam factus imperator venerit cum esset Roma profectus rei militaris rudis. Et adijcit deinde, tantum imperatorē in omni genere belli Lucullum fuisse, prælijs, oppugnationibus, naualibus expeditionibus, totiusque belli instrumentis & apparatu, vt Rex Mithridates post Alexandrum maximus, hunc à se maiorem ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legisset, fateretur. Hic enim ille est omnibus fæculis admirandus Imperator, vt alia eius aduersus Mithridatem, & Tigranem totius Orientis duos reges potentissimos, facta fortia prætermittam, qui cum exigua vix vndecim Millium militum manu, innumerabiles hostium phalanges adortus, peditum cecidit ad centum millia, equitum ad quinquaginta, Regem Tigranem, & quidquid gladijs iam retusis occidi non poterat, in fugam se conijcere compulit. Hic, *Auditores*, vt iterùm hoc repetam, Lucullus est, qui nequaquam satis duxit hæc talia summa cum gloria, maximoque patriæ emolumento perpetrasse, nisi & Archiam poetam sibi familiarem, ac domesticum reddidisset: Archiam, qui & C. Mario, quamuis ad humaniora hæc studia duriori, iucundus, & charus fuit. Nam & Cimbricas eius res, attestante Cicerone,

ne, adolescens attigit: Mitridaticum vero ipsius Luculli bellum magnum atque difficile, & in multa varietate terra, marique versatum totum ab eo expressum est, qui libri non modò L. Lucullum, fortissimum & clarissimum virum, verum vniuersum populi Romani nomen longe, lateque diffusum illustrarunt. Censuit scilicet vir summus Lucullus, & qui hoc fortasse nomine per ludum à Pompeio *M. Xerxes togatus* est appellatus, nihil esse historia & rerum memoria præstantius; vt nimirum cui adesset facultas, & occasio faciendi scribenda non deessent quoque qui eadem ad posteritatem feliciter transmitterent, & scriberent facienda. Quod & ante eum Scipionis quoque illius Africani iudicium fuit, qui secum domi, militieque Polybium habuit, nec non & poetam Ennium quorum etiam hic in sepulchro Scipionum è marmore collocatus memoratur. Et, vt cæteros mittam. Magnus ille Alexander, licèt multos rerum suarum scriptores habuerit, tamen cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset: *ô fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneris.* Et verè Nam Ilias nisi extitisset, eadem illa tellus, quæ Achillis corpus contexit, nomen etiam, & facta eius silentio inuoluisset. Vnde etiam est quod cecidit Venusinus
Vi-

Vixere fortes ante Agamemnona,
Multi, sed omnes illachrymabiles
Vrgentur ignotique longa
Nocte: carent quia vate sacro.

Atque hæc quidem, *Auditores*, si in vniuersum Historiam spectemus, locum habeant: seorsim verò, & in se spectata, non vna, nec vnius erit generis historia. Alia enim *Diuina* est, *naturalis* alia, alia *humana*. *Diuina*, immortalis Dei, aliorumque cœlestium vim, & potestatem exponit; Qualis apud Græcos Historia fuit Euhemeri, qui res gestas Iouis, & aliorum qui Dij putabantur, conscripsit: apud Iudæos, & nostros est Mosis, & Euangelistarum enarratio, cui accedunt Apostolorum Acta in commentarium à D. Luca relata. Cæterorumque ecclesiasticorum scriptorum commentarij. Huius statuitur finis religio, *Naturalis* deinde, res in natura latentes, aut existentes, earumque principia, causas, effecta, & affectiones declarat, cuiusmodi est Aristotelis de Animalibus. Caij Plinij de rerum, & vniuersi natura. Theophrasti de stirpibus: Cuius finis est scientia. Tertia, & vltima est *humana*, quæ actiones mortalium publicas, priuatasque complectitur, quæ præcipuè Historiæ appellationem meretur,

cuiusmodi iterum vel erit: *Communis* ve
Propria. *Communis*, aut plurium po
lorum res gestas continet, qualis est hi-
storia Polybij, Diodori Siculi, Trogi Pom-
peij. *Propria* exponit facta vel vnius
populi, vel hominum singulorum: prioris
ordinis est Thucydides, qui Graecorum
Liuius, qui Romanarum; Caesar, qui
Gallorum res explicauit. Singulorum
hominum facta, & vitam executus est
apud Romanos Suetonius, Vopiscus
Capitolinus, qui Imperatorum acta edide-
runt: Diogenes Laërtius inter Graeco
Philosophorum res, & sectas discussit
Eginhartus apud Francos Carolum Ma-
gnum graphicè descriptum posteris reli-
quit: Huius finis habetur prudentia. Ex
quibus omnibus satis intelligi putem iq
nos historiam accipere, vt sit *rerum pu*
blicè gestarum ex fide narratio, *Gestarum*
scilicet, vt nimirum figmenta omnia, &
fabellae ex ingenio adinuentae excludan
tur. Quocirca neque Luciani verarum
vt ipse ludens inscripsit, narrationem li
bros, neque Aethiopica Heliodori, neque
Heraclidae Abarim, aut Aristonis Lyco
nem, neque Asinum Apulei, & id genu
similia scripta Historiam esse admittimu
Quin nec Xenophontis quidem libros Cy
ropaedias pro Historia accipiunt nonnull
cum ob causas alias, tum quia in ijs uo

tam

tum studio fuit sapientissimo alioquin, & accuratissimo scriptori, vt res C[illegible] domi, militiæque gestas exponeret, quàm vt posteritati imaginem [illegible] regis adumbratam proponeret. Neque interea adeò sumus delicatuli, etiam si rerum publicè gestarum narrationem historiam fateamur, vt eos, de quibus modo dictum, qui res, & vitas singulorum persequuntur, extra hunc censum, quòd nonnulli voluerunt, reponendos existimemus. Nam Suetonius, Vopiscus, cæteraque illa minorum gentium manus, licèt non perpetuò publica, sed priuata subindè intermisceāt publicarum tamen personarum res tractant, & ad eum omnes scopum collimant, vt ea, quæ imperiorum, & publicè gesta sunt, posteris exhibeant. Noster, quem explicandum sumpsimus, Lucius Florus ab hac omninò nota immunis, vniuersam propemodum rem Romanam tenui ab exordio cœptam ad fastigium suum deducit. Populum enim Romanum vt hominem ob oculos proponens, eius *infantiam*, *adolescentiam*, *iuuentam*, ac tandem *senectam* quatuor veluti ætatum gradibus conclusit. Græci imperiorum eiusmodi periodos in tria, vt plurimum, tempora partiebantur, ἀρχὴν, ἀκμὴν, & παρακμὴν, appellantes. Prima ætas, vt solent primordia obscurior, & mi-

nus certa, ſeptem Regibus abſoluitur. E
vt operis totius veluti guſtus detur, præ-
cuntem me *Auditores*, mente ſequimi-
ni, dum non quidem ſingula, ſed è mul-
tis, & vt ille, *ſumma ſequor faſtigia rerum*.

Primus regum *Romulus*, interfecto fra-
tre Remo, & vrbis, & Imperij conditor
fuit. Originem gentis ab Ænea arceſ-
ſunt, qui, euerſa Troia, in Italiam caſu
delatus duxit in vxorem Lauiniam Latini
regis, & Amatæ filiam. Hinc bella cum
Turno Rutulorum, & Mezentio Hetru-
ſcorum rege. Quibus in bellis Turno, &
Latino cæſis, Æneas Lauinium funda-
uit. Tandem, defuncto etiam Ænea, A-
ſcanius filius Albam longam condidit, i
qua regnatum ab Aſcanio, & Siluijs anni
totis CCC. vſque ad Romulum, quem di
ximus, natum è Rhea Siluia, filia Numi
toris regis Albani. Regnauit Romulo
annos 38. Quænam fuerit illis primis in
tijs Reipublicæ forma, quæ vrbis incre
menta, quæ legum, & magiſtratuum mu
tationes, noſter paucis, ſed accurate at
tingens, præter cætera, oſtendit diuiſa
per tribus iuuentutem in equis, & armi
quò ad ſubita bella expeditius vacaret
Conſilium Reipublicæ fuiſſe penes ſenio
res, qui ex auctoritate patres, ab ætate S
natus vocabantur. Qua ex legum, & poli
tiæ cura, ſtudioque haud temere fuit co

ijcere

ijcere Martium hunc populum ad summa, id est, ad Monarchiam Diuinitùs fuisse destinatum. Accessit, & auxit hæc Romuli ipsius apotheosis. Nam cum discerptum à Senatu plures putarent ob mores asperiores, oborta, subito tempestas, Solisque defectio consecrationis speciem præbuere. Cui, & Iulius Proculus mox fidem addidit, affirmans Romulum angustiore, quàm fuisset, forma conspectum, placitumque Dijs vt in cœlo QVIRINVS, appellaretur.

Post Romulum *Numa Pompilius* annos 43. *Tullus Hostilius* duos, & triginta in Imperio expleuere. Quorum Numa religiosus, quasi auspicium à Diuinis faciendum omnibus denuncians, sacra, & cæremonias docuit: Pontifices, Augures, Salios cæterosque per sacerdotia, annum in menses fastos, nefastosque dies distinxit. *Hostilius* militarem disciplinam, artem que bellandi adiecit; Primusque, exercitam Iuuentute, prouocare ausus Albanos, grauem, & diu principem populum, deleta Alba, Romam migrare ciues efficit. Hunc excepit *Ancus Martius*, qui mœnia muro complexus est, & annis 24. quibus præfuit, ad ædificiorum, & vrbis amplitudinem plurimum contulit, iam tum scilicet præsagiens animo futurum, vt eo tamquam publico orbis hos-

pitio omnes pæne mundi opes & com-meatus recipercutur. *Tarquinius* inde *Priscus*. Corinto oriundus. Græcum ingenium Italicis artibus miscens, senatus maiestatem numero & centurijs auxit: Fasces, trabeas, curules, annulos, phaleras, paludamenta, togas pictas tunicasque palmatas ceteraque decora atque insignia, quibus postmodum eminuit imperij dignitas, subactis Tuscis, Romam primus intulit. Qui cum annos 37. regnasset, *Seruius Tullus* gubernacula inuasit: A b hoc populus relatus in censum digestus in classes, curijs atque collegijs distributus. Autem post annos 44. secutus est *Tarquinius Superbus*, cuius fastum tandiu perpessus est populus donec aberant luxus & stupra: Hæc in filijs eius ferre, non potuit. Itaque expletis annis XXV. cum ornatissimæ feminæ Lucretiæ vim intulisset natorum alter, patri regnum, & simul imperium regibus abrogatum est.

Habetis, *Auditores*, primam gentis ætatem, & quasi infantiam transactam sub regibus septem, quadam fatorum industria adeò ingenio varijs, vt eiusmodi viros Reipublicæ ratio; & vtilitas tum quasi postulasse videatur. Nam si Romulum videamus (vt & verbis, & anacephalæosi authoris nostri hæc claudam)

quid

quid ex audientibus? ac tali opus fuit ut invaderetur regnum. Quid Numa religiosus? tales res poposcit, ut ferox populus religione mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius, ut acueret arte virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem Coloniis extenderet: ponte iungeret, muro tueretur. Iam Tarquinij ornamenta & insignia, quantam principi populo addiderant ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census, quid efficit, nisi ut ipsa se nosceret respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo plurimum profuit: Sic enim effectum est ut agitatur iniuriis populus cupiditate libertatis incenderetur.
Hic, *auditores clarissimi*, ignoscite ad aliena, id est, ad nostra tempora mentem, & cogitationem obiter vertenti. Nam, ut magnis parva, & nova veteribus componam, quid Belgium nostrum, maioresque nostros ad vindicandam libertatem concitauit, nisi similis importunitas? Albani enim Hispaniarum regis legati, & præsidis superbum imperium cum armis occasionem dedisset, quæ hactenus aut opes, aut regna, aut rex longè latèque potentissimus tantum potuere, ut liberis libertatem eriperent.

Sic ergo Populus Romanus, Bruto, Collatinoque ducibus, regis nomine cum

perpetuò imperio deleto, Reipublicæ formam in aliam transtulit. Libertatis suæ vindices annua dignitate dotauit, consules appellando, vt nimirum se ciuibus suis consulere debere meminissent. Liber iam hinc populus prima aduersus exteros arma corripuit, mox pro finibus, deinde prò socijs, tum gloria & imperio, lascessentibus assidue, & vsquequaque finitimis. Nam confecto Hetrusco, & cum Porsenna, Latinisque aduersus Tarquinios bello, Consules post annum ducentesimum Volscos domuerunt. Horum metropolim Veios post decennem obsidionem cepit Camillus. Quo etiam in bello trecenti Fabij ceciderunt, vno superstite, qui exinde cunctator est appellatus. Obstrepebant intereà hinc Sabini illiuc Samnites: Hetruscorum quoque populus, nec non, & Tarentini cum Pyrrho dubiã aleam faciebant. Nec satis erant interna, vicinaque hæc mala, nisi & Senones Galli ab alio, & nostro hoc axe, atq; Oceano Alpes, transgressi demonstrassent, quod ipsi à cœlo, & solo suo inuictum, atque acre haberent, id à virtute habuisse Romanos. Mittunt tamen ad eos ex more legatos Romani, sed vt inter arma, leges, & iura non audiuntur. Quapropter totis iam castris vrbi appropinquantibus ad Alliam flumen cum exercitu Fuluius

occurrit,

occurrit, sed cæditur. Mox vrbem inuadentibus cedit Manlius, & lecta cum iuuenum manu arcem Capitolij occupat, ex qua se & pullam vrbe libertatem a[illegible]egit. Galli dum vrbem [illegible]bent, sedentes in curulibus sellis prætextatos senes velut Deos venerati, voi homines esse intelligerent, pari vecordia trucidant. Postremum aggressus eos ex inop[illegible]to Furius Camillus vrbem Manlio, & [illegible]um Manlio libertatem vrbi reddidit. Hinc domitis Picenis, Salentinis, Volsinijs, variæ vrbem seditiones inuadunt, in quibus tamen ipsis principem, populum vt sanctum adhuc, & pium iure mirabimur, dum vel legum libertatem, vel pudicitiam, vel natalium dignitatem, aut decora, atque insignia honorum vindicat.

Et talis quidem illi domi, ac foris, talis pace belloque populus fretum suæ *adolescentia*, id est *secundum ætatem* habuit: qua iam annum prope quingentesimum agens, vniuersam inter Alpes, & mare Italiam armis subegerat. Inde in maius robur & *Iuuentam* quasi exsurgens par orbi terrarum esse cæpit. Nam ducentis, qui sequuntur, annis Europam, Asiam, Africam, & totum denique orbem terrarum bello victorijsque peragrauit. Initium à Carthagine factum. Nam quod Punicum, Primum appellauere hoc tempore terra

marique summis vtrinque viribus gestum. Quibus autem viris, & ducibus gestum? non hominum; *Auditores*, sed fortitudinum nomina ex audictis Duillios, Calphurnios, Scipiones, Regulos, Metellos Manlios. Quorum Regulo quid admirabilius? Qui hostium non modò, sed & monstruorum domitor, cum terrorem nominis sui longè, latèque circumtulisset, Xanthippi Lacedæmonis artibus captus in hostium potestatem viuus venit. At ille quid, non par tantum, sed omni calamitate excelsior, nec carcere Punico fractus, nec legatione, qua Romā mittitur. Quippe diuersa, quam hostis mandauerat, censuit. NE PAX FIERET: NE COMMUTATIO CAPTIVORVM RECIPERETVR. Sicque fide seruata in Africam, id est, in extremum supplicium regressus est. At ille nec voluntario eo ad hostes suos reditu, nec vltimo denique, ac crudelissimo supplicio territus, imo his omnibus admirabilior apparuit. Quid aliud dicemus *Aud.* quam victum deuictoribus, & quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphasse: Tandem nauali prœlio victi Pœni pacem petunt anno belli mori XXIV. Exigua deinde & vix quadriennis requies, cum ecce, post Ligures, Illyrios, & Gallos insubres, aut pacatos, aut domitos, alterum Punicum exoritur.

Hoc

Hoc licet priori cedat annorum spacio (nec enim amplius, quam octo & decem annos habet) tamen cladium atrocitate longe terribilius fuit. Eo enim durante, quater Romanum fudit Annibal, ad Ticinium, ad Trebiam, ad Trasimenum, ad Cannas denique, ipse annos XVII. Italiæ visceribus inhærens. Romani nihilominus fortes & sui similes, vnam vrbem gloriæ & virtutis sedem non tam muro & laterum compagne, quam robore animi vallatam vnanimes tenent. Prælio, quod ad Ticinum gestum, pene in hostium potestatem Scipio imperator venisset, nisi protectum patrem filius tunc adhuc prætextatus, ab orci eripuisset faucibus. Hic ille est Scipio, qui exinde in eximm Africæ adoleuit, cognomen ex eius ruinis adeptus. AFRICANVS. Apud Cannas duo maximi maximorum ducum Pauli, & Varonis exercitus ita conceisi, vt ipse Annibal militem monet, *parcere e ferro*. Alter ducum occubuit, effugit alter. Vter maiore animo quærit noster, sibi respondens, *Paulum*, inquit, *pudnit*, *Varro non desperauit*. Iam aderat, & quod adagio dicitur: *stabat ad portas Annibal*. Nec tamen animum despondet Romanus, sed vrantea intra Tarpeiam rupem, ita nunc vrbi suæ inclusus toti adhuc orbi purem se ferebat. Vicerat in-

terim Pœnus, si vt vincere, ita vti victoria nouisset. At ille frui maluit, Vnde alio auocatum, quem non Alpes, non arma, non viri terruerant. Baiarum & Campaniæ amœna prostrarunt. Ibi siquidem luxu & delicijs cum ipse tum exercitus vigor elanguit, adeo vt vere, quod à nostro refertur, iñ cum dictum sit, *Capuam Annibalis Cannas fuisse*. Hic paulatim reparatis viribus viam videre Romanus cœpit, qua exturbaret Italia Annibalem. Victa erat, vel potius recuperata duce Scipione Hispania; ibidemque (bono omine) eo ipso, quo obsidebatur, die capta Hispanica, Carthago. Vnde rerum prosperarum fiducia iam plenus populus cum eodem Scipione in Africam tota mole conuertit, imitari voluit Annibalem, & Italiæ cladem in Africa vindicare. Hic Scipio post varios cum Asdrubale, cum Syphace, conflictus, post castra, & oppida innumera incensa facibus, aut euersa armis, ipsas Carthaginis portas obsidione concussit. Quo factum vt inhærentem, atque incubantem iam vltra certum lustrum Italiæ extorqueret Annibalem. Itaque regressus castra sua in Africam trãstulit; vt nimirum Romam quam in Italia non poterat, in Africa debellaret. Quis, *Auditores*, tantorum tunc ducum concursus, quis præliorum euentus, exercitus & acierum forma fuerit, no

meis

mos, sed verbis authoris nostri si libet, dicentem attendite: *Non fuit, inquit, maior sub imperio Romano dies, quam ille cum duo omnium, & antea, & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione, defixi: ubi de pace non conuenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione nec melius, nec acrius potuisse pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu predicauerunt.* Sed cessit tandem Annibal, & leges victoris accepit Africa. Africam secutæ mox gentes Macedonia, Syria, Græcia, omnisque propemodum Europa. Bellum Macedonicum partim ob veterem olim cum Annibale societatem, partim ob priscam Regum Macedoniæ famam, & magni Alexandri gloriam susceptum videbatur, Syriacum, aduersus Antiochum, Asię opulentissimum regem, gestum. Erat tum apud Antiochum in exercitu Annibal, qui, vt iam relatum, in Africa victus, & modo profugus hostem populi Romani toto orbe quęrebat. Huius in Antiochi militem cauillatio, digna quæ referatur, talis habetur. Ostendebat Annibali Antiochus ingentes, quas aduersus populum Romanorum parauerat, copias; conuertebatque

exer-

exercitum insignibus argenteis & aureis florentem: cuius etiam cum facibus, nec non elephantes turitos inducebat, equitatumque frenis & ephippijs molibus ac phaleris præfulgentem: atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Annibalem inspiciens & putasne, *inquit*, satis esse Romanus hæc omnia? tum Pœnus eludens ignauiam imbellium que militum eius pretiose ornatorum plane, *inquit*, satis esse credo Romani hæc, etiamsi auarissimi sint. Quid magi & lepide & simul salse tanto à duce dic potuit? Rex de numero exercitus sui a de æstimanda æquiparatione quæsiera respondit Annibal de præda. Et sane ir accidit. Nam victus & triumphatus præd cum suis fuit. Nec cessat hinc Romanu sed vt vmbra corpus ità semper virtute aduersarius insequitur. Vix quieuerat pr mum Macedonicum, quin secundum a que ei tertium successit. Gallogræci qu que, Illyrij, Achei & in Hispania N mantini diu victorem populum habue exercitum. Ac postremum in Africa P nicum, quod tertium dicimus, anno po finem secundi quinquagesimo, cœpit r crudescere. Sed huic, belli anno qua Scipio Æmylianus, Africani filius sun mam imposuit manum. Totam enim euertit, & incendit Carthaginem ardo temque

remque per dies 17. aspexit lachrymans. Quanta autem, & qualis ea vrbium vrbs fuerit, vel ex Caio Salustio percipi potest, qui, vt ipse alicubi profitetur, de ea silere, quam pauca dicere maluit.

Hucusque, *auditores*, tertiæ hoc ætatis populi Romani seculum merito, vt poetæ loquuntur aureum dixerimus; centum vero qui inde sequuntur anni ferreos plane & cruentos aut si quid immanius, appellabimus. Quippe cum Iugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis, Gallicis, atque Germanicis expeditionibus, quibus cœlum gloria ascendit, Gracchanæ, Drusianæque permistæ cædes, ad hæc seruilia & gladitoria bella: denique in se conuersus populus Marianis atque Syllanis, nouissime Pompeij & Cæsaris manibus quasi per rabiem & furorem semet ipse lacerauit. Quorum malorum si caussas quærimus, quænam aliæ fuere, nisi quod Attali regis & Asiæ opibus luxuque accreuisset eo vsque magnitudinis, vt suismet viribus in semet rueret; Vnde de rerũ hoc statu ita breuiter & eleganter noster: *Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hereditas, Illę opes atque diuitię afflixere seculi mores mersamque vitijs suis quasi sentina rempublicam pessumdedere*. Ad quæ vbi tempora ventum fuerit, *auditores*, pro Camillis, Sci-

pioni

piondibus, Atrilijs; (quorum posteriores duo post consolatus & dictaturus, post fractas varijs triumphis Carthaginis opes, publico ærario ad rem tutandam familiarem indiguere;) Septumulei potius, & Cassij, alijque auaritiæ mancipia, opum gurgites se offerunt, & qui cum esset pauperes prouincias acceperunt diuites, quas ipsi dites reliquerunt pauperes. Legibus Delphico Apollinis oraculo de Lacedæmoniorum republica prodirum, tum periturum cum eam luxus, & opum cupido inuaderet. Quid nonne & in isthæc tempora & mores idem comperit? Nam primo honorum ambitus, vnde nisi à diuitijs excitatus? Unde quoque Mariana, & Syllantem pestas, magnificæque passim & sumptuosę largitiones, nisi ab opulentiá, similiter, quæ peperit postremum egestatem. Nec aliunde stimulatus in patriam Catilina: Pompeius, & Cæsar æstu dominandi incensi furialibus in exitium reipublicæ facibus in se mutuò concurrere. Sed hæc inuoluta inter se, ac confusa ab autho. nostro seorsim, & separatim sic enarrantur singula, ne vitia virtutum luminibus obstruant. Primò enim vt magnitudo crescentis in dies imperij appareat, iusta illa & pia cum exteris gentibus quæ diximus bella Iugurthinum, Cimbricum, Mithridaticum, Parthicum, & cætera commem-

tat. Inde ad ciuium scelera turpésque illas Drusorum, Gracchorumque pugnas conuersus adusque Augustum Cęsarem à quo initium mox sumit quarta ætas, seu φθορα & senium imperij, eo ordine rem deducit, vt virtutes quæ in Augusto fuerunt præcipuæ, non prætereat. Nam sub finem operis ita de eo, inter alia, loquitur: *Aususque tandem Cęsar Augustus septingentesimo ab vrbe condita anno Ianum, geminum claudere, bis ante se clausum sub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc conuersus ad pacem pronâ in omnia mala, & in luxuriam fluens seculũ, grauibus, seuerisque legibus multis coercuit. Ob hęc tot facta ingentia dictator perpetuus, & pater patriæ, appellatus.* Atque hic colophonem suis Romanæ historiæ libris imponit author. Quæ populi Romani historia, si eam in iusta lance pendamus, tantò ceterarum gentium historijs anteferenda, quanto populus Rom. ceteris gentibus imperij magnitudine præstitit. Nam si ad gentis initia, de quibus modò dictum, oculos conuertimus, cuius populi obscuriora, & tenuiora principia? cuius vicissim, si ad sequentia respicimus admirabiliores progressus? cuius tanta maiestas, tanta in prosperis rebus moderatio, in aduersis animi magnitudo? vbi, & virtutũ, & vitiorum aut plura exẽpla aut illustriora?

Author

Author verò ex quo hæc singula deducemus L. Annæus Florus est. Quem Volaterranus Iulium Florum Secundum maluit nominare: Quod existimaret hunc esse eū Secundum, cuius amicè meminit Fabius Quintilianus, qui, & familiariter à se amatum eum addit, virum vt mira facundiæ, ita infinitæ curæ. Iulij cognomen à Patruo Iulio Floro retinuisse idem conijcit Cuius quoque Quintilianus mentionem facit, inter paucos disertum eum fuisse indicās, vtpotè in eloquentia, quam in Gallijs sub extremum exercuit Galliarum Principem. Quam de Floro opinionem, si Traiani æuum, quo claruit, & Quintilianus, & Florus noster, respicimus, non abs re conieciſſe, Volaterranus censeri potest: Nisi quòd duo obstare videantur: Prius est ipse Quintilianus, qui non vt historicum, aut inter historicos, sed vt oratorem, & inter eloquentiæ laude florentes vtrumque, & Iulium Secundum, & Patruum eius Florum concelebrat: Alterum est codicum veterum scriptura, in quibus non Iulius, sed L. Annæus Florus constanter indigetatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hispania oriundū fuisse, & fortasse ex ipsa Annæorum, id est Senecarum gente. Quidquid horum sit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum esto, egregiū opus esse hos eius quatuor rei Romanæ libros.

bros. Quos qui compendium Liuij, aut breuiarium faciunt, vel eo, præter cetera, redargui existimo, quod in ijs a Liuio sępè numero abeat, ac variet sententia. Potius totius imperij florentis tabulam appellabimus, cum præsertim ipse in prologo suo fateatur, se ad exemplum eorum, qui terrarum situs pingunt, in breui quasi tabella vniuersam imperij imaginem, ac magnitudinem ob oculos posuisse. Quod sanè scribendi genus, ac studiū breuitatis, quidquid censeant alij, præcipuè in historico amplectendum, magnique faciendum iudico. Nam & Salustium quid magis commendauit, quam oratio concisa, & stricta? Quid Thucydidem? de quo vtroque censuram, ac iudicium huiusmodi Senecæ habemus: *Cum sit* inquit, *pręcipua in Thucydide breuitas, hac eum Salustius vicit, & in suis illum castris cecidit*. Breuitatē scilicet vtriusque laudat grauissimus author Seneca, non tamen obscuram illam; & implicatam, sed eam, quæ coniuncta est cum perspicuitate; & qualem Phocioni placuisse legimus, cui quondam in comitijs redenti, cum vnus è popularibus diceret, videris ò Phocion nescio quid rerum ipse meditari, tum ille, ita est, *inquit*, meditor, & cogito, vtrum ex ijs, quæ ad populum verba facturus sum, aliquid valeam recidere, & amputare. Hic est ille Phocion,

quem

quoties ad dicendum surgere videret ipse concionis, & fori rex Demosthenes, toties fatebatur, *adesse verborum suorum securim* Vt ergo nec oratorem indecet dictio pressior & βραχυλογία, ita ea histori-co videatur esse propria; adeo, vt neget Cicero *quidquam esse in historia pura & illustri breuitate dulcius.* Atque hinc esse existimandum quod Cæsar Caligula, cum inter cætera, etiam Liuij scripta vellet abolere, hanc præcipue caussam commentus sit, *quod esset verbosus in historia.* Noster itaque author sicuti nequaquam verbosus, aut diffusus, ita neque, vt illi, qui summa rerum capita, aut nuda breuiaria contexunt, in se restrictus est aut exsanguis, sed sobriam, & verbis cultam oratio-nem amat, densus interim sententijs, & rebus cum iudicio prolatis adeo frequens & fœcundus, vt verborum prope nume-rum sententiarum numero consequatur. Quæ profecto quemadmodum insignis est & nostro cum maximis authoribus com-munis laus, ita reliquas, si non adsint, faci-le sola compenset. Nam vt in cibis i-præcipuè laudantur, qui nimium detri-mentorum, succi plurimum habent, ita maximi facienda oratio, quæ paucissimi verbis plurimum frugis, & rerum comple-ctitur.

Absolui, *Auditores*, quæ hoc potissi-mum

mum tempore dicenda mihi propofuetam. Illud coronidis adhuc vice addam: olim ficuti existimasse magistrum dicendi Fabium accepimus, multum profecisse eum, cui Cicero placeret; ita fidenter affirmare audeam, quicumque *Lucium* hunc *Annæum Florum* sibi diligenti inspectione familiarem reddiderit, eum exinde cum fructu, maximoque operæ suæ pretio Polybium, Liuium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæsarem, & id genus maiorum gentium lecturum historicos. Platonis cœnam eius fuisse indolis aiunt, vt ea inuitati, atque excepti, postridie, quasi famem obsonassent, melius, & maiori cum appetitu pranderent: idem, *Adolescentes studiosissimi*, ex huius authoris consuetudine vobis futurum spondeo. Nam, eius licet plenis vos lymphis proluatis, sitim tamen, & studium maximarum rerum magis, magisque exstimulabit. Dixi.

Lib. 2. Elect. cap. 5.

L. Annæus Florus (ita enim indigetare cum priscis libris malim, quam Iulium; quoniam Hispana origine fuisse colligo, & nisi fallor, ex ipsa Senecarum gente,) is inquam Florus compendium non tam Liuij, à quo sæpè dissentit, quam rerum Romanarum scripsit; si quid mei iudicij est, compositè, discertè, eleganter. Subtilitas quidem, & breuitas in eo sæpè mira; & sententiarum quædam gemmulæ cum iudicio insertæ, & veritate.

CLAVD.

CLAVD. SALMASIVS
in Notis ad Florum.

NAzarianus liber manuſcriptorum omnium quibus vſi ſumus, antiquiſſimus, vt quem ante octingentos annos ſcriptum eſſe manifeſta ſit fides quique bonitate ſuperat agmen illud Codicum, quibus adiutus eſt in huius enchiridij recenſione optimus, & doctiſſimus Vinetus, *Lucij Annæi Flori*, in titulò præfert. Nec alius poteſt eſſet Florus quam ille, qui Traiani, & Adriani temporibus floruit, qui in Epiſtola ad Hadrianum, cuius Epiſtolæ ter, aut quater mentionem apud Chariſium reperies, ſcribit, ſe Poematis delectari. Character autem iſtius hiſtorici compendij plane poeticus eſt, & hominis in portis non infeliciter verſati, quamuis hoc parum probet ſi non alia accederent. Et mirum Grammaticis tam inuiſum fuiſſe hoc opus vt nuſquam aliquid ex eo ad teſtimonium citent, cum & Solinum ſæpiùs, qui longè poſt tempora Annæi Flori vixit, vt alibi pluribus oſtendemus, & alios non vetuſtiores, aut meliores Solino ſcriptis ſuis vt locupletes, & idoneos teſtes aduocent.

FINIS.